

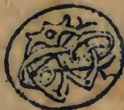

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
7
7 G
39

FROSSARDI,

NOBILISSIMI SCRIPTORIS GALLICI,

Historiarum opus omne, iamprimum & breuiter collectũ, & Latino sermone redditum [redacted].

PARISIIS,
Ex officina Iacobi Dupuys.
1562.

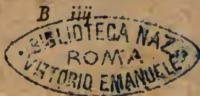

EX PRIMO FROSSARDI VOLVMINE, HISTORIAE omnes memorabiles, & lectu non indignæ.

HILIPPVS, cognomento Pulcher, Galliæ Rex, tres habuit filios, Ludouicum, Philippum, Carolum, & filiam vnam. Et illi quidem, per successionem, cùm nullam haberent sobolem, administrationem regni transmiserunt ordine ad Carolum fratrem. Qui filium quidem sustulit, sed orbatus eo fuit multùm adhuc adolescente.

Filiam Philippi Regis, & sororem Caroli, vxorē duxit Eduardus eius nominis secundus, Angliæ Rex, è qua procreauit Eduardum filium, cuius in hoc opere, plurimis locis, honorificentissima fit mentio, propter honestissimam indolem, pectus animosum, & virtutes principe dignas.

Extat Homeri sententia, plerosque omnes filios, parentibus esse deteriores : vix vllos meliores. Verùm in hoc Rege secus euenit. Fuit enim illius pater ingenio minus honesto, propensus ad omnem luxum, & nimium auscultans delatoribus, è quorum grege præcipui erant nobiles quidam duo ex familia eorũ, qui in Anglia vocantur, Spensij. Hi mentem omnem Regi excantauerant, adeò quidem, vt illorum consilio Rex inductus, ad supplicium raperet circiter viginti duos nobilißimos Angliæ Barones: nec isto contentus, coniugem quoque suam vnà cum filio, omni Anglia eiiceret. Sed Regina tandem amicorum fide & opera, in Angliam reducta cum filio, & delatores illos patrem ac filium, atrocißimis puniuit suppliciis, & Regẽ maritum suũ, inutilem regno, variis grauibusque de caußis, ex populi et senatus authoritate, custodia continuit. Quo facto, Eduardus nobilißimus heros, filius optimus peßimi parentis, qui cum matre, vt diximus, exulauerat, Londini coronatus est Angliæ Rex, illius nominis tertius, ætatis suæ anno 16. Vxorem duxit Philippam, Gulielmi Hannoniæ Comitis & Hollandiæ, filiam. Hanc enim inter cæteras sorores amare cœpit, quo tempore vnà cum matre profugus ex Anglia, in Hannoniam deuenerat.

Anno domini 1326.

Cæterùm,

Cæterùm, à morte Caroli Regis, Galliæ proceres ad successionem regni capessendam, minimè admittebāt illius sororem Anglo nuptam: quòd ad fœminas tanti regni molem, minimè deuolui, iam olim iis locis receptissimū sit. Deinde etiam Eduardum tertium ipsius filium, & Philippi Regis nepotem repudiabant, tanquam à fœmina descendentē: adeóque vno consensu sceptrū, & rerum summam detulerunt Philippo Valesio, defuncti Regis Philippi cognato.

Per hanc occasionē acerbissima secuta sunt bella, Eduardo tertio, regnū Galliæ veriùs deberi sibi existimante, quàm Valesio.

Huc accessit quòd vir quidam summè nobilis, Robertus Artesiensis, qui apud Valesiū Regem in summo semper precio habitus fuerat: tandem in odium adductus, aula fuit exturbatus, & vndique studio Regis expulsus, quocunque se recepisset. Hic igitur post multos denique errores in Angliam accessit, ibíque sedem quietam inuenit: & consiliarius Regis factus, non cessabat Eduardum hortari, vt bellū Galliæ Regi moueret.

Eduardus Rex bellum illaturus Gallo, solicitabat quoque Flandros, id temporis parum obsequentes principi suo. Gallus intellexit, &

ope Comitis Flandri, tum apud se commorantis, iussit muniri quadam loca Flandriæ, quà necesse erat Anglis iter facere, venturis in Galliam. Anglus contrà suas copias misit, & collatis signis cæsi, fugatíque sunt Flandri.

Anglus etiam vt negotia sua meliùs conficeret, & Germanicorum principum animos sibi adiungeret, Antuerpiam venit: vbi cum Ducibus Geldriæ, Iuliaco, Archiepiscopo Coloniensi & multis aliis amicitiam firmauit. Et ne quid ea re Cæsar offendi posset, placuit, Angli cæterorúmque nomine, mitti Iuliacensem. Cæsar adeò non improbauit caussam, vt etiam Angliæ Regem constitueret Imperij Romani vicarium.

Quòd autem Cæsar Ludouicus à Bauaria tanto honore Anglum augebat, præcipua fuit caussa, vt hac occasione, inter cæteros tumultus bellicos recuperari posset Cameracũ, quæ quidem ciuitas, cùm sit Imperio coniuncta, tamen à Gallis fuit occupata bello.

Interim Galliæ Rex cum Dauide Scotiæ Rege fœdus iniit, qui cum vxore Lutetiam eo nomine venit. Et à Gallo sunt missæ copiæ in Scotiam ad impugnandos Anglos, vt ita magis frangerentur ipsorum vires, & diminuerentur Regis Angli potentia.

Anglus igitur cum auxiliaribus copiis Cameracum obsedit, vt Imperio rursus eam vendicaret. Sed frustra laborem sumpsit, vrbe & armis & commeatu munita. Quocirca copiæ in Galliam traductæ sunt.

Cùm produceret exercitũ Anglus in Galliam, Hannoniæ *Comes, qui nuper mortuo patri successit, & expeditioni Cameracensi interfuit, velut ex officio, & quòd Imperij negotiũ ageretur, noluit deinceps inseruire Anglo, ne Galliæ Regem offenderet, cùm existimaret, iam non Imperij, sed priuatum Angli negotium in hoc bello agitari.*

Adductis itaque in Galliam hostilibus copiis, & instructa vtrinque acie, Gallus, etsi multò potentior Anglo, vt qui supra centena hominum millia haberet: ex consilio procerũ, præcipuè verò deterritus literis Roberti Siciliæ Regis, cognati sui, insignis astronomi, prælium declinauit. Et Anglus quidem vnà cum suis in Brabantiam, Gallus autem ad suos rediit, immoderatè ferens, quòd prœlium non fecisset. Anglus deinde certior factus de fide confœderatorum in Angliam reuertit. Apud Gandauos, temporibus illis, homo quidam plebeius, Iacobus Arteuillanus *tantam sibi comparauit apud vulgus æstimationem, vt tandem illius au-*

dacißimis incœptis nemo se opponeret, ne ipse quidem Flandriæ princeps. Ad conciliandos igitur Flandrorum animos, Anglus hunc sibi adiunxit, vt in futuro bello subsidium haberet. Huius autem Iacobi deinceps non vno loco fiet mentio.

Anglus, priusquam in regnum suum rediret, vt paulò antè dictum est, transegerat cum Flandris, de subsidio præstando, quò & ipse maioribus in Gallum viribus pugnaret, & Flādri, ciuitates amissas ita recuperarent (Gallus enim tenebat Insulas, Tornacum, & alia quædam.) Sed summam hîc difficultatem ostendebant Flandri, priusquam fœdus inirent cū Anglo. Nam antè sic conuenerat inter ipsos & Galliæ Regem, ne vnquam aduersa arma ferrent. Quod ipsum si non seruarent, dependerēt vicies centena millia. & hæ quidem conditiones à Pontif. contistutæ fuerant. Hortabantur itaque Anglum, vt ipse insignia Galliæ sibi vsurparet, simul & titulum. quo facto, liberos se posse fieri à iuramento præstito. Rex à multa consultatione sic egit, atque ita confirmatum est inter eos fœdus.

Super ea re certior factus Galliæ Rex, egit per quædam cum Flandris velut nomine Pontif. vt deserto Anglo suas partes deinceps sequeren-

querentur, propositis magnificis præmiis. Quæ quidem omnia cùm recusarēt, illico subsecutum est fulmen Pontificium. Terruit quidem Flandros, sed ab Anglo per nuncios & literas cōfirmati, moderatiùs tulerunt. Feruebat deinde bellum inter Flandros & Gallos: & Galliæ quidem Rex, filium suum natu grandiorē præfecit, qui cum ingenti hominum manu vel in Hannoniam vsque penetrauit.

Gulielmo Hannoniæ Comite, ad confirmādas res suas, in Angliam, & pòst ad Ludouicum Cæs. profecto, Hannonia mirè affligebatur à Gallis, subinde incursiones faciētibus. Sed reuersus è Germania Comes, qui fœdere inito cum Anglo, cum Cæs. & plerisque inferioris Germaniæ principibus, ingentes copias collegit, adiutus & ab illo, qui captiuos tantùm nō habebat Flandorum animos, Iacobo Arteuillano, hostem repulit.

Instructis ita vtrinque copiis, Hannoniæ Comes vehementer optare prælium. Sed aliter visum est Brabantiæ Duci, grauibus argumētis dehortanti, ne manus cum hoste, priusquam Anglus rediisset, quem habebant istius belli tanquam auspicem, consereret.

Vt Gallus accepit, Anglum ad suos rediisse, quibusdam negotium dedit, vt collectis

nauibus, ingreßi mare, expectarent illius reditum, & applicare volentẽ, magnis viribus adorirentur. Sed Anglus obuiàm factum hostem strenuè repellens, fortunæque præsidio adiutus, in Flandriam appulit.

Robertus Siciliæ Rex, cuius antè facta mentio, quòd ex astrorum scientia futurum videret, vt Gallia ab Anglis durè admodum tractaretur, pro suo in hoc regnum amore, Auenionem appulit, obtestans ibi Pontificem, & Cardinalium cœtum, vt pacem inter duos potentißimos monarchas firmarent. Illi quidem operam & studium suum polliceri, modò Regum animi huc inclinarent.

Sub idem tempus arctißimum fœdus inierunt simul Brabanti, Flandri, & Hannonienses: ita quidem, vt si contingeret vnam aliquã regionem vastari bello, vel aliquo modo affligi, tum cæteri in subsidium venirent. Et, vt orta inter se dißidia ipsi componerent: sin minus, vt tum Angliæ Regis arbitrio, res mitigaretur. in cuius dexteram iurarunt omnes, pactum istud, ratum se habituros.

Coniunctis itaque sibi copiis auxiliaribus, Anglus obsidione cinxit Tornacum ingenti exercitu. Oppugnatum est aliquoties, sed frustra, oppidanis fortiter sese defendẽtibus, vt qui

&

& milite, & rebus omnibus necessariis aduersus hostem essent muniti, ex mandato Galli, qui bonam consiliorum partem, quæ fuerant inter hostes agitata, compertam habebat.

Durante obsidione Tornacensi, Gallus aliquot copiis in Scotiam missis, obtestabatur duces in præsidio ad defensionem patriæ à Dauide Rege ibi relictos, vt Anglos bello turbaret, quò hostis cogeretur, omissa obsidione, ad suos redire. Se missurum illis præterea magnã vim hominum, quorum subsidio aduersus hostem vterentur. Scoti rem strenuè egerunt, occupatis aliquot arcibus valde munitis, & vehementer afflicto hoste.

Interim Galliæ Rex magnum exercitum collegit vt Tornacenses obsidione liberaret. & suppetias Gallo ferebant Carolus Bohemiæ Rex, Dux Burgundiæ, Britoniæ, Borboniæ, Lotharingiæ, Comes à Bar, Geneuensis, Sabaudiæ, Alenconius, Flander: & præter istos, Reges Nauarræ & Scotiæ, hic vt confœderatus, ille feudi ratione Galliæ subiectus.

Quòd Flandriæ Comes narratur Galliæ Regi tulisse opem, ne cui mirum videatur, reputanti Flandros Anglo fuisse adiunctos. Res ita habet. Iste, cuius antè meminimus, Iacobus Arteuillanus, tam erat popularis, vt ipsi Co-

miti periculosum esset in Flandria versari. hac igitur ratione coactus est in Galliæ Regis patrocinium sese dare.

Obsidio Tornacensis durabat plus minus tres menses, quo tempore plurimum laborabat Iohanna Valesia Galli soror, eadémque Comitis Hannoniæ mater, vt ad pacis conditiones veniretur. hoc tandem effecit, vt præscriberetur dies, quo conuenirent & Galli, & Anglici proceres: qui deinde pacti sunt de induciis, ad anni spatium, ita vt quisque ea, quæ bello occupasset interim teneret. Sic igitur dimissus fuit exercitus. Hoc præterea statutum fuit, vt certo anni tempore venirent Atrebatum vtriusque Regis, & Pontif. Clementis legati. conuentum est: Angli plurima postulare: Galliæ Rex nihil offerre, præter Comitatum Ponthieu, qui Regis Eduardi matri, cùm in Anglia nuberet, datus fuit in dotem. Præterea nihil actum, nisi quòd induciis alter est adiectus annus, & Anglus in regnum suum rediit.

De bello

De bello Britonico.

Onstitutis ita rebus, cùm dux Britoniæ, reditum in suam ditionem pararet: correptus in via graui quodam morbo, vitam finiit, non relicta prole mascula, à se legitimè procreata. Erant illi duo fratres, quorum alter Comes à Monteforti communem solum habebat cum eo patrem. Alter erat frater germanus, sed vitã antè finiit, relicta vnica filia, quam quidẽ Britoniæ dux, cùm esset in viuis, nuptui dedit Carolo à Blois, Philippi Galliarum regis, è sorore, nepoti.

Etenim Brito, metuens futurum, vt à morte sua, Comes Montfortius, frater, Britoniam occuparet, exclusa interim, ac velut exhæredata fratris sui germani filia legitima, per matrimonium puellæ consulendum putauit. Itaque voluit eam nubere nepoti Regis, ea spe, consilióque, vt si quid alter moliretur, facilè posset illi obsisti. Et ita quidem euenit.

Montfortius enim, statim vt de fratris morte cognouit, bonam Britoniæ partẽ, & armis,

& in deditionem receptis populis, occupauit. Deinde, pro confirmandis, atque tuendis rebus suis, in Angliam profectus, re omni exposita, Ducatus inaugurationem ab Anglo suscepit.

Et Rex quidem Anglus, quòd per Britoniam videret accessum longè facillimũ in Galliam sibi patere: studium & opem nouo duci pollicitus est aduersus hostem, siue Gallum illum, siue quemuis alium. Cœpit enim illi iampridem displicere, quòd in societatem belli Germanos admisisset, in quos tãtam vim auri profudisset, nulla re magna perfecta. Hæc adeò est huius belli caussa, & vera origo.

Carolus à Blois, certior factus de cœptis & ausibus Montfortij, grauiter apud Galliæ Regem questus est. Facta consultatione, Rex iußit citari Comitem in senatum Parisiensem. Venit ille, Habitis vltrò, citróque verbis, iniunctum illi fuit à Rege, vt ne intra certum tempus vrbe discederet. Abiit tamen clanculum. Itaque iudicatum est pro Carolo. Vehementer autẽ grauabat illius caussam, quòd ab Anglo Ducatus inuestituram cepisset: adeóque Gallus, Carolũ declaratum hæredem, sua voce hortatus est, vt armis ditionem sibi iure debitam recuperaret, promittens illi operam suam, & simul alios

proceres

proceres inuitans, vt Carolo æquißimam sustinenti caussam, non deessent.

Itum est ad bellum copiis auxiliaribus procerum Galliæ. Præter cætera, tandem fuit etiã expugnata vrbs Nantensis, iis locis maxima. Captus ibi Montfortius, Lutetiam deinde missus ad Regem: & ex huius mandato in custodiam abductus, tandem vitam finiit. Interim illius vxor, planè virilem animum repræsentans, confirmabat suorum animos, & reliqua loca nondum ab hoste capta, præsidiis muniuit, & annona.

Constituta pace inter Anglum & Gallũ, post solutam obsidionem Tornacensem, Anglus ad suos reuersus, comperit quanta calamitate Scoti interea regnum vexassent. Collegit exercitum. Scoti, absente Rege suo, neceßitate summa coacti, inducias impetrarunt ab Anglo, vt si intra menses quatuor non subueniretur à Rege dederent se. Significatum est illud Scoto. Rediit, & copiis auxiliaribus adiutus, expugnauit quasdam Anglorum munitiones, & inter cæteras, vrbem Durenum, vbi prorsus nulli ordini, sexui, nec ætati parcitum est, quinetiam exusta templa. Scotus deinde, cùm persequendo bello tempus tereret, certior quoque factus Anglum ingenti manu aduentare, ex

consilio suorum retroceßit, pactione interim facta super induciis, quas tamen Scotus noluit suscipere, nisi prius rem ad Gallum, qui cum fœdus inierat, retulisset.

Galliæ nobiles, non alia ratione discesserãt è Britonia, quàm quòd hybernum tempus vrgeret. Sub æstatem rursus suas copias adduxerunt, occupaturi reliquam illius Ducatus partem. Qua de re certior facta Domina à Monteforti, mißis ad Anglum legatis, auxilium implorabat, tali pacto, vt filius, quem è marito suo vita defuncto sustulit, vxorem duceret aliquam filiarum Angli. Placuit regi conditio, & missa fuerunt aliquot millia. Sed per duos ferè menses iactati procellis & fluctibus non potuerunt in optatum portum inuehi, atque interea Galli quædam loca recuperarunt. Sed dictum mirum, quàm strenuè sese dederit ipsa Domina. Nec enim solùm munire arces, & animum addere suis, verumetiam armari, & comitata equitum turba, prouolare in campum, & hostem lacessere. Quinetiam in arce quadam, obsidione pressa, cùm plerique omnes deditionem suaderent, ipsa adeò sola inter viros resistẽdum putauit, & rem extraxit, donec aduenirent Angli, qui longo tempore mari errauerant, vt narratum est.

1342. (margin, beside "runt, occupaturi")

Quidam

Quidam Gallorum dux Ludouicus Hispaniensis in deditionem accepit Britoniæ ciuitatem Dynantum. Et ciues quidem suum præsidem, quòd ad deditionem consentire nollet, interemerunt in foro. Huic vicina quædam alia ciuitas Geranda ab eodem belli duce vi capta est, & ne paruulis quidem atque infantibus parcitum: exusta quoque fana deorum. sed Duci vehementer displicuit illa impia crudelitas, & strangulari iussit auctores scelerum. In deditionem etiam accepit ciuitatem Venetorum, repugnante præside: & multa præterea alia loca. Summa, variè pugnatum est ab vtraque parte & mari & terra. premebatur oppidum & arx illis locis, dicta Hamibout, summis viribus: & defendebatur maioribus. Nam ibi tum agebat Domina Britoniæ, cuius antè meminimus. Galli cùm tempus tererēt & impenderet hyems, auctores fuerunt Carolo à Blois, vt copias dimitteret, & simul de induciis pacisceretur, relictis in præsidio militibus. Id adeò factū est, & Domina nauigauit ad Anglum. Qui exrcitum misit in Britoniam contra Gallos.

Sub idem tempus Angliæ procères Regi suo fuerunt auctores, vt inducias cum Scoto pacisceretur stabiles ad triennium, si fieri posset.

Grauißimum enim fore, vt vndique sustineret illam bellorum molem, hinc in Scotia, hinc in Gallia. Missus ad Scotum legatus nihil impetrauit, quòd Scotus Gallum prius consulendũ putaret. Conscripsit Anglus exercitum, vt Scotum euerteret: sed interea bonorum virorum intercessione sunt impetratæ & stabilitæ induciæ. Anglicus exercitus, de quo cœptum est narrari, in finibus Britoniæ obuiã habuit Gallorum classem bene instructam. Commissum est prælium nauale. pugnatum in noctem vsque. Sub intempestam noctem orta tempestas longè periculosißima, disiecit eos, sic vt plus cẽtum milliaribus inuicem esset dirempti. In hoc etiam prælio virilem operam nauauit Domina à Monteforti. Angli tandem occuparunt portum non procul ab vrbe Venetorum, quam tum Galli tenebant: & oppugnarunt eam strenuè. Tandem exercitu in tres partes diuiso, duobus locis eam noctu acriter oppugnabant: & reliquum exercitum, dum essent omnes ad defensionem intenti, loco minimè aduersus hostem munito, admouentes, vrbem ingreßi sunt, cæsis & fugatis omnibus.

Erant duo quidam Galli nobiles relicti ad tuendam vrbem Venetorum. Illos vehementer angebat vrbem ita captam esse. Collegerũt

itaque militem, & facta oppugnatione denuò illam ab hostibus extorserunt. Et in his turbis vulneratus est Robertus Artesius Anglicæ classis præfectus & belli dux. Auectus Londinum curandi sua caussa, statim obiit. Qua re permotus Anglus, vt mortem tanti viri ac sibi tam chari vlcisceretur, ipse magna vi nauiũ in Britoniam *appulit.*

Tantus erat Anglorum numerus, vt eodẽ tempore obsiderent potentissimas ibi vrbes Renensem, Venetos, Nantensem, vbi tum erat Carolus à Blois cum vxore: & oppidum Dynantum, *quod etiam per vim expugnarunt.*

Carolus à Blois ad Regem Galliæ *scripsit de statu rerum omnium, de Angli aduentu & oppugnatione oppidorum, petens vt sibi in his malis posito subueniret. Gallus misit Ducem Normandiæ filium suum. Is secum adduxit plus minus. 40. millia, & rectà contendit ad* 1343.
vrbem Venetorum; tum arctissimè obsessam ab Anglis. Et nisi hybernum tempus plurimũ attulisset difficultatis, prælio fuisset dimicatum. Præterea duo quidam Cardinales à Clemente Pontifice missi, pacti sunt inter eos de induciis ad annos tres, iuramento interim à principibus præstito, se ratum istud habituros. Et Anglus quidem in regnum suum rediit.

Durante adhuc bello Anglus obsederat vrbem Venetorum recuperatam à Gallis: & defendebant eam nauiter duo quidam Galli nobiles, dominus à Clisson & Henricus dictus à Lyon. Hos contigit in leui quodam prælio ab Anglis capi, & quoniam vicißim captus erat quidam ex primoribus Anglicis, constitutis induciis, cœptum est agitari de permutandis captiuis. & Anglus quidem vt suum recuperaret, Gallis restituit dominum à Clisson, detento in custodia Henrico. Hinc, vt verisimile est, æmuli conceperunt suspicionem de Clissonio, tãquam Angli partibus addicto, ideóque potius ipsum dimissum, quàm alterum. Summa, sic creuit suspicio, vt capitis de eo supplicium sumeretur Parisiis. Et ob similem caussam plerique alij nobiles viri affecti sunt capitali pœna. Miserandum profectò spectaculum, præsertim cùm Clissonius in recuperanda vrbe Venetorũ ab Anglis, functus fuisset optimi ducis & strenui militis officio.

Hoc adeò factum Galli malè habuit Anglum, reputantem in contumeliam sui viros istos occisos. Liberari iußit Henricum: & manumisso iniunxit, vt ad suos rediens, nunciaret Gallo se ita interpretari factum hoc, & existimare idcirco inducias nuper constitutas, à Gal-

lo violatas : ideóque expectaret á se omnia hostilia. Nuncius ad Gallum delatus est, & Anglus exercitum misit in Aquitaniam, & alios præterea quosdam ad subsidium Dominæ á Monteforti.

Baionæ & Burdegalæ summo applausu accepti fuerunt Angli. Oppugnatione deinde facta ad vrbem Bergeratum adiacentem Garumnæ fluuio, ciues in deditionem acceperunt, iuramentum fidelitatis Anglico duci præstantes, nomine Regis. Ceperunt & plurima alia loca, partim deditione, partim vi & armis. Inter cætera occuparũt arcem egregiè munitam, Auberocham: & ibi relicto præsidio Anglicus dux cum bona exercitus parte rediit Burdegalam. Interea Galli ad xij. millia numero vehementer obsidebant arcem istam, Anglis interim ibi stantibus in præsidio, multum afflictis. Verùm Anglicus dux Burdegalæ certior factus, collectis plus minus nongentis hominibus, sub vesperam Gallos iamiam cœnaturos repentè adortus, & præsiliens è sylua quadam viciniori fudit, fugauit, & cepit plærosque omnes, capto & grauiter vulnerato ipsorum duce, quem iis locis, vt regulum aliquem habebãt.

Obsidentibus arcem quandam Anglis, ciuęs præsidem suum recusantem facere deditio-

nem loci, in vintula coniecerunt, non liberaturi eum, nisi consentiret. Consensit: & postea cùm Tolosam venisset, accusatus traditionis suspensus est. In deditionem quoque acceperunt oppidum Riolam. sed præfectus arcem dedere necdum voluit. Angli cuniculos agere: Subruta bona parte, præfectus periculi præsentiam considerans loco cessit, & Anglis arcem reliquit. Præterea Angolismam, euoluto mense; quem optarāt sibi dari ciues, ea spe, futurum, vt interim à Gallo solueretur obsidio.

Suprà narratum est de Iacobo Arteuillano, qui tantus erat apud Flandros, vt etiam ipsi Comiti, non esset tutus accessus in ditionem suam. Sed tulit tandem præmium homine seditioso dignum. Iniecerat Anglo spem maxi-
1346. *mam, id se facturum, vt communi Flandriæ consensu, omnis illa regio in ipsius Angli potestatem veniret. Pro qua re conficienda, Anglus instructissima classe in portum Flandriæ appulit. Res populo fuit proposita: plærique omnes erant non malè in Anglum affecti. Gādauenses verò pessimè habuit incœptum hoc. Redeuntem in vrbem, Iacobum minus benignè acceperunt, ædes obsederunt ac perfregerunt, ipsúmque dominum per posticum conantem euadere, occiderunt. Et inter cætera fuit ista*

quoque

quoque potißima accusationis pars, quòd pecuniam omnem publicam, ad Anglum secretò misisset. Habebat autem Flandriæ Comes filiũ vnicum. Sub idem tempus Gulielmus Hanno-niæ Comes, cum auxiliaribus copiis in Phrisiã, cuius se verum esse dominum asseuerabat, nauigans, occubuit ipse in prælio cum multis aliis nobilibus. Ab illius morte Margarita Hanno-niæ princeps, Ludouici à Bauaria Cæsaris vxor possesionem accepit huius comitatus. Gallus maximè cupiebat, Ioannem Hannoniæ, virum nobilißimum & strenuum bellatorẽ, qui egregiam semper operam præstitit Anglo, sibi adiungere. Variis modis negotium fuit tentatum. Et cùm aliter fieri non poßet, inuenta est hæc vna ratio, vt persuaderetur Regem Angliæ *nolle suas illi pensiones & annua salaria persoluere.* Credidit: & *protinus ab Anglo fuit alienatus, Gallo suam operam addicens. Gallus postq̃ intellexit Anglos depopulari Aquitaniã & occupatas iam ab illis plurimas tam vrbes quã munitiones, collegit militem, & excreuit numerus ad centena millia. Ducem belli constituit filium Ioannem Normanniæ principem.* Opem *tulit Gallo* Odetus *Burgundiæ dux, & illius filius Philippus Artesiæ & Boloniæ Comes, vterque instructißimus. Recuperarunt vrbem*

Angolismensem. Obsidebant arcem, qua non alia munitior, Aguillonum, per deditionē antè receptam in Anglorum potestatē. Variis modis oppugnatum est ibi. Sed nemo credat quantis, & animis & viribus defenderint se Angli, stantes ibi in præsidio. Cōsultus Galliæ Rex, quid faciundum existimaret, nunciauit filio, vrgeret obsidionem, donec inedia coacti sese dederent.

Anglus certior factus, in quanto essent discrimine sui, exercitum illico coëgit numero ad millia quatuordecim. Comitatus inter cæteros filio suo Eduardo principe Vuallensi, & Gallo quodam nobili Godefrido ab Haricurto, qui regno pulsus à Gallo ad Anglum se contulit ad tuendum se ad vlciscendum iniuriam. Gallus enim omnia illius occupauerat. Hic adeò auctor fuit Anglo, vt in Normanniam cursum dirigeret, cùm alioqui Rex nauigationē in Aquitaniam instituisset. Exercitum in tres diuisit partes: quarum duæ iuxta maritima loca depredabantur agros, expugnatis aliquot oppidis & abductis captiuis, ne quid posteà molirentur, collectis viribus. Tertia, mediam regionem tenebant, in qua Rex. deuastantes omnia, sub noctem reuertebantur omnes ad castra Regis.

Gallus interim conscribi iussit exercitum,

quo non

quo non fuit alius in Gallia multis annis visus potentior. Scriptum est pro auxiliis, ad Regemque Bohemiæ valde tum studiosum Galli. Occuparunt Angli oppidum Normanniæ opulentissimum S. Lupi. post ad oppugnationem properarunt longè opulentioris, Caen vocant, à fluuio præterlabēte. Ciues, acie instructa volebant confligere cum hoste: quem vbi vidissent, homines insueti bello, fugerunt ad vrbem. Gallici duces in munimenta se receperant: sed vastam stragem in vrbe videntes (nam occuparāt Angli) dediderunt se. Inter captiuos erat Conestablius: quem ipsum Rex Anglus postea vnà cum sociis, ab eo qui ceperat, redemit viginti millibus aureorum. Progressi sunt etiam Angli vltra Sequanam versus Rotomagum. Velites excursionem fecerunt ad vicina loca Parisiis. & cùm obuiam haberent ciues Ambianos Lutetiam ex mandato Regis properantes bene instructos, quòd dudum nihil militare subiissent, facto in eos impetu, diripuerunt illorum impedimenta.

Interim Gallus Lutetia cum suis copiis discessit ad S. Dionysium (quamuis deprecantibus Parisianis) quò reliqui principes conuenerant. Anglum miro quodā ardore persequēs, venit Ambianum. Exercitum suum conatus

est hostis per Sommiam traducere, sed neque vadum nouerant vllum, neque pontes à Gallis, valido præsidio obsessos occupare poterant. Ab adolescente tandem fortè comprehenso (cùm esset propositum captiuis Gallis præmium & promissa liberatio) vadum fuit demostratum. Id cùm suspicarentur etiam Galli, futurum, vt ea parte traiicerent, magnis viribus ibi se obiecerunt, & in fluuio acriter pugnatum. Sed tamen peruadebant Angli in fugam conuersis hostibus. Gallus interim accesit in vrbem Abbeuillam: & Anglus quidem illum in planicie expectabat, collaturus signa.

Sub prælij tempus Deum orabat, vt felicē victoriam donaret, exercitum omnem in tres partes diuisit. erat in prima filius illius, vltimā ipse tenebat. Summis viribus vtrinque certatū, sed tandem Angli victores extiterunt: quod mirum videri posset, præsertim aduersus tantam hostium multitudinem. Succubuit in hoc prælio Henricus à Lutzemburgo pater Caroli Bohemiæ Regis. nam etsi captus erat oculis, in hostem tamen voluit pugnare. Inter pugnandū rex Anglus, qui necdum ingesserat se turbæ dimicantium, expectans occasionem, certior factus, filium suum, versantem in prima acie grauiter vrgeri ab hoste, nunciis respondēs ne sub-

sidium,

ſidium, inquit, hodie poſtuletis à me, quandiu filius meus adhuc ſuperſtes eſt. Volo enim vt hodie ſuæ virtutis ſpecimen edat, vtque victoriæ laus penes eum ſit omnis, & eos, qui in cuſtodiam ei ſunt adhibiti. Gallus ſub noctem pauciſſimis comitatus è prælio diſceſſit. Iuſſu Regis Angli cenſa ſunt capita Gallorum qui ſuccubuerant in prælio. Inuenti *vndecim* Principes, *octoginta Barones, mille Ducenti equites, & plus minus triginta millia. Ex mandato* Regis *nobiliores omnes ſepulti in vicinis oppidis, & datæ tridui induciæ ad ſepelienda cadauera.*

Parta contra Gallos victoria, Anglus rectà contendit Caletum, *& obſidione oppido circundato requieſcebat, expectans vt inedia tandem ad deditionem compellerentur. Interim* Gallus *duci Normandiæ filio, oppugnanti arcem Aguillonum nunciauit, vt relicta obſidione, copias ſuas in Galliam adduceret, quò* Anglis *omnia paſſim occupantibus, reſiſti poſſet. Priuſquam hæc ad exercitum eſſent delata, prælium fuit inter Gallos &* Anglos. *huic interfuit Philippus Burgundionum Ducis filius, qui collapſus cum equo, non ita multò poſt vita functus eſt. Cùm obſideretur Aguillonum, cui præerat Baro quidã Anglicus, apud* Bur*degalam erat Comes Derbÿ, quem Anglus in*

Aquitaniam præmiserat. hic adeò cum intellexisset arcem obsidione liberatam, & abiisse Normandiæ Ducem, collectis plus minus sex millibus, bonam Galliæ partem iis locis peruagatus, tandem Pictauium vi cepit: ac deinde Burdegalam reuersus exercitum dimisit, sed nullum, ob vastitatem vrbis, Pictauij reliquit præsidium.

In obsidione apud Caletum occupato Anglo, Scotiæ Rex Dauid, & sua sponte, & Galli precibus incitatus, quòd militē omnem Anglicum in expeditione crederet esse cum Rege, vel maximam saltem partem, collectis plus minus quadraginta millibus, in Angliam properauit. Interim Angliæ Regina viriliter sese dedit, consilium captans cum Angliæ proceri- cus & Episcopis. Conscriptus est subitò exercitus, pugnatum acriter: & interfuerunt prælio aliquot Archiepiscopi & Episcopi Angli. Obtinuerunt autem victoriam, tametsi numero multo inferiores Scotis. In pugna captus est Rex Scotus cum plurimis aliis: Occisorum numerus surgebat ad quindecim millia, reliquis in fugam versis. Facto prælio, Angliæ Regina, traiecto mari, Regem maritum inuisit.

In pugna, cuius antē facta mentio, periit etiam inter cæteros, Flandriæ Comes, qui pro-

pter

pter factionem Iacobi Arteuillani coactus erat Gallo sese in clientelam dicare. Reliquit filium Ludouicum id temporis quindecim annorum. Anglus industria, & ope Iacobi Arteuillani sperabat se posse efficere apud Flandros, vt rerum ibi potiretur, vtque filius suus princeps Vuallensis omnem Flandriam illorum consensu teneret: sed interfectus est author tam impij consilij, vt narratum. Nolebant enim exhæredaret sui principis filium. Itaque Anglus cœpit tractare de matrimonio inter iuniorem Flandriæ Comitem, qui tum erat in aula Galli, (nam eò cum patre profugerat, rebus malè cõstitutis in Flandria,) & filiam suam Isabellam. Hîc sese opposuit Brabantiæ Dux. nam & is filiam tunc habebat. Excogitatus est modus à Flandris vt Comitem suum abducerent à Gallo. venit in Flandriam iniecta spe recuperandæ possessionis paternæ. Interim Anglus rem suã diligenter agere apud proceres. Per illos de matrimonio propositum est Ludouico. recusauit modis omnibus, quòd illius filiam ducere nollet, qui parentem suum interemisset. Cùm ita perstaret in sententia, nec aliud responderet, Flandriæ consiliarij in custodiam abduxerunt, non futurum liberum, nisi consilio seniorum pareret. Ita persuasus est, constitutus dies, conuentũ

ab Anglo, illius vxore, & Flandriæ primoribus: tractatum negotium: consensit ille, & simul fidem dedit: rediit in Flandriam. nec tam arctè custodiebatur quàm antè. Sub tempus nuptiarum, comitatus quibusdam, ad venationem abiit, ibi simulans se persequi suum falconem, quem in ardeam emiserat, paulatim magis ac magis progressus euasit ex illorum conspectu, & sic ad Gallum rediit. Quo tempore Anglus oppidum Caletum obsidebat, exactum erat tempus induciarum, quæ per Cardinales quosdam erant constitutæ inter Carolum à Blois, & Dominam à Monteforti, vt antè dictum est. Itaque rursus ad arma deuentum. Anglus mediocrem equitum numerum eius exercitus qui Caletum obsidebat, subsidio misit Dominæ. Occupantes Anglos arcem quandam & vrbem, Carolus à Blois arctißimè obsedit: sed Angli quidam alij à Domina repẽtè mißi, prima luce, præter expectationem irruentes in castra Gallorum, qui propter pridiani cuiusdam conflictus benigniorem fortunam, negligentiùs excubias agebant, bonam illorum partem fuderũt, & ipsum adeò dominum Carolum à Blois imparatum ceperunt. Anglus interim acriter obsidione premebat Caletum. Gallus vt solueret obsidionem, copias ingentes

collegit. Qua de re certior factus Anglus, & loca maritima & campestria, quibus accessus erat Gallis; ita præmuniuit, vt nusquam pateret illis iter. Gallus optabat ab Anglo sibi fieri potestatem pugnandi. videbat enim præclusum sibi omnem aditum. Anglus quòd per anni ferè spatium oppidum obsedisset, magna vi auri profusa, compendium hoc retinendum sibi putauit. Et sub idem tempus à Clemente missi duo Cardinales pro conciliandis principibus, per triduũ habita collocutione cum vtriusque Regis delegatis proceribus, nihil egerunt. Itaque Gallus omnem exercitum statim dimisit. Caletenses omni se destitutos & spe & præsidio cũ viderent, de deditione agebant. Anglus illam recusare, nisi de fortunis & illorum salute, pro suo arbitrio statuendi, libera sibi permissa potestate. Dissuadentibus hanc illius pertinacem irã consiliariis, quòd pessimo fieret exemplo, tandẽ eò res deducta, vt ex omni ciuium numero, sex potentiores, nudi caput & pedes, laqueum collo, & claues oppidi manibus ferentes, libidini suæ, & arbitratui dederentur.

Hoc nuncio in ciuitatem illato, summus repentè luctus ibi natus. In hac animorum consternatione, cùm quidem minimè plebeius, pro salute patriæ inedia penè confectæ, mortem se

non reformidaturum palàm diceret, quinque deinde alios in similem rapuit affectum.

Hos ad eum modum productos, quò voluit is, qui tum vitæ necísque potestatem in eos habebat, & eiusdem mandato iam capitis pœnæ destinatos, cùm frustra nobiles viri omnes intercessissent, vix tandē ipsa Regina, consumptis in eam rē multis rationibus, morti eripuit. Missis deinde qui arcem & oppidum occuparent, iussu Regis coloni veteres migrare coacti, & ex Anglia familiæ eò traductæ. Postea super induciis, opera cuiusdam Cardinalis, ad biennium transactum est.

Caletum Anglus commisit Itali cuiusdam tutelæ & fidei. Porrò nobilis quidam Gallus, ad sanctum Odomarum in præsidio relictus, quòd sciret nationem hanc, præ cæteris valde cupidam auri, tacitè cum hoc egit, vt arcem sibi uenderet. precium erant viginti aureorū millia.

Certior factus Anglus qua nescio ratione, & dissimulans omnia, vocato ad se Italo, percontari de facto. Ille, cùm aliud non liceret fateri & veniam orare. qua impetrata, discedenti Rex *iniunxit, vt quod instituisset, non prætermitteret. Ad constitutum diem, pridie Rex bene instructus, quàm potuit occultissimè Caletum venit. Gallus, qui aurum dependit, rerum omnium*

omnium ignarus, præmisit equites, ad occupandam arcem. Intromißi, repentè, cùm nihil eiusmodi suspicarentur, à Gallis comprehensi. inde sub lucem Anglus extra vrbem prouolans, & reliquos ibi Gallos, exitum rei manentes adortus, fugauit & cepit, cúmque his eum, qui proditionis caussam dedit.

Valesius Rex, id temporis alteram duxit vxorem, Philippi Nauarræ principis filiam. Quin & ipsius natu grandior filius, Ioannes, matrimonio sibi adiunxit per idem ferè tempus, Iohānam Boloniæ dominam: vxorem quōdam Burgundionum Ducis filij, illius, qui ad oppugnationem Aguilloni, vitam finiit, anno 1 3 4 6.

Philippo Regi vita functo succeßit Ioannes, qui non multò post coronationem, Lutetiæ capitis pœnam sumpsit de Connestablio, nuper ex Anglorum custodia liberato. Rex illum proditionis reum agebat, 1 3 5 0.

DE IOANNE, PHILIPPI VALESIJ filio, Galliarum Rege.

CReato Rege Ioanne; Clemens, Auenione desiit esse apud superos. Ab hoc electus est Cardinalis Ostiæ, natione Gallus, antè quidē vocatus Stephanus Albertus, ab electione autem, Innocentius Sextus. Bohemiæ principem, & Ducem à Lenclastre, ob conuicia mutua exacerbatos, iámque paratos μονομαχεῖν; Gallus, negotio composito diremit. Iussu Regis necato Connestablio, vt diximus, Carolus ab Hispania, cui Rex Angolismensem ditionem dederat, in vxorem ducta filia Caroli à Blois, ad hanc dignitatem euectus, à Carolo Nauarriæ Rege, cū ad quietem se composuisset, necatus est. Eo facto multum, vt credibile est, fuit Galliæ Regis animus perturbatus, at certæ conditiones illum reconciliarunt. Huic sic interempto succeßit Iacobus Borbonius. Et induciæ, inter Gallum & Anglum, ad mensem Aprilem constitutæ, in solstitium æstiuum extractæ sunt. Vtriusque

enim

enim Regis legati, Auenione, apud Pōtificem, cùm pacis inter eos rationes coîre non possent, inducias eousque protraxerunt.

Princeps Vuallensis exercitum in Aquitaniam adduxit. Anglus, bellum facturus in Gallia, Caletum venit huc misso nuncio, Gallus detulit μονομαχίαν, Anglus recusare. Gallus ecclesiæ proceres, nobilitatem omnem, & ciuitatum primores, Lutetiam per literas euocauit, gerendi belli necessitatem exponens. Actum est ibi de conferendo tributo, nec in ea re quisquam immunitatem obtinere potuit.

In arce Rotomagensi, Rex Nauarræ, Ioannes Comes ab Haricurto, multíque alij, inter prandendum à Galliæ Rege, qui subitò illuc nemine quicquam suspicante, venit, capti sunt. Rex Lutetiam abductus in custodiam, Haricurtus in cœtu nobilium, maledicta nescio quæ profuderat in Regem absentem: grauiter contendens, imperatum nuper tributum minimè pendendum esse, & simul inhortans reliquos, vt eam sententiam obstinatè sequerentur. Hinc accusationis initiū, hinc suppliciū. Nam capite truncatus ex mādato Regio, postea suspēsus est.

Angli filius, qui nuper in Aquitaniam, vt diximus, aduenit, Burdegala discedens, vicinā regionem omnem, puta, Pictauiensem, Turo-

nensem, Berriámque depopulatus est: & collectis ibi rebus necessariis, quod reliquum erat, perdidit, effusis vinis, exustis frugibus, vt ne in hostium vsus transferri possent. Interim Gallus apud Carnutenses magnam vim militum habens collectam, summa festinatione, & hostili prorsus animo persequebatur Anglum. Et cùm non procul abesset Pictauio, rescinit hostẽ propè posuisse castra. Illico habita consultatione, exercitum omnem in tres ordines partitus, in primo, Ducem Aurelianensem: in altero, filium Carolum natu maximum, collocauit: tertium ipse tenebat. Hostium numerus admodũ erat exiguus. Vt per exploratores intellexit Gallus, qua ratione essent ad prælium instructi, & simul, versari eos in loco, natura, & ipsorum industria munito, præcepit, vt pedites pugnarent omnes, trecentis, aut eo amplius ex equis pugnaturis, qui sagittarios impetu facto dißiparent. Aderant quatuor ipsius filij, Carolus, Ludouicus, Ioannes, Philippus. Hi cùm res malè ageretur, & ad Anglos inclinaret victoria, in munitiones longinquiores abducti sunt. Innocentius, qui Clementi succeßit, duos in exercitum misit Cardinales, de pace acturos, sub ipsum tempus, quo stabant hinc & hinc suo ordine firmatæ acies. Variis modis res agi-

tata

tata fuit. Gallus videbatur aliquantò duriores proponere conditiones. Ab altero Cardinale multum fuit desudatum, sed accepto nuncio à Rege, vt nisi de vita periclitari vellet, omnem pacis mentionem abiiceret, discessit. Ventum est ad manus, pugnatum acerrimè, nunc huc, nunc illuc aliquandiu inclinante fortuna. Sed strenuam hic operam nauarunt sagittarij Anglici, tum, si quando aliâs, inuictis planè animis, & robore: ita quidem, vt ipsorum virtute solùm fractis hostium viribus, à minimo exercitu parta sit eo die victoria insignis, qua, nescio, an vetustas vllam proferre poßit clariorẽ. Vt de numero cæsorum nihil dicam, inter quos multi potentes viri, captus adeò Rex ipse fuit vnà cum Philippo, natu minimo filio, quem prælium commissurus apud se esse voluit. Et quoniam ea tum fuit Regis fortuna, quiuis facilè intelligat, quo in loco fuerint cætera turba. Princeps captiuũ Regem, secũ abduxit Burdegalã. Dum hæc apud Pictones gererentur, Nauarij (quem in carcerem suprà diximus abductum) frater, auxiliaribus copiis multũ auctus, Normãniam rapinis & incursionibus vexare.

Galliæ ordines, de tuendo regno consultaturi, Lutetiam conuenerunt, quandoquidem & Rex in hostium erat potestate, & filij per æta-

tem non satis prospicere poterant. Ex omni numero triginta sex constituti sunt, quibus rerum administratio, donec solutus esset custodia Rex, committebatur. Sub proximum ver Angli filius traiecto mari, Gallum & cum eo filium in Angliam abduxit, pactione interim super induciis facta per Cardinales, qui ipsi deinde, inter Anglum & Scotum, vt pax coiret, plurimùm laborabant, adiuuante illos in hoc tam pio negotio, Episcopo sancti Andreæ apud Scotos. Sunt autem hæ conditiones initæ susceptæque pacis, primùm, vt ne Scotus vnquam aduersus Anglum inceptaret bellum, imò vt suos in Angliam volentes facere excursiones, pro sua virili cohiberet. Deinde vt in regnum reuersus, id ageret apud populum, vt Scotia esset Angliæ subiecta deinceps, ratione feudi, quod vocant, & inaugurationis. Quod etiamsi populus recusaret, Scotus ipse nihilominus perpetuam & firmam cum Anglo concordiam seruaret: postremò, dependeret Anglo intra decennium quingenta aureorũ millia. Cuius quidem rei gratia daret obsides aliquot regni principes viros, in Angli potestate futuros, donec depenso auro fidem suam liberasset. His ita peractis & literis fide dignis in eam rem conscriptis, Rex Scotus, qui nouem annos, & eò

plus

plus captiuus in Anglia fuit, ad suos reuertit.

Plerique omnes Galliæ nobiles, & ciuitatum primores optabant. Nauarrium (qui Lutetia, in Picardiam abductus erat) custodia liberatum. Per ipsos adeò ordines ad Carolum Regis filium, relatum est. Ille, quòd caussæ esset ignarus, propter quam Rex eum voluit captiuum, nihil audebat statuere. Tandem quorūdam auxilio, qui miris technis in arcem, vbi detinebatur, erant recepti, exemptus, Lutetiam venit: vbi coram omni populo, suum in Galliā amorem & voluntatem exposuit, ita vt magna pars, in eum, quàm Normanniæ Ducem essent propensiores. Imprimis autem illi fauebat, cuius apud Parisianos nō leuis est auctoritas, vrbis præfectus.

Gallo apud hostem capto, miri fuerunt motus, & magna scelerum impunitas, vt fieri solet, dum qui facinora cohibeat, & sontes plectat, vix vllus extare creditur. Collecti grassatores, vexare omnia rapinis, obsidere vias, deprædari quosuis. Quin & inter ipsos proceres non satis conuenire, cœpítque nobilitati displicere trigintasex virorum Imperium, qui regno præerant. Sed omnium maximè horrenda fuit illa seditio & colluuies rusticorum, qui vndequaque collecti in Campania & circùm, pau-

latim magis augeri, sic vt ad centum millia surgeret ipsorum turba. Putabant hi nobilitatẽ omnem regni interficiendam. Proinde, facto impetu, diripere nobilium ædes, religare dominos ad postes, & in illorum aspectu violare coniuges atque filias, totam deinde familiam mactare crudeliter, & domos exurere. Cumque esset tanta illorum immanitas, vt fœminæ potentiores, ni vellent impurissimorum hominum libidini esse expositæ, cogerentur sese abdere: contracto exercitu, pugnatum in eos. Ad Meldam oppidum oppressi omnes, aut in Matronam præcipitati.

Regis filius, inter Nauarriũ & vrbis præfectum tacitam esse conspirationem videns, Lutetia cessit, collectis copiis. & spectabat res ad tumultuosum exitum, obsidebat enim vrbẽ. Sed Episcoporum quorundam intercessione, reconciliati sunt principes.

Cæterùm præfectus vt misceret omnia, nocte quadam statutum habuit eos, qui sequerentur aduersas partes, opprimere: iámque transegerat cum quibusdam, foris expectantibus prædam, qui certo noctis tempore vrbem inuaderent. Sed patefacta traditione deprehẽsus ipse noctu, cum clauibus vrbis, oppressus est, & cum eo sceleris conscij. Præfectus hic, rebus ita turbatis,

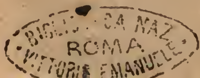
batis, Lutetiam primus omnium cinxit muris, fossis, atque portis. Nauarrius de huius nece & oppressione certior factus, quòd plurimùm amasset, ob beneficiorum acceptorum magnitudinem, indignitate rei, tum quòd & ipse facinoris auctor haberetur vulgo, & sua sponte, & instigante fratre Philippo (qui Normanniã prius infestarat bello, & nihil optabat vehementiùs, quàm ægrè facere Galliæ) bellum denũciauit, & acriter gerebat, multis ad Sequanam & Matronam factis incursionibus, apud Ambianum etiam & Atrebatum expugnatis aliquot oppidis, & munitionibus. A præfecto, cuius facta mẽtio, magnam auri vim accepit, itaque commodum erat illi militem alere. Quinetiam plurimi fauere illius instituto & rebus omnibus. Hinc adeò factum, vt non paucas arces & oppida, citra magnam difficultatem, sæpe occuparit, adeò quidẽ, vt Ambiani aliquot ciues potentiores, certa noctis hora militi illius oppidum patefecerint, vbi tum præter arcem nihil restabat expugnandũ. Sed bona quadam fortuna superirruentes equites Galli, cœptum intertarbarunt, fugato hoste, & proditionis auctoribus ad supplicium raptis. His malis, vt fieri solet, adiunxit se rerum penè omnium maxima caritas, adeò vt tenuiores

ægrè vitam tueri possent. Et durauit hæc pestis, annos quatuor. dum enim fortunæ omniũ ordinum militis rapacitati expositæ sunt, dum agricolis tutum non est vacare labori, dũ mercatores, nisi maximo facultatum suarum, & vitæ periculo, cõmeare non possunt, quid aliud inde, quàm commune malum, quódque ad singulos redundet, oriri potest?

Nauarrij, certo tempore, tantum non intercepti, cùm existimarent necessariò sibi cum hoste confligendum, occupato colle editiori, quandoquidem turba vincebantur, calcaria omnia in vnum aceruum deferentes, erigebant sursum rotulas, vt in adeundo hostem impedirent. Sed superueniens hesperus Gallos cohibuit à pugna. Noctu, magno silentio se receperunt in vicinum vicum, & extructis ignibus quasi pernoctaturi, præter Gallorum spem illico discesserunt, frustra eos per sequente hoste. Inter cætera tenebant Meludunum ad Sequanam. Ad obsidionem huius misit Normanniæ Dux quatuor millia equitum. Sed intercesserũt Cardinales quorum antè facta est mentio; qui pacem inter eos firmarunt. Philippus autem Nauarrij frater, noluit vnquam in conditiones pacis assentire, obiiciens germano, quòd præstigeis & incantationibus deluderetur. Itaque contu-

contulit se ad munitiones maritimas, Anglo subiectas.

Firmata pace inter Gallos & Nauarros: iam exactum erat tempus induciarum, quæ Ioanne Rege in Anglia capto, per Cardinales ad triennium erant constitutæ, inter Anglum & Gallum. Itaque omnes qui sub Nauarra militauerāt, ad Anglicos Duces se contulerūt, sic malum vnum plurima alia ordine secum traxit. Sed Angli tunc duriter à Gallis excepti fuerunt, quanquam non sine magno detrimento miserorum, qui vel ruri, vel in oppidis non ita munitis habitabant. In hos enim quicquid lubitum esset designabant Angli, externo milite comitati. Finito induciarū tempore vt diximus, Anglus, filius illius natu grādior, Gallus, & Iacobus Borbonius priuatim inter se Londini egerunt de pace, cuius formulas ad Ducē Normanniæ miserunt. Ille retulit ad tres ordines. Habita consultatione vehementer displicuerunt, & nunciis responsum est, malle se multò adhuc duriora sustinere, quàm illas admittere. Responsum hoc malè habuit & Gallum captiuum & Anglum, adeò, vt hic statim iusserit conscribi exercitum, qualem nemo vnquam, ex Anglia prodeuntem vidit. appulit Caletum vnà cum quatuor filiis. Et priusquam

ex Anglia decederet, exponebat coram omni exercitu suas rationes atque consilia, nimirum, se expeditionem deinceps facere in Galliam, ea spe & animo: vt illos adigeret ad suscipiendas conditiones, quæ quidem sibi & honori, & vsui, & dignitati esse poßint. Nec prius finem facturum se neque reuersurum quàm ex voto rem geßisset.

Proinde si quis esset omnium, cui hæc ratio non placeret, vt is domi se contineret: sed conditionem libenter omnes acceperunt.

1359. Caleto Anglus venit Remos, & cùm videret vrbem pro sua magnitudine bene munitam, nunquam oppugnare voluit, ne temere facere iacturam sui exercitus, quem ad maiora seruabat. Postquam obsedisset ad menses duos & eò plus, contendit in Burgundiam. Ibi Dux mißis legatis, orauit ne sineret deprædari militem, suam ditionem. Exoratus est Anglus, vt erat summa humanitate, sed ea lege, vt Burgũdus dependeret centum aureorum millia. Interim Gallia miserè vastabatur partim ab Anglo, partim à reliquo illius exercitu, apud Picardos relicto, partim à Rege Nauarræ, qui denuò concitatus erat in Dúcem Normanniæ.

Auenione, quidam Franciscanus, futurum prædixerat, vt & ecclesiasticus ordo multa pateretur,

teretur, propter ambitionem, auaritiam, atque ſuperbiam, & Gallia duriſſimè affligeretur, exterorum incurſionibus, adeò quidem, vt nulla illius pars ab hoc malo tuta eſſet futura.

Pontifex hunc in vincula coniiecit, quòd minus grata denunciaret. Anglus Normanno prælium ſeſe commiſſurum ſignificarat. Sed iſte fortunã experiri metuens, Lutetiæ ſubſtitit.

Normannus conſiderans præſentem rerum ſtatum non diu poſſe conſiſtere ſine maximo & exitiali damno Galliæ, legatos ad Anglum miſit, ex conſilio procerum, qui de pace agerẽt. Actum eſt variè, & vix videbatur poſſe coire inter eos concordia. Nam Anglus hoc ſibi planè propoſitum habebat, iure ſibi deberi Galliã.

Dum ita conſultaretur, prope Carnutenſes ſubitò coorta tempeſtas, quæ & homines & equos proſtrauit, ita commouit Regem, vt votũ faceret, ſe velle animum ad pacem adiicere: atque deinde Caleti expeditum eſt negotium, cuius hæc ferè eſt ſumma: Vt Rex Anglus & illius deinceps hæredes atque ſucceſſores tenerent comitatus, vrbes, arces, munitiones, dominia, inſulas, reditus atque prouentus Aquitaniæ, item vrbem, arcem, comitatum, & omnem ditionem Pictauienſem, vrbem & arcem Rochellæ, Lemouicum, vnà cum omni regione. 1360.

Ad hæc tam vrbem Angolesmensem, quàm arcem cum vniuersa ditionem: item Caletum, & multa præterea alia, quorum vt ingens est numerus, ita fastidiosum sit, illa recensere. Vt Gallus renunciaret his omnibus, & simul feudis atque iuri quod vel ipse vel illius hæredes atque successores, vllo modo requirant, vtque hæc omnia Anglus teneret liberè, nec opus haberet Regem Galliæ aut illius successores, vt superiores in hoc agnoscere. Item vt vicißim Anglus, pro se, suis hæredibus & successoribus renunciaret nomini, titulo, & iuri, quod vel ipse vel illius posteri prætendant in regnũ Galliæ. vt renunciaret etiam portioni, quam postulabat ex Ducatu Normanniæ, Andegauensi, & Turonensi. Item omni iuri Britoniæ. Hæc & alia multa, quæ copiosiùs apud auctorem, vterque Rex sanctè iurarunt, & eorũ filij. Porrò, ad maiorem confirmationem, dati sunt à Gallo obsides, Dux Aurelianensis, Andegauensis, Berriæ, Borbonius, plus minus duodecim Comites atque Barones: item potentißi-
1360. *mæ Galliæ ciuitates, aliquot maximè præstantes viros mittebant singulæ. Et his quidem omnibus Londinum adductis, Gallus Lutetiam rediit, magno suorum desiderio. Et statim ad omnes officiarios, præsides vrbium, munitionúmque*

numque suarum, quas Anglo cesserat, scripsit, vt migrarent. Sed dictu mirum, quàm hoc ægrè fecerint plerique omnes. Nimis enim durum & insolens videri illis, ferre iugum & imperium Anglorum. Præcipuè verò Rochellenses impensè deprecari. Sed Gallus æqui & honesti studiosus, à pactis & iureiurando minimè discedēdum existimauit. Ideóque iuxta formulas contractus agi per omnia mandabat. Vicißim ab Anglo mißi sunt, qui certas arces & munitiones, bello partas, Gallicæ ditioni restituerent. Liberatis ad hunc modum oppidis atque munitionibus, milites iam olim assueti rapinis atque prædis, cùm reditum ad suos, & inutilem sibi & minus etiam tutum esse iudicarent ob admissa facinora, fortunam deinceps experiendam putarunt. Itaque collecti grassabantur per Campaniam, & loca vicina, depopulantes omnia, aucto indies numero, vt fieri solet. Gallus certior factus de ipsorum improbitate & nequitia, Iacobum Borbonium misit cum exercitu. Inuenit eos considentes in altißimo monte, cuius ea fuit forma, vt numerum copiarum nemo posset omnem contemplari. Et cùm essent ad sedecim millia, non videbantur exploratoribus excedere quinque. Conserto prælio, acriter pugnatum est, sed deteriorem

partem fortuna iuuit. Multi perierunt in eo prælio clari viri. Vulneratus grauiter ipse Borbonius vnà cum grandiori suo filio Petro. Abducti Lugdunum, triduo pòst obierunt. Parta victoria, facinorosi isti rectà tendebant Aueniomem: qua re Pontifex & Cardinalium cœtus summo repentè metu sunt perculsi. Nam tanta erat sæuitia & improbitas, vt nemo se illis opponeret. Cæterùm in his angustiis positi, quò repellerent immanissimam gentem, quæ nullū non maleficij genus perpetrabat, crucem prædicari iusserunt, concessa admissorum omnium remissione. Conuenere plurimi. Sed cum salarij nulla fieret mentio, subduxerunt se omnes. Hoc ipso tempore Marchio Montferratēsis in Duces Mediolanenses bellum gerebat. Egit igitur Pontifex cum isto, vt hanc colluuiem omnem secum in Insubriam abduceret. Atque ita euenit. Acceptis enim à Pōtifice & Collegio Cardinalium sexaginta millibus aureorum, propositis etiam à Marchione salariis, illum secuti sunt, & strenuam ei operam nauarunt. Gallus
1362. *per Ducatum Burgundiæ (qui tum morte iunioris Ducis ad eum fuit deuolutus) venit Auenionem, salutatum Pontificem, qui non multò pòst obiit. Et cùm de electione non conueniret (duobus quibusdam maximè ambientibus) electus est*

ctus est Abbas quidam sancti Victoris apud Maßiliam, vir doctus & pius, vocatus deinde Vrbanus Papa. Rex Cypri Auenionem appulit, vehementer obtestans & Pontificem & Gallum, vt expeditionem facerent aduersus Sarracenos & hostes fidei Christianæ. Pontifex in concione rem proposuit. Suscepit crucem Gallus cum bona suorum nobilium parte. Postea Cyprius in Bohemiam abiit, ad Cæsarem id temporis, inde per Germaniam, Brabantiã, & Flandriam venit in Angliam, idem rogans Eduardum Regem, sed is honestè se excusauit. Ex Anglia rediit Ambianum, vbi tum Gallus erat. Pòst in Aquitaniam acceßit ad principem Vuallensem. Et sub idem tempus principi natus est filius, Eduardus nomine. 1362.

Obsides pro Gallo datos malè habuit, tam diu detineri se custodia. Rex Eduardus, vt erat facilis & humanus, permiserat illis adire Caletum animi recreandi caussa, tum etiam vt Galliæ viciniores, negotium suum eò commodiùs tractarent. Subinde miserunt ad Regem & Normanniæ Ducem. Gallus, quòd esset occupatus in adornãda expeditione cõtra Sarracenos, deinde etiam quòd bello vexaretur à Rege Nauarræ, non commodè potuit illos expedire. Itaque factum est, vt Dux Andegauus

Regis filius, relictis sociis obsidibus, in Galliam reuerteretur.

Gallum incesit mira quædam cupiditas reuisendi Anglum, quòd benignè esset ibi tractatus. Dissuasum illi fuit, perstitit tamen in sententia, vt filium suum etiam propter abitionem excusaret. Abiit. receptus est honorificè. Non multò pòst aduersa valetudine correptus Londini, obiit. Relatus in Galliam, in sancti Dionysij oppido sepultus est, præsente Rege Cypri.

Rex Nauarræ, existimans sibi datam meliorem belligerandi occasionem, collegit militẽ vndecunque potuit, & commissum est prælium satis acre, in Normannia.

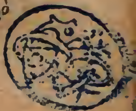
Ioanni Regi succeßit filius Carolus, antè dictus Normanniæ Dux, eodem anno coronatus Remis, vnà cum vxore filia Petri Borboniæ Ducis, Coronationi interfuerunt inter cæteros, Rex Cypri, Vuenceslaus à Bohemia, Dux Lutzemburgi & Brabantiæ. Cùm Parisios reuertisset nuper coronatus Rex, fratrem suum Philippum natu minorem, qui cum patre Ioãne fuerat in Anglia captus, declarauit Ducem Burgundiæ. Rex Ioannes priusquam in Angliam nauigaret, erat hoc ipsum filio Philippo pollicitus.

DE CAROLO,
EIVS NOMINIS
Quinto.

Ondum erat Gallia prorsus purgata rapacibus istis quorũ suprà meminimus, & in Normannia viciníque locis, plerique coniuncti Nauarris, mirè infestabant illam. belli dux erat, Ludouicus à Nauarra. Carolus Rex fratrem Philippum Burgundiæ Ducem, nuper factum, præfecit, vt in hostem confligeret. hic pleraque omnia recuperauit. Sub idem tempus, Comes à Montepeliardo, adiutus à quibusdam Germanis confœderatis, propè Vesontium irrupit, in Heduos. Huc Burgundus statim adduxit suas copias, sed migrarant hostes.

In conditionibus pacis, inter Anglum & Gallum, quorũ capita breuiter retulimus, exceptum erat negocium Britonicum, & promiserant vterque Rex, daturos se id operam, vt dissidium æquabiliter componeretur. Sed parũ diligenter tractatum fuit negocium, & contigit Regem Ioannem mori, vt diximus. Quò

magis incruduit bellum, Gallus subsidio misit Carolo à Blois, (qui datis filiis obsidibus è custodia fuit exemptus) mille equites. Ioannes Comes à Monteforti auxilia impetrauit, cùm ab aliis, tum ab Anglis, id temporis Aquitaniā occupantibus. Paratis iam ad dimicandum exercitibus, nobilis quidam Britonicus, captiuus, cui armari non licebat, intercessit, suppliciter orans vt amicè transigerent, neque sinerent rem ad manus venire. Credibile est, illum potuisse exorare. Sed Angli quidam nobiles tacitè orabant Comitem Montfortium, qui copiis præerat, ne pacis vllæ rationes cum Carolo susciperentur. Isti enim quòd omnia ferè sua profudissent, cupiebāt armis vel iacturam omnem recuperare, vel id si non contingeret, reliquum amittere. Itaque commissum est præliū, multùm acre, sed Angli virtute superiores, in fugam conuerterunt hostem. Carolus in pugna succubuit. id plerique tum credebant ex composito factum, quòd alia ratione finis imponi bello non posset. Montfortius videns illum vita spoliatum, etsi hostis erat, lacrymas tamen non continuit.

Fuso hoste, & parta victoria, Mōtfortius breui temporis spatio cœpit complures alias Britoniæ vrbes. Galliæ Rex, de statu rerum certior

tior factus, misit fratrem suum, Ducem Andegauorum, vt & viduam, vxorem Caroli, mirabiliter afflictam, consolaretur, & præterea cõfirmaret eorum animos, qui nomine illius durabant in præsidiis. Sed cùm iam bona Britoniæ pars in potestatem Montfortij redacta esset: Gallus, habita consultatione, misit legatos ad eum, qui de pace agerent. Ille rem ad Anglum retulit. qui cùm non dissuaderet, conditiones propositas non exclusit. Nimirum, vt omnem Britoniæ Ducatum teneret. Vt, si contingeret ipsum mori, nõ relicta sobole, tum Ducatus deuolueretur ad filios Caroli vita defuncti, qui quidem in Anglia tum, vt diximus, detinebantur obsides. Item, vt viduæ, vxori Caroli, cederet comitatum quendam iis locis, cuius annui reditus, atque prouentus surgebãt ad viginti francorum millia. Deinde, vt à Galliæ Rege vocatus, præscripto tempore adesset, accepturus ab eo, sui Ducatus inaugurationem, & reliqua omnia facturus ex more. Postremò, ipse adeò sua sponte promisit, daturum se operam, vt sui cognati, obsides in Anglia, liberarentur.

Ludouicus Nauarræ, sub hoc tempus in Italiam abiit, desponsurus Reginam Neapolitanam. Galliæ Rex in hunc vsum illi mutuatus est sexaginta francorum millia, pignori ab eo

susceptis aliquot ipsius arcibus. Cùm Neapoli res ferè suas peregisset: non multò pòst vita defunctus est.

Composito bello Britonico, simul & Nauarrico, passim omnia plena erant milite praedone, & rapinis assueto, qui Galliam potissimum infestabant. Videbat Galliae Rex, illos aut opprimendos, aut aliis rationibus è regno deducendos. Hungariae Rex tum aduersus Turcam bellum gerebat. Is itaque petiit, hãc colluuiem ad se traduci, sed veterani, quibus regio non incognita erat, dissuadebant profectionem. Cogitata fuit igitur alia ratio, & simul Galli negotium iuuabat Vrbanus Pontifex, Auenione degens. Nam & is pro suo in Galliam amore, cupiebat aliò traduci perditum genus hominum. Regnabat id temporis in Castilia quidam dictus Don Pietro, homo impius & tyrãnus insignis. Nam & complures honestissimos uiros ad supplicium rapuit, & sua ipse manu plerosque interemit: & inter hos etiam vxorem suam ex familia Ducum Borboniorũ. Proceres ecclesiae in vinculis detinebat, exutos omnibus facultatibus. Dicebant illius familiares, conspirasse eum cum Rege Granatae Christianorum perpetuo hoste. Patrem habuit Alphonsum Regem, qui ad aliam quandam allu-

ſit: è qua tres filios ſuſtulit, quorum natu maximus Henricus, vir ſtrenuus in bello, & honeſti erat ingenij. Tyrannus iſte ſubinde apud Pontificem ob varia crimina accuſatus, concitauit omnes in ſui odium. Habita conſultatione, Pontifex Vrbanus Henricum iſtum illegitimum, & Arragoniæ Regem, Petrũ (cui perpetuum erat cum tyranno bellum, vt qui ſpoliatus erat ſuis aliquot ditionibus ab eo) Auenionem venire iuſsit. Ibi legitimatus Henricus, declaratus eſt Caſtiliæ Rex, excommunicato & reiecto Tyranno. Arragoniæ Rex promiſit ſe patefacturum ſuam ditionem omnem & ſuppeditaturum annonam copiis, quæ in Caſtiliam deducerentur aduerſus Tyrãnum: quò & ipſe ſua poſſet ope militum recuperare. Ad hãc expeditionem conuenerunt plurimi nobiles viri. Hac igitur ratione, milites iſti, Galliæ iam olim graues, in Caſtiliam abducti ſunt. Tyrannus certior factus de exercitu aduentante, fugit cum vxore, cum duabus filiabus & nobili vnico. Nam populus odio illius, nolebat ſumere arma contra venientem hoſtem. Sic deſtitutus erat ab omnibus. Ventum in Caſtiliam. Henricus ſummo applauſu omnium, regni adminiſtrationem ſuſcepit. A coronatione, acceptis à pleriſque omnibus nobilibus & ciuitatibus,

iuramentis, discessum est à nobilioribus, quorũ ope regnum obtinuit. Iam enim res confecta videbatur. Sed tamen militem illum prædonẽ non dimisit: quòd statutum haberet, bellum inferre Regi Granatæ. Tyrannus in his angustiis positus, ex consilio nobilis, qui vnicus apud eum substitit, misit ad principem Vuallensem literas miserationis plenißimas, de suo statu & infortuniis, petens consilium simul & opem. Non multò pòst ipsemet, quòd suis in regno non fideret, Baionã appulit. Consiliarij principis putabãt non esse ei subueniẽdum propter scelera & impietatem maximam, neque suscipiendum periculum vllum ipsius gratia. Princeps contrà iudicabat rem indignam, filium illegitimum occupare regnum, fieri hoc peßimo exemplo, & præiudicio cæterorum regum atque principum. Itaque aduenientem Tyrannum in vrbem Burdegalam, humaniter excepit, opem illi suã promittens. Misit tamen in Angliam ad Regẽ parentem suum, re omni exposita, consilium & auctoritatem ab illo petens. Anglus, quòd fœdus sibi cum Hispano iamolim intercederet, filium hortatus est literis, vt eum restitueret. Itaque statutum fuit inter eos de profectione. Sed obstabat vnica res, faciundum erat iter per regnum Nauarræ: & Nauarra pridem fœdus

dus susceperat cum Henrico *nuper Hispaniæ Rege. Baionæ simul ventum est, & certis quibusdam condititionibus placatus est Nauarra, sic, vt studium, amorem atque pacem promitteret. Henricus Rex nouus certior factus de rebus omnibus, misit ad Gallum pro auxiliaribus copiis.*

Princeps egit apud Duces *eorum militum, qui Galliam prius infestarant, & qui tum sub Henrico merebant, vt eos ad se traduceret. Erant circiter duodecim millia. Cúmque profectionem in Aquitaniam instituissent, in* Arra*goniæ Regno plurima perpeßi sunt, præclusis & obseßis vndique viis, sed tamen peruasc̃rũt: & cùm abessent aliquot miliaribus à Tholosa, recepti sunt in Montem Albanum ditionis Aquitanicæ. Galli certiores facti, obsidebant vias, ne Tholosam aut in vicina loca penetrarent. Ventum est ad manus. Strenuè pugnatũ à Gallis, ita quidem, vt hostem in oppidum vsque profligarent, sed succedentibus in locum recentioribus, repulsi Galli, magna ex parte vel interempti fuerunt vel capti. Quorum ex numero tum erat Comes Narbonæ Tholosanis opem ferens, & præter hunc plurimi alÿ Galliæ, prouinciæque Narbonensis viri nobiles.*

Princeps Vuallensis, ne populum exactio-

nibus premeret, ad alendum militem, non mediocrem auri vim à patre Eduardo mutuatus est: quinetiam aurea sua argenteáque pocula in nummos redegit. Milites, ferro sibi patefacta via, peruenerunt quo optabant.

Ex captiuis multi, bona fide, vt fieri solet, dimißi sunt. Vrbanus, odio militum istorum, auctor fuit Comiti *Narboniæ, & aliis, custodia liberatis, ne pro sui redemptione, vel teruncium dependerent, eximens eos omni nexui, & obligationi. Dum apparatum bellicum faceret princeps, Burdegalam venit Rex Maioricæ, grauiter querens apud principem de Rege Aragoniæ, qui patrem suum in vinculis necasset Barcelonæ, & vi armorum teneret omnem suam ditionem. Cupiens igitur vlcisci acceptam iniuriam & in hæreditatem paternam restitui, principem implorabat. Vxorem habuit Neapolitanam Reginam. Expositis querelis, princeps illi promisit, facturum se, confecto prius negocio* Hispanico*, vt aut æquis conditionibus, aut armorum præsidio in regnũ suũ restitueretur.*

Priusquam discederet princeps, natus est illi filius Burdegalæ, pro quo ad sacrum fontem fide iußit profugus Maioricæ Rex. Vocatus est Richardus, postea factus Angliæ Rex*, mortuo Eduardo, principis natu maximo filio.*

Sub

Sub mensem Februarium, Burdegala discessit paulò pòst ferebatur incertus rumor de Rege Nauarræ, puta, quòd nouum fœdus iniisset cum Henrico Rege, itaque futurum, vt principi & ipsius copiis non pateret via per illius regnum. Scriptum est super ea re ad Nauarrium, sed ille suis rationibus diligenter expositis, amorem erga principem, & exulantem Tyrãnum declarauit. Princeps sui exercitus tres fecit partes, quarum aliæ alias sequerẽtur. Primam tenebat Dux à Lenclastre, nuper ab Anglo in subsidium missus, secundam ipse princeps vnà cum Tyranno, tertiam Rex Maioricæ administrabat. Facientibus iter per Nauarram, ipse adeò Rex, per bonam sui regni partem, itineris comitem atque ducem se præbuit, vt faciliorem haberent accessum. Pampelunæ, quæ potissima est in regno Nauarræ, conuiuio illos excepit Nauarrius. plerique omnes sperauerant, vt arcerentur, postquàm in regnum aduenissent. Sed præter illorum opinionẽ Rex in amore, & fœdere perstabat.

Henricus Rex certior factus de exercitu Aquitano, conscripsit copias in Hispaniis, ad sexaginta hominum millia. Nam vnicè illum amabant, parati pro eo etiam quæuis subire incommoda. Deinde per nuncium publicum mi-

ſit literas ad principem, cupiens cognoſcere, qua de cauſſa bellum ſibi moueret, cùm nulla vnquam ipſum iniuria affeciſſet. princeps deliberatione facta, nuncium apud ſe detinuit. Et longiùs productis copiis, prope vrbem Victoriam conſedit vterque exercitus. Ex Gallia venerunt in ſubſidium Hiſpano *Regi tria millia.*

Angli montem quendã occupabant. Hiſpano fuit conſultum, ſi victoria vellet potiri, ſine cæde & ſanguine, non eſſe opus alia ratione, niſi vt vndequaque præcluderet vias, ne quis commeatus ad hoſtem perferri poſſet. Nam erant Angli tanquam in anguſtiis poſiti, & minimo negotio potuiſſent intercludi itinera. Sed Hiſpanus *pugnæ cupidus, quòd exercitus ipſius iam ſurgeret vltra centena millia hominum (nam augebatur indies) manum voluit conſerere.*

Poſtquam aliquot dies in hac parte conſediſſet Anglus, ob loci ſterilitatem aliò deduxit exercitum: & cùm non procul abeſſet, à caſtris hoſtium, per nuncium, quem ad tres ferè hebdomadas apud ſe detinuit, literas dedit ad Hiſpanum, *in quibus breuiter reſpondit, ſe grauibus de cauſis fugato Regi opem ferre, libenter ſe quidem velle componere diſsidium, verùm eſſe neceſſe, vt abdicet regni adminiſtrationem*

tionem atque omnem titulum, quem iure sibi vsurpare non posset: quòd si recuset, iam se paratum in quanuis partem. Quem in modum Angli suas acies instruxerint, suprà diximus. Hispani quoque exercitum omnem in tres partes diuiserunt: primam tenebat insignis quidam belli dux è Gallia, & erant circiter quatuor millia: secundam habebant duo fratres Henrici, plus minus vigintiquinque millia tam equitum, quàm peditum: tertiam ipse Rex Henricus, & surgebat illius exercitus omnium longè maximus, ad septem millia equitum & sexaginta millia peditum, quorum magna pars balistas ferebant. Inter Nauarram & oppidum Nauarretam simul ventum est. Vix vnquam maioribus pugnatum viribus. Hispani fundis vtebantur, quibus transuerberabant galeas hostium, crudeli certè pugnandi genere. Angli contrà sagittandi peritissimi, obruebāt eos multitudine telorum. Frater Regis Henrici, qui alteram partem exercitus tenebat, vt diximus, illico, vt vidit principem, cum suis copiis signa contra se ferre, discessit è prælio, nec vnquam in hostem pugnauit. Ea res animos plurimorum fregit. Sed Rex Henricus, quacunque parte videbat languentem fractùmue exercitum, illuc sese ingerere, acclamare suis, hortari, & com-

monefacere honoris, & officij: atque adeò ter vno die suos iamiam ad fugam spectantes, voce sua cohibuit, & in ardore continuit. Neque solùm à milite, verumetiam ab ipsis principibus omnium acerrimè pugnatum est. Tyrannus profugus, Regem Henricum sibi dari cupiebat obuium in prælio. Sudatum est nauiter & plus quàm hostilibus animis. Tandem Hispani, cùm Anglorum simul & Aquitanorũ vires impetúmque ferre non possent, in fugam sese dederunt: neque potuit eos reuocare auctoritas vel clamor Regis Henrici: qui simulátque vidit se magis & magis iam destitui à suis, fugit & ipse. Habebat enim hoc sibi persuasum, futurum, vt si caperetur in prælio, morti daretur. Angli fugientem hostem persecuti sunt. Ibi verò mira fuit facta strages eorum qui occidebantur, & qui se ipsi præcipites in fluuiũ quendam insignem iis locis dabant, ne in hostium manus deuenirent. Commisso prælio perlustratus fuit cæsorum aceruus. Inuenti plus minus sexcenti equites occisi, & septem ferè millia peditum, non numeratis interim iis, qui ad põtem occisi fuerunt, & flumine absumpti. A pugna principes conuenerunt Burgu Hispaniæ oppido. huc accesserunt ex Toleto, Lissebona, Galitia, Sibilia, & ex plurimis aliis Castiliæ

liæ locis, vt fidem præstarent Tyranno iam restituto. Videbant enim tantæ multitudini non posse obsisti. Anglus postea egit cum Tyrãno, colligeret pecuniam, vt militibus, quorum opera restitutus esset, satisficret. ille in Sibiliam abiit pro colligendo auro in hunc vsum, ab aliquot hebdomadis ad Anglum reuersurus, quò omnibus persolueretur. Nam cùm eiectus regno, primùm venisset Burdegalam ad principem, obtestans opem, vt diximus, promisserat se, vt primùm esset restitutus in regnum, liberaliter persoluturum omnibus. & ita se hoc nomine obligauit principi, vt hic fideiußionem suam pro eo interponeret apud nobiles, & reliquos iamiam ad expeditionem paratos. Abiturus in Sibiliam fidem dedit principi, se breui vnà cum auro adfuturum. Princeps cùm vltra præstitutum tempus expectasset ad aliquot menses, misit, qui cognoscerent caussam. Tyrannus respõdit, se emandasse aliquot suos, qui perferrent aurum: sed à prædonibus in via fuisse interceptos: rediret adeò ipse in suam ditionem, relictis aliquot officiariis in Castilia. se numeraturum illis abundè. responsum quidem malè habuit principem, sed aliud tum obtineri non potuit.

Rex Henricus è pugna fugiens, Valentiam

Arragoniæ ciuitatem venit, calamitatem suā apud Regem exponens. Inde Montempessulanum, ad Ducem Andegauorum, summè infestum Anglis. post Auenionem ad pontificem Vrbanum, recensens infortunia, & miserias. & parabat Pontifex id temporis abitionem inde Romam. Adiutus tacitè à Duce Andegauensi Henricus, collectis militibus, inuasit ditionem principis. Cuius vxor indignitate rei perterrita misit ad Gallum, vt is compesceret hostem: sed ille dissimulare: hinc adeò princeps cùm intellexisset de statu rerum, coactus est ad suos, nondum pensa pecunia à tyranno, redire. Cùm in Arragoniam venisset, inuenit obstacula, neque patebat transitus. Verùm constituto die res inter eos transacta est amicè.

Princeps Vuallensis in ditionem suam reuersus, quòd magnam pecuniæ vim profudisset in bellum Hispanicum, conscripsit nobiles Aquitaniæ, & primores ciuitatum. Ibi in cœtu proposuit de communi quodam tributo ab omnibus conferendo, per omnem ditionem, ídque solum ad quinquennium, propter magnum æs alienum (nondum enim militi satisfactum erat) deinde etiam, quòd præter hæc omnia, thesaurum ferè suum in expeditionem Hispanicam, omnem profudisset. Pleræque omnes ciuitates

tes assenserunt. Sed potentiores aliquot principes opponere se, in hanc sententiam, Se nullo vnquam tempore, quo Regibus Galliæ subiecti fuissent, grauatos eiusmodi exactionibus, & potius quàm dent, malle se quiduis perpeti. Principe nihil remittēte de suo ardore & proposito. Nobiles, qui contrà dixerant, rectà se contulerunt Lutetiam ad Gallum, & ibi in cœtu consiliariorum, molestiam exposuerunt, grauiter conquerentes de principe, & simul Gallum obsecrantes, vt in ipsius patrocinium reciperentur.

Gallus respondit, Acturum se ex consilio, & iuxta formulas pacis inter patrem suū & Anglum constitutæ. Aquitani interim proceres commorabātur Lutetiæ. Tributum sic erat, vt singulæ familiæ, per annum penderent francum vnum, quæ quidem summa creuisset, ad duodecies centena francorum millia, in singulos annos.

Henricus Rex, certior factus de rebellione Aquitanorum, iudicans optimum esse, frui aliena calamitate, noluit hanc tantam occasionem negligere. Collegit igitur exercitum ad decem millia hominum, adiutus ab Arragonio. Quacunque tenderet, recepit vrbes & arces in suam ditionem. Tyrannus Sibiliæ tunc com-

morans, intellecto nuncio, misit illico ad Regẽ Lusitaniæ, ad Regem Granatæ, pro subsidiis. Impetrauit, & habuit collecta circiter quadraginta millia, inter quos multi etiam Sarraceni.

Rex Henricus, videns consilio magis & arte, quàm viribus agendum, (Tyrannus enim illum superare multitudine) ex consilio cuiusdã
1568. *Ducis, primo diluculo, præter opinionem, repẽtè adortus est hostem, & fœliciter pugnauit, ita quidem, vt Tyrannus in vicinam quandam arcem confugeret. Hoc vt resciuit Henricus, omnem exercitum illuc adduxit. Tyrannus periculi præsentiam videns, nocte intempesta, arcẽ tacitè egressus cum paucis quibusdam, sperabat euasurum se. Verùm incidit in præfectum excubiarum: à quo captus, illico ad Henricum Regem adductus est, qui statim asperrimis verbis in eum cœpit inuehi. Tyrannus illi vicißim obiicere matrem meretricem. Breuiter, Henricus Tyrannum humi prostratum, ipse superincũbens, gladio confodit, & ab illius morte, omnem Hispaniam, facili momento recuperauit. Lusitaniæ Rex, mortem Tyranni cognati sui parabat vlcisci bello, sed pacatus fuit.*

Quo tempore Aquitaniæ principes Lutetiæ commorabantur, Gallo natus est filius, eiusdem nominis. Interim subinde fuit supplicatum

Gallo ab Aquitanis, vt se contra principis iniquitatem defenderet. Quod si non fieret, cogi se neceßitate summa, solicitare alium dominum, cuius patrocinio, quiete sua proßideant: atque ita futurum, vt Galliæ Reges deinceps excidãt dominio, & iure totius Aquitaniæ. Rex molem atque periculum belli considerans, diu multúmque deliberauit. Ex consiliariis Regis, plerique omnes hortabantur ad bellum, contẽdentes vehementer, pacis conditiones ab Anglo violatas. Tandem visum est citare ipsum adeò principem in Senatum Parisiensem, & mißi sunt, qui citationem perferrent. Princeps, vt audiuit, tandem respondit, venturum se quidem Parisios, postquam Rex ita iubeat: sed galea capiti imposita, & comitatum sexaginta millibus. Nuncij Burdegala discesserunt, & in itinere comprehensi, ex mandato principis coniecti sunt in carcerem.

Hîc obiter commemorandum est de obsidibus in Anglia. Dux Andegauus, vt suprà dictum est, subduxerat se, priusquam Rex Ioannes in Angliam rediret. Dux Berriæ, facilitate Regis Angli, impetrarat anni spatium, quò posset in Galliis commorari. Et eadem ratione plerique alij dimißi sunt. Vnus & item alter, depensa pecunia, sese redemerunt. Qui sic

à Rege fuerant dimißi, orto iam bello, non redibant.

Gallus Anglo denunciare bellum. Et Galli quidem negocium, puta, belli tractationem, agebant duo illius fratres, vndique colligentes militem, sic vt numerus ad centena hominum millia surgeret. Incursum est subinde à Gallis in Pictauiensem agrum, & alias ditiones principis. Et huius vicißim milites incursiones fecerunt in ditiones eorum qui belli dederant occasionem, quique apud Gallum de se conquesti fuerant.

Gallus caussam suam, & belli necessitatẽ, diuersis locis, per disertos viros ita euidenter exposuit, vt nemo non iudicaret iustißimas illius esse rationes. Idem Anglus faciebat, nimirum eo consilio, vt expositis belli caußis, faciliorem haberent populum ad pendenda tributa, & subeunda onera, quae imperarentur.

Ludouicus Flandriae Comes filiam habebat vnicam. Angliae Rex, modis omnibus cupiebat hanc vxorem dari filio suo natu minimo, & super ea re laboratum adeò fuit per totum triẽnium. Quantum ad Comitem, nihil desiderabatur. Verùm pontifex Vrbanus, nullis rationibus permoueri poterat, vt assentiret. Erant enim consanguinitatis ratione sibi coniuncti.

Ludoui-

Ludouicus igitur videns non posse fieri, vt iis locis nuptiæ coïrent, cœpit agere per amicos apud Philippum Burgundiæ Ducem, Galli fratrem germanum, vt inter hunc & filiam suam confirmaretur matrimonium. Id *adeò factum est, & hac ratione Burgundia, & Flandria simul vnitæ sunt.*

Anglus considerans per connubium hoc futurum, vt Burgundus Flandro succederet, egit apud Regem Nauarræ, (cui simultas erat cum Gallo propter aliquot ditiones) vt Gallo denunciaret bellum.

Maximam vim nauium Gallus instruxetat, missurus fratrem suum Burgundiæ Ducem cum lectißimis copiis, vt in Anglia bellum gereret. Anglus re cognita, bellum & ipse adornauit, excepturus venientes illos. filium præterea suum Ducem de Lenclastre cum copiis misit Caletum. Quod *vt Gallus accepit, ex consilio suorum mutauit sententiam, melius esse iudicans, pugnare in hostem, sua iam sponte trãsgressum mare. Missus itaque fuit Burgundus, bene instructus: qui cùm propius hostem consedisset, etsi multò potentior, manus tamen conserere noluit, nisi ex mandato Regis, fratris germani.*

Recenset auctor, quendam belli Ducem

Anglum, virum & animo & consilio præstãtem, & multum præterea in suis rationibus fortunatum, voluisse, quodam die, nactum occasionem pulcherrimam, ferire hostem: quóque negotium melius conficeret: orasse Comitem quendam Anglum, vt certo numero equitum sibi ferret suppetias. Quod cùm ille haberet in animo: commonefactum à suis, ne omninò succurreret: quòd ille, si res feliciter caderet, omnẽ rei gestæ laudem solus esset habiturus: ageret negotium ipse suum, & aliquid moliretur, vnde solidam gloriam obtinere posset. Hac ratione impeditum illum, quod maximè optabat, perficere non potuisse. Nimirum vbique dominatur inuidia, & ambitio: ac sæpenumero fit, vt dum alter in alterius gratiam nihil vult suscipere molestiæ: omittantur præclarißimæ rationes, & aduersarij hoc ipsum deinde in vsum suum transferant.

Vbi per aliquot dies ita consedissent aduersi exercitus, Burgundus ex mandato Regis, militem omnem dimisit. Lenclastre Caletum rediit. Et cùm aliquot ibi dies reficiendi sui gratia commoratus esset, collectis denuò copiis, tendebat in Galliam vbi exustis aliquot oppidis, propter impendentem hyemem, dimisso exercitu, in Angliam reuertit.

Bellum istud diuturnum, malè habebat nobiles quosdam Galliæ, quorum aliquot collectis rebus, aliò se contulerunt, expectantes auræ serenitatem, ne si aut ab armis quiescerent, aut alteri se adiunxissent, puta, vel Gallo, vel Anglo, rebus ipsi suis obessent. Nam talis erat multorum ratio, & cùm in vtroque regno possessiones retinerent, neque hunc iuuare, neque illum destituere, citra facultatum iacturam possent. Plurimi contrà Aquitani principes, derelicto Angli filio, ad Gallum transibant.

Eduardus Rex vt erat ingenio moderato & summa prudentia, videns dissessionem illam nobilium à filio suo, tendere ad magnum malum, misit in Aquitaniam literas in hanc ferè sententiam: Delatum ad se, plerosque omnes implacatè ferre nuper imperatam pecuniam à filio suo. Velle propterea se huic malo subuenire, & ea omnia prorsus tollere, quæ ad odium vllo modo spectare possent. Adeóque statuere, & mandare se, vt filius omnem hanc rationem imperandæ pecuniæ omittat, vtque damnum & impensa rependatur iis, qui vel à filio suo vel illius officiariis nimium se grauatos iudicarent. Ad hæc, condonare se illis, qui ad Gallum trãsiissent, modò intra mensem reuertantur in Aquitaniam: precari se hoc solum, vt ne seditio-

nem vllam excitant, vt memores fidei præstitæ atque iurisiurandi, præsentem imperij formam sequantur. Se paratum eos placare, qui ex æquo docere possent grauatos se nimium fuisse. Hanc suam esse mentem, hanc etiam consiliariorum suorum omnium voluntatem,

Hæ literæ fuerunt passim per Aquitaniã publicatæ. Sed parum attulerunt momenti. nã multos erat videre quotidie deficientes à principe ad Gallum, vt satis appareat, nullam esse virtutem ad retinendos homines in amore efficaciorem, lenitate. Etenim Angli filius alioqui vir eximius, rebus secundis, vt fieri solet, elatus, parum comiter tractare cœpit nobiles sibi subiectos: hinc adeò factum, vt amare eum non possent. Gallus verò quòd præter singularem prudentiam, benignus etiam esset, insinuauit se hominum animis. Qua quidem ratione Galliã plurimum locupletauit, dignus, qui inter prudentes Reges annumeretur.

Galliæ Rex, habita consultatione cum fratribus, Duce Andegauensi, Duce Berriæ, Burgundiæ, & aliis Regni proceribus: ingentem exercitum misit in Aquitaniam. Et dux quidem Andegauus, Tholosa copiis suis eductis, quicquid iis locis erat munitionum & oppidorum ditionis Anglicæ: facili manu, vel de-

ditione

ditione facta, vel armis recuperauit. Dux Berriæ, Lemouicensem agrum inuasit. Andegauorum Duci adiunxerant se quidam Aquitaniæ nobiles, illi nimirum ipsi, quorum delationibus & querelis incitatus Galliarum Rex, bellum hoc susceperat. Berriæ principem sequebãtur Borbonius, Alenconius, & plurimi alij. Quacunque tendêre, facilem inuenêre viam. Sub hoc tempus, cum Nauarro transegit Gallus. Erat enim ille placandus, ne per Normanniæ partem, orámque maritimam, Anglis in reliquam Normanniam, Galliæ subditam, iter patefaceret. Transactio fuit eiusmodi, vt Nauarrius, simulátque rediisset in regnum suum, Anglo bellum denunciaret. Ab Hispanis etiã auxiliares copiæ Gallis accesserunt, voluntate & beneficio Henrici Regis. Interim Angli filius, partium suarum haud immemor, militem vndecunque collegit Et Anglus, quò belli molem faciliùs perferret: inducias cum Scoto pactus est nouennales, ita quidem, vt Scotis integrum esset, vtrobique militare. Alium præterea misit exercitum, qui Picardiam depopularetur. Huic præfecit Robertum quendam Canollium, Anglici nominis mirè studiosum, alioqui natione Britonem. Surgebat militum numerus ad decem circiter millia. A Caleto cùm per

Arteſiam iter faciens, Atrebatum veniſſet, abſtinuit quidem ab oppidi oppugnatione, ſed igni in ſuburbia coniecto, ſtudebat oppidanos ad eruptionem permouere, quæ tamen nulla fuit. Quacunque vadebăt, omnia vaſtare flammis & direptionibus.

Andegauorum princeps, compluribus locis ab hoſte recuperatis, communicato cum ſuis conſilio, dimiſit exercitum, quòd pro tempore ſatis putaret geſtum, & ſimul in præſidia militem diſtribuit. Berriæ Dux, *poſt multam obſidionem, Lemouicum vrbem in deditionem accepit. Qua quidem re adeò fuit offenſus Angli filius, vt repentè conſcripto milite, oppidum cingeret, addito iureiurando, ſe non prius conquieturum, quàm oppidanis in ſuam poteſtatē redactis. Porrò, cùm ab exploratoribus accepiſſet, nimis arduum fore, inſultu eam capere, cuniculis actis, & ad extremū deductis, immiſſa deinde vi ignis, bonam muri partem proſtrauit, aditúmque militi fecit. Sed quis miſerabilem illam & vaſtam commemoret ſtragem? Non mulieribus, non infantibus, ad Angli pedes miſerè procumbentibus, & ſalutem orantibus parcitū eſt. Tantus erat viri ardor, tā vehemēs ira. Poſt hanc tam immanē hominū ſtragem, poſt direptas ciuiū fortunas, & perpetratum*

omne

omne ſceleris ac inhumanitatis genus (quæ militũ eſt rabies) principis mandato incenſum oppidum, ſolo fuit æquatũ. Berriæ Dux, vrbe potitus, exercitum ſuum, exemplo fratris, dimiſerat. Hinc adeò factũ eſt, vt & diſſipato milite, et paucis quibuſdã, vt ſuſpicari licet, ibi ſtãtibus in præſidio, ciuibus minimè fuerit ſubuentum.

Copiæ Roberti Canolli, quæ per Galliam in Andegauenſem agrum penetrarant, cæſæ tandem fuerunt à Conneſtablio Regni: fuga dilapſus Robertus, *in Britoniam reuertit. Sub hoc tempus, è vita migrauit Vrbanus Pontifex, nuper Auenionem reuerſus. Huic ſuffectus eſt Gregorius vndecimus, multum in ea re ſolicitante Galliæ Rege, qui magno in hoc Pontifice præſidium ſibi paratum videbat.*

Angli filius, medicorum inductus conſilio, relicta Aquitania, in patriam diſceſſit. Etenim quo tempore bellum in Hiſpaniis, pro Tyranno exulante gerebat, morbum quendam & grauem & vix curabilem, ibi collegit: qui cùm ſic incrudeſceret indies, vt equitationem ferre non poſſet, & lectica veheretur, medici auctores illi fuerunt, vt in Angliã ſe reciperet, ſolũ natale, futurum, vt illic commodiùs haberet.

Abiturus inde, fratrem ſuum germanum, ducem à Lenclaſtre, qui totum belli tempus,

communem Martis aleam cum illo expertus erat, gubernationi rerum iis locis præfecit, obtestans Aquitaniæ principes, Burdegalæ collectos, vt imperium fratris non impatienter susciperent.

Suprà narratum est de Rege Maioricæ, qui contumeliam & iniuriam illatam vlcisci cupiens, principis Vuallensis fidem atque promissa, per temporis aliquod spatium sequebatur, vt hostem suum Arragoniæ Regem, tunc Hispano confœderatum, profligaret. Cæterùm, Henricus Hispaniarum Rex, vt ditionis suæ pleraque omnia recuperauit, Maioricæ Regem in quodã Hispaniæ oppido, valetudinis caussa relictum ab Anglo, offendit, & quòd hostium secutus esset partes, in custodia per annos aliquot detinuit. Ope tandem amicorum, & depensis aureorum centenis millibus, liber factus, militem aduersus Arragonium collegit, & acris erat haud dubiè futura dimicatio, nisi in aduersam valetudinem relapsus, vitam finiisset. Hac igitur ratione bellum quieuit.

Tyranni illius Hispani, de quo suprà, filias duas, Constantiam & Isabelam, nobiles aliquot Hispani, de morte patris illarum certiores facti, statim in Aquitaniam per mare deduxerunt. Ex his natu maiorem Constantiam, Dux

à Lenclastre suorum auctoritatem & consiliū secutus, vxorem duxit: nam & puellarum calamitas, & succedendi aliquando spes ampla, huc impellebant. Qua re intellecta, Hispanus, futurum timens, vt tertius Angli filius, alteram sibi matrimonio coniungeret: missis ad Galliæ Regem legatis, arctissimo se fœdere cū illo astrinxit, pollicente Gallo certissimum præsidium aduersus quemlibet hostem, præterea, nullas vnquam se pacis rationes cum Anglo suscepturum, quæ non & Hispano essent vtiles futuræ, atque honestæ.

Dux Lenclastre paulò post nuptias, conuocatis loci primoribus, & expositis ibi suis rationibus, quinetiam constitutis per omnem ditionem, qui præessent absente se, in Angliam vxorem abduxit.

Anglus, habita consultatione, statuit filium Lenclastre mittere adiunctis copiis, vt deuastata Picardia, per Galliam deinceps grassarentur. Ad *hæc natu minimum filium in Aquitaniam cum exercitu præmisit, bellum iis locis facturum, vt hinc illinc Gallis negotium exhiberetur. Sed Galliæ Rex per* Anglos *aliquot certior factus, præsidiis muniuit omnia Picardiæ loca, & quandoquidem ex Anglorum indicio compertum habebat, Anglicam classem in*

Aquitaniam appulsuram, tacitè hoc significabat Hispano, recens confœderato. fecit ille ex officio, missis 40 maximis nauibus, & 13 aliis non eadem magnitudine, vt venientem Anglum exciperent. quem non procul à Rochella, cùm aduenisset, magnis viribus adorti sunt, totum ferè diem durante prælio. Rochellenses, otiosi spectabant, & rogati à suis præfectis, vt laborantibus Anglis subuenirent, in excusationem adduxerunt nescio quæ. Nam Anglorum imperium impotentissimè ferebant, vtcunque dissimularent. Postridie renouata pugna, fuit multò omnium asperrima: tandem ad Hispanos, quòd nauium & numero & magnitudine, deinde, quòd etiam turba superarent, victoria declinauit, cæsis aliis, & captis quamplurimis, & inter hos, Regis iuniore filio, cum bona
1372. *Ducum parte. Nauis insuper illa, quæ maximā vim auri vehebat, in alēda tria hominum millia, fluctibus absorpta fuit. A pugna, Rochellā aduenerunt ex Aquitania iustæ copiæ, sed serò, nimirum rebus infeliciter gestis.*

Hinc adeò factum est, vt paulatim omnem ditionem Anglus amitteret, partim discedentibus populis, partim in facilem se deditionem dantibus.

Dum hæc agerentur, principis cuiusdam Angli-

Anglici filius, Iuonem vocant, apud Galliæ Regem miserabiliter quæstus est de insigni iniuria sibi ab Anglo facta, qui & patrem suum Ammonem, principem Vuallorum necari iussisset, ac deinde totam illam ditionem in filium suum contulisset. Gallus igitur & naues illi instruxit, & plus minus quatuor millia adiunxit: quorum auxilio iste quandam Angliæ insulam ingressus, manu conserta hostem profligauit ac fudit. Reuocatus inde à Gallo, in Hispaniam missus est, vt ibi collectis nauibus, Rochellam obsideret.

Rebus feliciter gestis in Anglos, tam ab Hispanis, quàm ab Iuone, Gallus prospiciens futurum, vt reliquæ ditiones facili momento ad defectionem impellerentur: præsertim si vel semel præterea, infeliciter pugnarent, aut duriùs affligerentur: misit Connestablium, & cũ eo magnam potentißimorum principum manum, vt bellum ibi redintegrarent. Vt in agrũ Pictauiensem ventum est: quicquid circùm erat oppidorum atque munitionum, facilè recuperarunt. Ipsi adeò Pictauienses, parum inter se concordes, mißis ad Connestablium literis, & declarata voluntate sua, portas illi, sub diluculũ, ita vt conuenerat, patefaciunt, hoc exemplum pleraq; alia oppida sibi imitandũ proposuerũt.

Interea is, de quo diximus, Iuo, comitatus Hispanici maris præfecto, cum instructissima classe ex Hispaniis appulit Rochellam, quæ tamen nihil hostile sustinuit, quòd ciues & Anglum haberent exosum, & Gallicum imperiũ modis omnibus expeterent. Desciuissent pridẽ ab Anglo, sed obstabat arx ibi posita, & Anglicis munita præsidiis. Inito igitur consilio, pro tempore satis callido, simulantes, delectum se habituros tam ciuium, quàm eorum qui ad loci præsidium erant relicti, præfectum arcis, hominem minimè vafrum, hac ratione, cum suis foras produxerunt. quo perfecto, statim ex insidiis magna pars ciuium in arcem impetu facto, eos, qui se conabãtur opponere, perpaucos quidem illos, repulerunt. Galliæ proceres, id temporis apud Pictauium collecti, certioréśque facti, cupiebant ab oppidanis Rochellensibus recipi. Quod isti quidem minimè recusarunt, sed certis quibusdam conditionibus, puta, vt liceret arcem, é qua diuersis temporibus multa fuerãt perpeßi, prorsus demoliri, & æquare solo: vt Galli sanctè promitterent nullis vnquam temporibus arcem ibi structam iri: vt Rochella perpetuò maneret ditionis Gallicæ, néve ad alium dominum transferretur, quocunque tandem modo id fieri posset, vt sunt varij rerum humanarum

narum euentus. Cùm hæc à Gallorum Rege *(nam proceres ad eum retulerant) probarentur, haberentúrque rata, Galliæ denuò cessit Rochella: cuius quidem defectio, plurima circũ loca, vt idem facerent, concitauit.*

Galli duces, vtendum esse fortuna iudicantes, ita se comparabant, vt breui tempore, Pictauiensem agrum omnem & finitimum recuperarent, non citra accessionem & opem Britonum, qui in Galliam mirè inclinabãt, etsi Anglo esset addictus ipsorum princeps, vt cuius opera Ducatum obtinuisset. Euenit non multò pòst, vt Angli, simulátque in Britoniam accessissent, in portu quodam exurerent septem Hispanorum naues insigniter magnas. Illico nata est suspicio, factum id Britoniæ Ducis auctoritate, consilióque. Gallus, per Britoniæ *nobiles quosdam intellecta re, misit Connestablium, vt Britoniam subigeret: cuius principem iudicabat omni iure iam excidisse, quòd cum Anglo fœdus contra se feriisset, à quo suæ ditionis inaugurationem accepisset, præstito ex more iureiurando. In his angustiis Brito, suis etiam diffidens, in Angliam profugit. Connestablius* Bri*tonum auxilio, plurima in suam potestatem redegit.*

David Scotiæ R*ex, non relictis vllis libe-*

1373. *ris vitam morte commutauit. Iure successionis, regni administratio deuoluta est ad Robertū.*

Suprà diximus, Anglum statuisse, filium suum Lenclastre, postquàm vna cum vxore in Angliam reuertisset, mittere in Picardiam, vt ibi bellum faceret. Sed res fuit extracta. Nam hoc primùm anno Caletum appulit & cum eo 13 millia, ipséque adeò Britoniæ Dux profugus. Grassari per bonam Picardiæ partem, omnia vastantes igni & depopulationibus, ab vrbium oppugnatione abstinuerunt, quibus multò antè fuerant à Gallo imposita præsidia. Galli, vastantes illos omnia, sine intermißione persequebantur: & tamen ad manus nunquam vētum est, imò, legatis Pontificiis intercedentibus, actum est de induciis, & constitutum tempus, quo Brugis, Flandriæ oppido rursus conuenirēt, de grauioribus tractaturi.

Priusquam nunciarentur induciæ, Dux Britonum adiutus ab Anglo, quædam recuperauit, plura forsan recuperaturus, nisi de induciis interuenisset nuncius. Itaque dimißis copiis in Angliam reuertit, præsidiis firmans loca omnia. Sub Calēdas Nouembris, vtriusque
1376. *Regis legati Brugas venerunt, vt intercesßione Pontificiorum, de matrimonio ageretur inter principis Vuallensis filium, Richardum, & Mariam*

Mariam Galliarum Regis filiam. Variis modis agitata re, coïre tamen concordia nequibat. Eo Pontifex Gregorius offensus, Auenione relicta, Romam petiit.

Eduardus princeps Angli filius, vir fortissimus, Londini, sub hæc tempora, vitam finiit, Anglus deinde, congregatis & filiis, & regni proceribus, exposuit in concione, Richardum, ex filio vita defuncto nepotem, esse eum, qui sit à morte sua, regni moderationem suscepturus. Et quoniam, multò antè, super ea re, cum optimatibus, & reliquis filiis transactum erat, priusquam in Gallias expeditionem postremam faceret, haud difficulter omnibus persuasit, vt etiã iureiurando præstito, ratum se habituros illud affirmarent. Non multò pòst, Anglus ipse, diẽ supremum obiit, non sine plurimorum dolore summo. Tam enim fuit princeps laudatus, vt etiam Galliæ Rex, intellecta illius morte, dignum esse diceret, qui inter sapientes Reges cõnumeraretur. Huic successit, vt constitutum ante fuit, Richardus nepos, coronatus Angliæ 1377.
Rex, ætatis suæ anno vndecimo. regni quidem administratio erat penes Ducem à Lenclastre, iam electi Regis patruum. Interim Rex, aulico cuidam proceri formandus traditur, communibus omnium suffragiis ad hoc constituto.

Narratum est suprà Gallum, quò feliciùs atque commodiùs bellum Anglicum sustineret, fœdus iniisse cum Nauarrio: sed euenit postea, vt duo quidam nobiles familiæ Nauarricæ, cũ Nauarrÿ filiis apud Gallum commorantes, de beneficio apud Regem haberentur suspecti. Et cùm palàm audiēte populo, flagitium agnoscerent, ad supplicium rapti sunt. Gallus illico misit exercitum in Normanniæ partem illam
1378. *maritimam ditionis Nauarricæ, quam Connestablius, facili manu, omnem occupauit. Ad hæc Hispanus, nuper Gallo confœderatus, bellum etiam Nauarrio inferre. qui quidem in his angustiis positus, à Richardo Angliæ Rege opem implorauit, nec id quidem frustra.*

Dux Britoniæ, in Anglia commorans, auxilium subinde flagitabat à nouo Rege, sed surdas hic semper aures præbere. Etenim princeps à Lenclastre, sperans, ditionem Britonis occupare se posse, contractis copiis, cùm appulisset,
1379. *oppugnare quædam. Sed Gallicus exercitus, duce Connestablio, discedere illum coëgit.*

Secundi

SECVNDI LIBRI FROSSARDICI HISTORIAE MEMORATU non indignæ.

Vperiori volumine expositum est, quomodo Galli magnã Aquitaniæ partem ab Anglis recuperauerint. Erant nihilominus plerique alij iis locis, Anglo pertinaciter addicti. Princeps igitur Andegauorum eò profectus cum copiis, quicquid erat reliquum, ferè subegit. Aquitani pridem in Angliam miserant pro impetrandis auxiliis: verùm, quòd in regno turbæ & seditiones pullularent, nihil profuit legatio. Dux enim à Lenclastre, qui rebus præerat, inuisus erat populo: quæ res deinde magnum malum in Angliam inuexit. Cùm itaque nullæ mitterentur auxiliares copiæ, Aquitani præsidio destituti, vt deditionem facerent, hostémque reciperent, adacti fuerunt.

Galliarum Rex, vir summa prudentia, retinebat in amore omnes, à quibus opem atque

subsidium sperabat. Videns adeò Regem Anglum adolescentiæ annos necdum egressum, videns etiam ortas ibi turbas atque simultates, Robertum Scotiæ Regem literis obsecrauit & commonefecit, vt in hac tanta occasione, bellum moueret Anglis, vt ea ratione impeditis, non esset integrum in Gallias traiicere. Scotus & his instigationibus, & sua etiam sponte commotus, quòd veteres iniurias vlcisci cuperet, præsertim adolescente adhuc Rege Anglo, cõsultatione habita, mandauit suis, vt ad certum diem, instructi omnes rebus necessariis cõuenirent in finibus, qui Scotiam ab Anglia separãt. Cùm eò ventum, Scoticus quidam nobilis, cupiẽs dare fortitudinis & insitæ audaciæ documentũ, adiunctis aliquot, absque magno molimine, noctu, somno oppressis omnibus, vrbis Beruici arcem occupauit. Qua re intellecta, præfectus oppidi, summo diluculo, stipatus agmine ciuiũ suorum, pontem arcis primùm demoliens, quà solùm patebat exitus, reliquam deinde arcem omnem, obsidione cinxit, adeò quidem arctè, vt hostis loco se mouere non posset. Vicini præterea certiores ab eo facti de rerum statu, ad decem hominum millia adduxerunt. Quo nuncio accepto, Scoti, vt suos obsidione liberarent, castra mouerunt. Sed Anglici exercitus multitu-

dine

dine timidiores facti, nolebant periclitari fortunam. Tunc demum facta oppugnatione, recuperata fuit arx, necatis, qui intus erant, omnibus, & vnico duce, cuius authoritate cœptum istud fuerat, seruato.

Capta iam arce, visum est Anglis non inconsultum, retrocedentem hostem persequi. Id adeò factum est, quanquam exitiali ipsorum detrimento, fortuna ad Scotos inclinante.

Pontifex Gregorius, *aliquando sanctè promiserat, si quo vnquam tempore ad* Pontificiã *dignitatem proueheretur, non alio se loco, quã Romæ commoraturum. Sed hoc ingratum erat Cardinalibus quibusdam in Romanos non satis æquis: ingratum erat Gallo, qui viciniorem sibi* Pontificem *optabat. Missus ab eo frater, Andegauorum princeps, Auenionem, nequiuit Pontificem ab instituto retrahere. Venit ille Romam, locum optatum, paulò pòst obiit diem. Cardinalibus ad eligendum alium, ex more congregatis, populus Romanus in curia grauiter tumultuari, interminans haud obscurè, ni Pontificem eligant, genere, & familia Romanum, se dira facturos: adeóque irruptione facta, in cœtum Cardinalium ferocientes ingreßi, id effeceruut, vt vir quidam annos circiter centum natus, crearetur. Hunc Romani, albæ mulæ*

impositum per vrbem magna ostentatione circunducebant Sed decrepitus senex, equitatione, & molesto illo officij genere delassatus, triduo pòst expirauit. Ibi tum nouæ turbæ, Romanis etiam aliquantò attrociores voces iactantibus. Tandem electus est homo Romanus, *vocatus deinde Vrbanus sextus.*

Regina *Nauarræ, Galliæ* Regis *soror, è viuis hoc tempore discessit. huius interitu, Normaniæ quædam ditio, ad Nauarræ filios Carolum & Petrum, quos Gallus educabat, deuoluta fuit. Gallum hortari plerique, vt quicquid esset ditionis Nauarricæ in Normannia, ipse occuparet, tueretúrque, donec adulti essent liberi. Nauarrius & ipse futurum hoc suspicãs: denunciauit, vt sibi remitterẽtur filij, quòd natu maiorem, Hispaniarum* Regis *filiæ, matrimonio esset adiuncturus. A Gallo responsum est, filios honestiori, & meliori loco esse nõ posse, quàm apud se. Educaturum se illos in rebus omnibus ita, vt* Regios *filios, & consanguinitate sibi iunctos educare deceat. Nauarrius indignè ferens responsum, Normanniæ loca aduersus Gallorum vim muniuit. Cæterùm, variis grauibúsque de caußis in Nauarrium erat concitatus Galliarum* Rex, *potißimùm verò, propter veneficij confeßionem illam, de qua su-*

prà.

prà. Mißis igitur copiis, Montempessulum, & vicinam regionem, tunc Nauarrio subditam, occupauit.

Ad eum modum afflictus Nauarrius, & in Regni & Normanniæ finibus, (nam & huc Gallus exercitum miserat) per legatum egit cum Anglo, cupiens in illius amicitiam recipi. Anglus renunciauit, videri sibi necesse, vt si quid grauiter & seriò vellet constituere, super rebus adeò non contemnendis, veniret in Angliam ipse. Quod consilium secutus ille, cũ eò deuentum esset, infortunia sua commemorans, ab Anglo consultatione facta, in fœdus & amicitiam receptus est, his ferè conditionibus: nimirum, Vt Anglicas partes perpetuò sequeretur: vt integrum illi non esset, vllas pacis conditiones inire, cum Gallo, Hispanóve præter suam, consiliorũmque voluntatem: vt arcem Chirburgum in Normannia positam, præsidiis ad triennium firmaret, in vsum Angli: vt, si contingeret Anglum, illis locis, ab hoste Gallo recuperare vlla oppida, cederẽt eadem in Angli commodum, proprietate interim penes Nauarrium manente. Cæterũm, Anglis hoc erat longè optatißimum, quòd inde semper facillimum essent habituri in Galliam accessum. Ad hæc, vt Anglus quamprimum in Nauarram

mitteret quatuor equitũ millia, qui bellũ mouerẽt Hispano, néve integrũ illis esset ante cõfectũ bellũ, destituere Nauarriũ. ídq; nõ Angli, *sed huius impẽsis. Per quosdã ex familia Nauarrica, Gallus certior factus, futurũ, vt in* Angliã *iret, egit apud Hispanũ, vt is regnũ illius interĩ graui bello infestaret. Copiis in Normãniã à Gallo missis, præerat artis militaris peritissimus princeps à* Coucy. *Is, absente Nauarrio, & apud* Anglũ, *negotiorũ caussa cõmorãte, plurimas ibi arces & oppida recepit, eóque faciliùs, quòd in ipsius comitatu inter cæteros etiã esset Carolus Nauarrij filius natu grãdior, in cuius gratiã, vt pleriq; accepcrũt hoc bellũ susceptũ, non admodũ restiterũt.* Sola arx Chirburgensis, *restabat expugnãda. Hẽricus Castiliæ rex, Baionã ditionis* Anglicæ, *maximis viribus obsidẽs, ad deditionẽ illos haud dubiè cõpulisset, ni pestilẽtia militẽ afflixisset. Nec tamen frustrà copias eduxit, plurimis circũ oppidis occupatis. Quin etiã ad oppugnationẽ Pãpelunæ (quæ potissima est Nauarræ ciuitas) magna pars exercitus traducta est. Suprà narrauimus de quodã Iuone Britannico, qui post necẽ sui parentis Vuallorũ principis, iam inde à puero fuit educatus apud* Regẽ *Philippũ, Ioannẽ &* Carolũ. *Grãdior iste factus, & vindictæ ardẽs, nullã prætermisit occasionẽ turbãdi* Anglos: *& in omni re militari,*

ita se dabat, vt plurimi fieret à Gallo. In agro Burdegalensi quosdã obsidione premẽs, eò rede git, vt inedia cõpulsi, ad nihil aliud, q̃ deditionẽ faciẽdã spectarẽt. Ibi tũ in ipsius familiaritatẽ, quidã nobilitatis se titulo venditans insinuauit: à quo tandẽ, nihil tale ratus, certo die, cũ semotus à suis, otiosè spectaret arcẽ, & capillũ pecteret, crudeliter confossus est. Reliqui duces, quãquã indignissima strenui viri morte plurimum perturbarẽtur: vrgebant tamen obsidionẽ. Sed Anglis, magno numero per mare aduẽtãtibus, necesse fuit, Gallos, & his coniunctos Britones, infecta re, castra mouere. Per hãc occasionẽ Angli, in ditione Burdegalensi, multa recuperarũt. Inter cætera, cinxerant Britoniæ quoddã oppidum (sanctum Malonem vocant) tunc in Gallorum potestatem redactũ. Subinde oppugnatum est, & acriter quidem. Sed à Galliæ Rege, tunc apud Rotomagum commorante, missus exercitus, hostem ab incæpta ratione, & insultandi ardore reuocauit. Cuniculis igitur actis, vrgere cœptum. Quod vbi persentiscerẽt oppidani, tempus opportunum adepti, nocte quadam, magno silentio (parum vigilantibus, qui in excubiis erant) vrbem egressi, perfregerunt cuniculos, ita quidem, vt qui in opere desudabant, concussa mole succumberent. Turbatis ad eum modum consiliis, Anglis visum

fuit è re sua futurum maximè, si patriam repeterent. Anglici Regis *patrui duo, rebus istis omnibus præerant. Pampelunam cingebāt Ioannes* Regis *Hispani filius (infantem vocant) &* Hispaniarum *Connestablius. Anglorum auxilio fretus atque subnixus Nauarrius, acriter sese defendere, collaturus etiam signa cum hoste: sed reuocato, certis de caußis, à patre filio, solutus est exercitus. retrocedentem Hispanum, permisti Nauarrensibus Angli persecuti sunt, exustis atque direptis aliquot finitimis oppidulis. Ea re vehementer offensus Hispanus, collectis circiter quadraginta millib⁹, Tudellam, vbi tum Nauarrius hybernabat, oppugnare statutum habuit. Sed intercessione bonorum virorum, inuētæ sunt rationes pacis, puta, vt Hispani filius vxorem duceret Nauarræ* Regis *filiam. Et vt Carolo Nauarræ filio nuberet Hispani filia. Carolum quidem istum, Gallus, vt antè diximus, aliquot annos apud se detinuit Sed cùm de connubiis ageretur, Henrici* Regis *precibus incitatus Gallus, parenti illum honestè remisit. Ab istarum rerum tractatione, vitam finiit Hispanus, cui successit Ioannes, omnium ordinum voluntate & consensu. Negotium hoc ita fuisse transactum, implacatißimè ferebant Dux à Lenclastre, &*

huius

huius frater germanus, qui vxores duxerant, Tyranni exulãtis, & ab Henrico necati, filias. Dolebat illis, noui Regis *coronatio. Quinetiam Lusitaniæ* Rex *& ipse molestissimè tulit, regni successionem ad hunc deuolutam: vt pleniùs deinceps cognoscetur.*

Galliæ Rex, *insigni prudentia, & rerum vsu præditus, vt commodiùs bellum Anglicũ sustineret: in Scotiã ablegauit quendam è suis, qui Scotum in officio retineret.* Hic, *vt in Flandriæ portum quendam appulit, inde prosequuturus incœptum iter: adductus est ad loci principem. Vbi cùm minus prudenter quædam loqueretur, conuiciis & iurgio acri fuit exceptus tam à Comite, quàm Britoniæ Duce, in huius generis homines transferente omnium perturbationum caussas. Alij præterea quidam iniecerunt illi metum, si mari se committeret, futurum, vt ex insidiis interciperetur ab Anglis. Mutato igitur consilio, rebus infectis, in Galliã rediit, & re omni explicata, Gallus missis literis aliquanto vehementioribus, Flandrum hortari & commonefacere, si consultum sibi vellet, Britonem hostem suum vt ne foueret. Habita consultatione, nemo fuit omnium, qui non suaderet, omnibus modis iuuandum esse fugitiuum, & exulantem principem, iactantibus*

plerisque, Flādriam posse Galli vires atque potentiam, si bellum suscipiatur, propulsare. Sed Brito sua tandem sponte in Angliam se contulit, animis atque studiis suorum iam aliquantò magis in se propitiis, quàm antè.

Commemoratum est suprà, Cardinales, à morte Gregorij Pontificis, vt Pop. Romanum tumultuantem placarent, vi metúque compulsos, elegisse Vrbanum Sextum. Porrò, cum iste propter fastum, & animi impotentiam ferè displiceret omnibus: Cardinales magno consensu elegerunt Robertum, Episcopum Cameracensem, vocatum posteà Clementem. Erat id temporis in finibus Romanorum Robertus quidam Budeus, genere nobilis, natione Brito, vir strenuus, & cum eo circiter duo Britonum millia. Solicitauit hunc Clemens, vt suas partes defendendas susciperet. Id cùm minimè recusaret iste, in arcem tacitè, cum suis intromissus est, è qua Romanis negotium facesseret. Et hi quidem Germanum militem atque Italicum, pro suarum rerum tuitione collectum, subinde in Britones immiserunt, qui crebris, & sine intermissione repetitis oppugnationibus vexati, arcis deditionem facere coacti sunt, saluis capitibus & vita.

Robertus, qui his rebus minimè interfuit, sed foris,

foris, non procul ab vrbe castra metatus erat, accepto nuncio factæ deditionis, vbi cognouisset per exploratores, quo tempore Romani, in arcem, consultandi gratia conuenirent, sub noctem, vias secretiores ingressus, vrbémque petens, tempore omnium maximè opportuno, cũ è senatu progrederentur, inuasit inermes, nihilque tale suspicantes. Ibi tum erat videre, potentium virorum atque ciuium vastam stragẽ. Quo facinore edito, per otium ipse deinde suas copias reduxit.

Rex Gallus, vt cognouit de altero Pontifice creato, collectis aliquot ordinibus, & inter hos potißimum Theologico, percunctari, in hac diuersitate, vter agnosci deberet. Variabant, vt fieri solet, sententiæ. Proceres ecclesiastici, Regísque fratres, & bona Theologorũ pars, Clementem approbandum existimare. Placuit Regi censura, quæ per omne regnum illico denunciata fuit, vt certum, quod sequerentur omnes, extaret. Idem sentiebãt Hispaniæ Rex, Sabaudiæ Comes, Dux Mediolani, & Regina Neapolitana. Carolus Bohemiæ, Romanorum *Imperator omnia dißimulare, quãquam Imperij pars magna, sequerentur Vrbani partes. Scotus etiam ad Clementem inclinare. Ludouicus Flãdriæ Comes, vim & iniuriam Vrbano fie-*

ri dictitabat. Hannonienses, nec huic nec illi se dare. Clemens, vt caussam suam firmaret, Cardinalem Pictauiensem misit in Galliam, & huic vicina loca, explicantem, quemadmodum Vrbanus, vi & metu, inuitis Cardinalibus fuisset pene extortus. Facilè persuasit in Gallia, nimirum, antè iudicata caussa. Hannonius & Brabantus, in illo quidem humaniter tractando nihil prætermiserunt, sed præterea nihil obtineri potuit. Flander multò antè nunciauerat, se non expetere ipsius colloquium, habere se Vrbanum, vt summum dominici gregis pastorem, ab eo se nunquam recessurum. Auenionem præterea misit Clemens, qui curiam & reliqua omnia adornarent. Sub id temporis, Regina Neapolitana, de maximis rebus transactura, venit ad Pontificem. Cæterùm res ita habet:

Ludouicus à Sicilia, Dux Apuliæ & Calabriæ, in extrema valetudine constitutus, filiã hanc suam, ad se deductam, sic allocutus est: Tu quidem filia mea carißima, hæreditatem nunc adibis longè florentißimam, adeò, vt existimem futuros principes viros non paucos, qui te propter luculentam istam & splendidam successionem, vxorem ambiant. Consilium igitur meũ secuta, nubas potenti, & opulento, qui te, tuáq; commodè queat tueri. Et si contingat te nullam suscipere

suscipere prolem, transferre debes omne patrimonium tibi relictum, ad Pontificis arbitrium, qui quidem tum praeerit. Hoc nimirum parens meus Robertus, æger decumbens mihi iniunxit. Ego itaque vt ab imposito munere sublcuer, tibi viciſsim illud præcipio. In hanc ſententiam pleraque alia diſputanti patri, filia, in conſpectu multorum, ſanctè promiſit, ſe non defuturam hîc officio ſuo. Poſt mortem patris, illa nupſit Andreæ ab Hungaria, fratri Hungariæ Regis *Ludouici. ſterile fuit illis cõnubium hoc, ipſo multùm adhuc adoleſcente, è viuis migrãte. Nupſit deinde Carolo, principi Tarentino, & filiam vnicam ſuſtulit. Hungarorum* Rex *Carolo bellum mouit, adempta illi vi armorum Apulia & Calabria, capto etiam inter pugnandum ipſo, & in Hungariam abducto, vbi & è vita diſceſsit. Ab hoc nupſit Maioricæ* Regi*, miſsis in Galliam legatis ad Ludouicum à Nauarra (cuius antè facta mentio) quem filiæ ſuæ maritum expetebat. Et is quidem huius rei gratia iter ingreſſus, vitam finiit. Maioricæ* Rex*, hæreditatem paternam recuperaturus, occupatam ab Arragonio, acre bellum parabat. Diſcedentem maritum vxor retinere cupiens, & ab expeditione dehortans, quòd ſatis amplum, & florens haberet regnum, ad omnẽ*

etiam luxum, exorare non potuit. Itaque permittens illi suos affectus, abeuntem hortari, vt apud Carolum Galliarum Regem prudentissimum, re omni exposita, & commemoratis iniuriis, rationes suas ex illius consilio temperaret. Verùm ipse nescio quod maius præsidium aliunde sperans, opem implorauit ab Angli filio, fidem & studium pollicente. Dum hîc militiæ esset: vxor misso legato, Gallum obsecrare, vt sibi in eligendo genero, prudenti quidem illo, & illustri orto familia, pro summa humanitate sua prospiceret: vt ne tam opulentæ ditiones tandem in alienas manus dilaberentur. Gallus æquissimis precibus inductus, misit cognatum quendam suum, cui & desponsa fuit Reginæ filia. In expeditione suscepta, Maioricæ princeps, vt antè narratum est, diem suum obiit. Vxor itaque quarto nupsit. Ea re perturbatus Hungariæ Regis nepos, nomine Carolus, bellũ intulit nouo Regi, & oppugnata quadam arce maritima, deditione facta, cœpit vtrunque coniugem, filiam insuper & huius maritum. quos non ita multò pòst mori contigit. Rex vnà cũ vxore liberatus, ea conditione, vt Apulia, Calabriáque cederent. Quæ cum teneret: firmatis viribus, & initis vndequaque fœderibus, inhiabat etiam regno Neapolitano, Siciliæ &

Prouinciæ.

Prouinciæ. Regina igitur metuens, adeóque futurum videns, vt à morte sua, Carolus in ista omnia totis viribus irrueret: apud Pontificem re omni exposita, rogare illum, & obtestari, vt sui patrocinium hic susciperet. Itaque Siciliam, *Neapolim, Calabriam, Apuliam, & Prouinciam, facta libera & spontanea donatione, in Pontificem contulit: vt ipse, cui vellet, ea omnia deinceps largiretur.* Pontifex *donationem acceptam & gratam habuit, perscriptis & rite super ea re perfectis literis. Pontifex non multo post, vt Auenionem venit, ditiones istas omnes contulit in Ducem* Andegauiæ, *qui Tholosa illuc venerat salutandi Pontificis caussa. Donationem & iste ratam habuit, pro se, suísque hæredibus.*

Brugenses, magnis operis & sumptibus conabantur ad se deducere, à Gandauensibus *Lyssam flumen. In eam rem alebant quingentos circiter fossores.* Certiores *autem facti Gandauenses, tumultuari, & impatienter ferre: quòd magnum inde viderent detrimentum ad se redundare. Erat tum Gandaui quidam mirè factiosus & popularis (Ioannem Leonem vocabant.) qui studium, & cogitationem omnem huc conferebat, vt populum aduersus principem suum inflammaret. Is rogatus à vulgo, &* — *Occasio belli Flādrici.*

consultus, quid facto opus esset: oratione & vultu composito respõdit, Cœptum hoc, à Brugensibus minimè tolerandum. Sed veterem quendam morem ciuitatis, laudatissimum quidem illum, sed abolitum, esse renouandum: puta, vt qui libertatis veteris essent cupidi, pileo candido insignirentur. Etenim habere Gandauos, plurima & eximia præ cæteris priuilegia, paulatim antiquari illa & supprimi, magno ciuium malo, & iniuria: futurum adeò, vt si cõniueatur, nulla tandem supersint. Olim ita floruisse ciuitatem, vt plerique potentes etiam viri, bene secum & feliciter actum putarent, si ius reliquorum ciuium, aut gratia, aut largitionibus, aut merito suo impetrassent. Nunc eò deuenisse rem, vt nullo beneficio, vel commodo proposito, nemo omnium magnoperè in communem societatem fortunámque ciuium recipi velit. Eiusmodi sermone, complurimum animos erexit, & pessimum quenque facilè illi fuit ad se pertrahere: ferebant singuli pilea cãdida, & certo die collecti, sumptis armis ibant oppressuri fossores. Et hi quidem intellecto nũcio super illorum aduentu, non perfecto opere, fugerunt. Exaggerabat odium præterea, quòd ciuem quendam suum iussu principis captum, Gandauenses liberari volebant. Nam & in eo

ius

ius suum violari clamabant. Repetitum igitur illum à prætore, missis legatis, cùm non obtinerent: principem solicitarunt, vt vinculis eximeretur. Quod ille quidem non grauatè facturum se promisit, adiiciens præterea, nihil se commissurum, quod ipsorum libertatem aliquo modo labefactare posset: adhæc denunciaturũ se Brugensibus, vt cœptum opus planè intermitterent, impletis etiam, quas inchoauerant, fossis. Interim rogare, vt morem illum gestandi pilea reiicerent, quòd materiam ea res præberet factionum perpetuam. Id ad ciues relatum vehemẽter eos alienare, præsertim exasperante, factionis auctore, Leone: qui futurum asseuerabat, vt hoc more sublato, rursus in veterem seruitutem adigerentur. Porrò, etsi Flander obsecrare populum, vt pilea deponerent: misit tamen circiter ducentos, qui Gandauum præter expectationẽ ingressi, Leonem & certos quosdam alios in custodiam abductos, populo subducerẽt. Verùm istud adeò non potuit esse clàm, vt etiam Leoni suppeteret otium & conuocandi, & inhortandi suos oratione graui, vt si quando aliâs, hoc potissimum tempore, libertatis retinendæ studio, fortiter pugnarent. Adductis igitur sui ordinis hominibus circiter quadringentis in forum, præfecti manibus erepta Principis signa,

& discerpta, pedibus protriuit, ipsúmque adeò præfectum interemit. Quàm hoc facinus animum Principis perturbarit, quid attinet commemorare? Oppidani, & ciues, quibus honestior mens inerat, & intelligendi vis maior, prospicientes ad tristem exitum spectare omnia, consultatione facta, miserunt ad principem splendidiores aliquot, facti veniam deprecaturos. Flander initiò quidem duriùs illos accipere: sed tamen, vt ne malum hoc importunè tractatum & incommodè, longiùs serperet: culpã illis omnem condonauit. Dum hi Reipublicæ caussam agunt, Leo, præter turbas aliud nihil expetens, vt certum suæ factionis numerum videret: produxit eos extra vrbem, & comperit ad decem ferè millia. Ibi tum in cõcione varia, multáque de asserenda libertate locutus, auctor illis fuit, demoliendæ cuiusdam arcis, nuper à Flandro ædificatæ, propterea quòd ex ea plurimum incommodi inferri posset ciuitati. Facilè persuasum est seditiosæ turbæ. Leuiter cœperunt præsidio destitutam, spoliatámque incenderunt, simulante interim Leone, dolere sibi factum: & tanquam fortuito casu euenisset, quod studio & maleuolentia perpetratum erat, interpretante. Nuncius ad Flandrum perlatus, ita illum turbauit, vt legatos populi, hoc

etiam

etiam nomine veniam orantes, non sustineret audire, grauibus adiectis interminationibus. Ingentem enim pecuniæ vim in eam structuram impenderat, vt de contumelia nihil dicam, quæ generosum animum vehementiùs multò stimulabat.

Insulis, oppido Flandriæ, in cœtu nobilium & equestris ordinis, grauiter quæstus de superbissimorum ciuium intollerabili fastu, & iniuria sibi facta, sic eos permouit, vt studium & operam illi polliciti omnes in omnem euentum paratos se dicerent. Ab hoc statim in præsidia distributo milite, cœptum est bellum, cuius quidem, ea, quam diximus, vera est origo.

Exacerbato in Flandros, animo principis, Leo, *maiorem nactus occasionem, cum in concione, & aduersæ partis ferociam, mentémque obstinatam esset calumniatus, & eo nomine peropus esse diceret, vicinorum amicitiam ac fœdera cōciliare, censuit capita suorum, ad duodecim circiter millia. Inter confederatos erant ciues oppidi cuiusdam (vocant Dammas) in eo, non citra veneni suspicionem expirauit Leo, repentè. Erant & Iprenses, quod oppidum ingressi permittente populo, nobiles aliquot ibi stantes in præsidio necarunt. Leone mortuo, Gandauēses, creatis nouis ducibus adiuti à Bru-*

gensibus, & multis praeterea sociis ciuitatibus, cùm ad ingentem numerum creuissent: Teramondam, in qua tum Flander erat, diu frustra oppugnarunt. Motis igitur castris, & coniunctis armis cum reliqua exercitus parte, Audenardam acriter obsidebant, strenuè se defendentibus qui intus erant. Sed cùm nulla ratione commeatus adferri posset obsessis, Flander prospiciens, futuram ex penuria deditionem, tacitè optare pacis conditiones. Huc mirè etiam inclinabat ipsius mater, Artesiae Domina, quae pridem missis ad Burgundum Flandri generũ, amicissimis literis, obtestari, vt in tractãdo pacis negocio, diligentem operam nauaret. Huius *rei caussa, Tornaci quindecim diebus insumptis (ferocientibus nonnihil Gandauensibus) tandẽ ita fuit transactum, vt Audenardae obsidio solueretur, vt Gandauenses arcem nuper destructam, ab euoluto anno restaurarent, vt princeps iniuriae praeteritae deposita memoria, Gandauum se commorandi caussa reciperet.*

Brito, ne Flandriae principi vllum odium importunitate aliqua sua conciliaret, in An*gliam se contulit, vt suprà diximus. Ibi acceptis ab omnibus ferè suae ditionis ordinibus, longè suauissimis literis, quae illum in patriam reuocabant, ex* Angli *consilio reuertit, non citra*

militem

militem Anglicum, subsidio datum.

Flander Gandauum vbi venisset ex pacto, coram omni multitudine, luculenta oratione suum in eos affectum declarans, obiter & illorum ingratitudinem reprehendit, & simul benigni principis munere fungens, hortari eos ad concordiam & tranquillitatem in Republica deinceps retinendam. Ita se comparaturum rationes suas omnes, vt ne vllius turbæ caussam dedisse videri possit. Orare se, quàm posit vehementer, hoc solum, vt eorum, qui candidis pileis insignirentur, factio aboleretur. Ad reliquam omnem concionem patienter auscultatum est: pileorum autem deponendorum facta mentione, vidisses mutari vultus, & ora plurimorum. Flander, animis illorum perspectis, vt suspicari libet, ac discordiæ semina longè, latéque sparsa considerans, demissa concione, Gandauo discessit. Gratissimum hoc erat spectaculum seditiosis: contrà, honestioribus dolere plurimum, simultatem & dissidium hoc intestinũ indies magis atque magis augeri.

Postquàm Gandauorum vrbem reliquisset Flander, quidam genere nobilis, vlcisci cupiens necem prætoris cognati sui, nuper à seditiosis oppressi, vt narratum est, indicto Gandauensibus bello, per occasionẽ inuasit mercatores ali-

quot, frumenti conuehendi caussa, Scaldam nauigantes. Comprehensos mutilauit manibus, & simul exoculauit. Dicebant plerique omnes, auctore Flãdro istud perpetratum. Factiosi, velut aperta sibi fenestra, quiduis audẽdi, ad quinque circiter millia collecti, cœperunt Audenardam nullis munitam præsidiis (nihil enim metuebatur, nuper firmata pace) deiectis aliquot portis, item turribus & muri parte, quæ Gandauum respiciebat. Tum Princeps, intolerabili superbia illorum velut expugnatus, victúsque, legatis in vrbem ad populum missis, & ipsorum maleficia, & suam moderationem, vbi sermone ob oculos posuisset, bellum eis, & hostilia omnia denunciauit. Interim ciues qui pacem expetebant, reliquis fuerunt auctores, vt ad mitigandum Principis animum restituerent captum oppidum, & scelerum auctores aliquot relegarentur. Leniuit ea res Flandrum vtcunque. Et vt exemplum statueretur, Iprensis oppidi plebeios aliquot, propter concitatas seditiones, ad supplicium rapuit. Quo quidem nuncio accepto, qui Gandaui erant, factiosi, & scelerũ duces, aduersa omnia metuere. Secuti deinde cuiusdam sui ordinis consilium, existimantis, libertatem parari non posse, nisi concussis magnatum & nobilium fortunis, quicquid circùm

erat

erat munitionum, & honestiorum ædium demoliri & diripere, spoliis inter se diuisis. Nobiles tam insigni iniuria affecti, & damno aucti, post querimonias, Principis sui permissu, bellum atrox intulere Gandauensibus. Qui veriti, ne Flander à Gallo subsidium flagitaret: missis in Galliam legatis, obsecrare Regem, ne contra ipsorum Rempublicã arma sumeret. decertare se, & belli incommoda sustinere, non aliqua pertinacia, sed amore vindicandæ libertatis. Galliæ Rex, propter Britonem, alioqui parum propitius Flandro, facilè assensit, erectis illorum animis. Quin & Clemens Pontifex, quem Flander minimè voluit agnoscere, videbatur occasione data, non prætermissurus, quin illi vicißim ægrè faceret.

Britoni, suorum literis reuocato, vt suprà diximus, inque ditionem suam reuerso, Anglus, ex promisso, certum numerum copiarum subsidio misit. Isti verò tempestatum violentia compulsi, in Angliam redierunt. Brito interim, ignarus rerũ omnium, & miratus moræ caussas, denuo solicitauit opem Anglicam. Missus itaque fuit Eduardi Regis natu minimus filius, & cum eo ad sex hominum millia. Facto itinere per bonam Galliæ partem, vbi propius hostẽ Burgundiæ Ducem, Regis fratrem deuentum

esset: optare quidem ille prælium, sed Rex iustis & grauibus de caussis vetuit, existimans futurum, vt ipsi inter se dissiparentur. Et vt erat magna quadam ingenij felicitate præditus, quã potuit secretè cum Nantensibus (iis locis florẽtissima ciuitate) per literas egit, officij illos commonefaciens, & rogans, vt ne hosti, contra se opem ferrent. Illi pro suo in Galliam amore, fidem, studium, & operam polliciti, animũ Regis omni dubitatione liberarunt, & quò faciliùs hostem repellerent, militem ad se mitti cupiebant, qui præsidio esset. Angli, tandem magnis itinerum difficultatibus & molestiis, in Britoniam aduenerunt. Narrat auctor, Anglos hunc obtinere morem, vt belli gerendi caussa profecturi ad exteros, Regi suo sanctè promittant: primùm, tacita se habituros, & quã maximè secreta, consilia omnia, & initas belli suscepti rationes. Deinde, nullas se pacis conditiones cum hoste firmaturos, præter Regis, & procerum voluntatem.

Anglis per mediam, vt diximus, Galliam petentibus Britoniam, Carolus Rex omnium suæ ætatis prudẽtissimus princeps, in aduersam incidit valetudinem. Suprà commemoratum est, à quibusdam Nauarrij familiaribus præbitum illi fuisse venenum, non quidem tunc Regi, sed

gi, sed Normanniæ principatum obtinenti. Cuius quidem veneni tanta fuit vis, vt & capilli, & vngues illi exciderent: & ipse adeò factus aridus, vt vix hominem repræsentaret. Missus autem à Cæsare medicus quidam Germanus, veneni vim fregit, adeò quidem, vt & vngues & capilli, vnà cum valetudine paulatim redirēt. Destillabat ea pestis per brachium, eruptione facta. Discedens ab eo medicus, futurum dixit, vt exarescente illa defluxione, non multò pòst viueret. Itaque rex, animaduersa imbecillitate sua, fratres germanos Burgūdiæ, & Berriæ Duces, item Borbonium, accersitos ita cōpellauit (Andegauiæ Ducem, quòd nimium videretur cupidus & auarus, adesse noluit.) Sentio equidem germani optatißimi, rebus humanis me non posse diu superstitem esse. Carolum igitur filium vestræ fidei committo, & simul obtestor, vt illi vestro consilio & prudentia, in rebus omnibus adesse velitis, quemadmodum patruos decet adesse & consulere nepoti, maximam quidem sustinenti functionem, sed in ea posito ætate, vt sibi prospicere ipse nō poßit. A morte mea, id agite, vt statim illi consecretur regnum. In vos omnem fiduciam meam repono. Videtis adolescentem planè tenerum, itaque peropus illi fuerit bona institu-

tione, & sana disciplina. Curabitis adeò doceri illum, & educari, in rebus omnibus ad Regis officium pertinentibus, vt vestro poßitis videri officio functi De vxore cùm tempus requiret, illi prouidete, potente quidem illa, & honesto loco nata, vt per hoc connubium bene etiam sit regno. Multus mihi fuit vsus cum Astronomo quodam, viro non imperito, qui futurum ait, vt iuuenilibus annis, plurimum ei molestiæ, & negotij exhibeatur: & vt variis fortunæ casibus elabatur. Equidem super eo diu, multúmque cogitaui mecum, vnde queant eiusmodi rerum occasiones oriri. Nam habetis regnum, hoc tempore, beneficio dei, satis tranquillum. De Flandria nescio quid suspicor. Britonum Dux vafer est, Angli studiosus, & nobis infestus, quapropter opus est, vt potißimas Britoniæ ciuitates in amore retineatis: hac nimirum ratione concident illi sua consilia. Laudandos ego sanè Britones arbitror, & amore complectendos. Nam fidelem mihi semper operam, in tuẽdo regno, hostéque profligando nauarrũt. Mittite in Germaniam, qui filio meo, iis locis, de vxore prospiciant, quò firmius sit amicitiæ, & fœderis inter nos vinculum. Accepistis Anglum, hoc ipsum moliri, & vxorem illinc sibi petere, vt hac via, rationes suas firmiores habeat,

beat, certioréſque. Regnum hoc noſtrum ab illo plurimũ, vt nobis conſtat, inquietatur, & multa ſuſtinet incommoda. Tollite quæſo, omnem eiuſmodi occaſionem belligerandi. Nam etſi ego videri poßim aluiſſe bellum, tamen odi hoc genus omne, & plurimum hoc tempore ea me cura pungit, ſolicitátque. Multa deinde alia in hanc ſententiam loquebatur. Et aberat quidem vt paulò antè diximus, Andegauiæ princeps, verùm per internuncios haud difficulter omnia reſciuit, & quoſdam alios in Regis aula verſantes, & quo die Rex vitam finiit, aderat Lutetiæ. Cùmque de morte illius accepiſſet, ſtatim inuolauit in ornamenta Regis, in gemmas, & quicquid erat excellentium ibi rerum. 1380.
Iam enim profectionem in Neapolim, animo conceperat, in quam multis erat opus, præſertim auctiore iam illo facto, ex donatione Clementis, vt ſuprà commemoratum eſt.

Cæterùm, etſi voluntate Regis ſtatutũ fuit, penes quos adminiſtratio rerum eſſet futura, tamen Andegauus in eam ſe ingeßit, forſan ob maiorem ætatem: non admodum repugnãtibus fratribus. Decretum inde fuit à regni primoribus (pares vocant) vt coronatione Regis quamprimum facta, moderatio rerum eſſet penes patruos, donec ad viceſimum primum

annum, Rex nouus peruenisset. Ad Regis consecrationem, vocati sunt inter cæteros, Albertus Bauariæ, Comes Sabaudiæ, Duces Geldriæ &
1380. *Iuliacensis. Interfuerunt præter alios, Vuenceslaus Brabantiæ Dux, Lotharingus, Sabaudus, Marchiæ Comes. Flander excusare sese. Natus tum erat iunior Rex annos duodecim. Fratrem germanum habuit Ludouicum, & sororem Catharinam. A coronatione, grauiter consultatum est, de rebus ad regni dignitatem & confirmationem pertinentibus. Tandem ita placuit, vt Berriæ Dux omnem prouinciā, quæ vulgo Languedocia vocatur: vt Burgundus, Picardiam & Normanniam, administraret: vt Andegauus, Regi adiunctus, summam regni gubernationem obtineret.*

Carolus Rex, ea fuit prudentia, vt togatus ipse, Parisiis, in otio & tranquilitate, consiliorum suorum exactißima ratione, plurima quæ maiores ipsius, armati, & totis in hostem viribus, ipsi adeò pugnantes amiserant, recuperarit. Quin etiam Eduardum Angliæ Regem postrema, quam in Britoniam instituit, nauigatione, suos ab obsidionem liberaturus, cùm vi tempestatum impeditus, retrocederet, inter cæteras molestias hoc vnum malè habuit, quòd cum hoste tantùm non inermi, & qui nunquā

ipse

ipse prodiret, bellum gereret, adeóque dixisse illum ferunt, cum nullo vnquam hoste sibi rem fuisse, qui & minus armaretur, & plus negotij facesseret. Etenim postquàm in regni successionem venit, nunquam ipse arma sumpsit. Verùm consiliis & ratione gubernans omnia, rerum tractationem fratribus commisit.

DE CAROLO SEXTO GALLIARUM *Rege.*

Arratum est suprà, Eduardi Regis filium natu minimum, per Gallias, in Britoniam, cum suis copiis, vt Duci opem ferret, penetrasse: qui etsi reuocatus erat à suis, vt antè diximus, tamen astutia Galli id effectum erat, vt in multis voluntatem & fidem desideraret, præsertim in Nantensi populo, & aliis. Infortunia sua commemorantem, & hostis calliditatem, Angli filius confirmauit, studium & opem pollicitus. Itaque conuenit inter eos, vt coniunctis armis oppugnarent Nantenses, &

ad obsidionem Anglus quidem, nulla interposita mora, se contulit. Brito interim solicitare suorum animos, vt in hanc curam secum incũberent, suppetiásque ferrent. Illi contrà, se in Anglorum gratiam, agrum suum minimè depopulaturos: & quandiu in Britonia hærerent Angli, nunquam se arma pro eo sumpturos. Hoc adeò illi impedimento fuit, quò minus pacto & conuentioni staret, Anglo interim, quid rei esset, admirante secum, & subirato, maximè verò, cùm à Britone nullus adferretur nuncius, interceptis, qui inter vtrunque commeabant, tabellariis. A multa & diuturna deinde expectatione, puta, cùm obsidionem in bimestre protulisset, ratus, frustra consumi à se omnia, ni subsidia mitterentur à confœderato, re imperfecta, ad Britonem, cuius omninò voluit sententiam cognoscere, profectionem instituit. Illę se diligenter purgare, culpam in suos transferens, quorum perfidia circunuentus, fidem ipse liberare nequiisset. Cæterùm, vt amicum placaret, permisit illi cum suis copiis, apud Venetos hybernare.

Dum Nantes obsidione cingerentur, Britones aliquot nobiles, quorum, præ cæteris auctoritas eminebat, cum principe suo collocuti sunt in hanc fermè sententiam: Satis præ te fers, &

haud

haud obscurè demonstras, Anglicæ nationi te prorsus addictum. Sed quid tandem fructus aut dignitatis ex hac amicitia consequeris? quid est, cur illos tantopere obserues? Adducti per te in Britoniam, paternis te bonis & hæreditariis exuent, siquidem in Gallum victores euadant. Exemplũ te moueat Regis Nauarræ, qui summa de illorum fide concepta opinione, detulit arcem & oppidum Chirburgum: in quam semel admißi, nunquam discedent, ac veluti iure sibi debitam perpetuò retinebunt. Non dißimili ratione, si tuo permissu & beneficio semel in vrbes hîc recipiantur, non est, quòd existimes aliquando migraturos: facilè à suis habituri sunt semper præsidia, quibus veluti recreentur. Non est quòd longè petamus exempla. vidésne quemadmodum teneant Brestam oppidum, tuæ prorsus ditionis & iuris? sed quando futurum est, vt restituant? Certò scias, nihil minus cogitare illos. Satis igitur hoc tibi sit, & bene tecũ agi putes, amari te à populo, cuius profectò ea est mens, atque sententia, vt ad gratificandum istis, nunquam sint à Gallo defecturi. Quid, an verò quia vxorem habes Anglicam, idcirco te tuáque perditum ibis? An hæreditatis adeò luculentæ & amplæ, pro qua retinenda, tot labores, & tanta sumpsisti pericula, iacturam fa-

cies? An perpetuum ales militem? Solus quid efficias, deserentibus te tuis, & arma etiam cõtra te capientibus? Omitte rationes istas omnes atque consilia. Decessit Galliarum Rex aliquantò grauius in te concitatus. huic successit filius multum adolescens, ingenio non malo. Dabimus operam, vt tibi reconcilietur, vt amicitia inter vos coëat. Ita fiet, vt & tu citra molestiã & inquietationem omnem tua possideas, & isti vbi consiliis exciderint, & expectatione proposita, domum repetant. Hoc genus oratione commotus ille quidem, metu tamen ne Anglos offenderet, dissimulare omnia. Consilij auctores, minimè differendum arbitrati, ad Gallum tacitè arrepto itinere, tunc Lutetiæ commorantem, & ibi re omni exposita, de pace agebant. Anglus rerum ignarus, in proximum ver, statutum habuit acceptis ab Anglia suppetiis, bellum in Gallia facere multò acrius, quã antè. metuebant hoc ipsum Galli, & futurum videbant, vt magnum aliquando malum ab Anglis ad se redundaret. Britones de pace cum Rege locuti, quòd animaduerterent illud in Gallia metui (solent enim prudentes legati in eiusmodi difficultatibus, omnia diligenter obseruare, transferẽtes hoc ipsum in suum vsum) in tractatione firmandæ pacis mirè id exaggerarunt,

rarunt, & dißimulanter quidem, adeò, vt iſtarum rerum iniecta mentione, faciliorem ad omnia Gallum haberent. Præerat autem Dux Andegauus, vt ſuprà diximus. Hic, quòd in animo haberet, breui pòſt tempore, in Calabriã & loca vicina, donatione acquiſita, proficiſci, nihil minus voluit, quàm nouo bello turbari Galliam, eáque ratione ſibi opportunitatem adimi, illius, quod pridem ſtatuerat, perficiendi. Accepta igitur legatorum ſententia, futuríque belli ſuſpicione ſibi iniecta, multum expetere concordiam, & pacem. Ea fuit eiuſmodi, vt Britoniæ princeps, Gallo reconciliatus, fidem illi pro inauguratione præſtaret, & ea omnia faceret, quæ ſolent ex more, in talibus rebus fieri. Porrò, vt Anglus, per immenſas ambages euocatus à Britone, aliquo modo placari poſſet, voluntate Regis permiſſum eſt Britoni, vt illum ad ſuos rediturum, nauibus, & reliquis neceſſariis iuuaret. Anglus ad hunc modum deluſus, & opinione falſus, non admißis excuſationibus, indignationis plenus, vela ventis cõmiſit.

Sub hoc tempus, Flander in Gandauos mirè fuit concitatus ob non ferendam illorum ſuperbiam. Cæterùm, euenit bona quadam illius fortuna, ſeditionem apud Brugenſes oriri, inter optimates & plebem. vocatus enim literis

à magistratu, obsecrante, vt in vrbem accederet: vbi venit, capitis pœnæ subiecit plus minus quingentos, vrbem in suam fidem recepit, & alia quædam viciniora loca: quorum accessione factus animosior, statuit Iprenses, qui nobilioribus aliquot è familia sua oppressis, Gandauos in vrbem receperant, plectere. Illis opem flagitantibus, Gandaui confœderati in subsidium misère ad tria millia. Flandri copiæ surgebant ad viginti penè millia, ferentibus opem Brugensibus. Auxerunt igitur & suum exercitum Gandaui, conscriptis præterea nouem millibus: & progreßi ad aliquot paßuum millia, sociis denunciarunt, vt suos & ipsi producerent in aciem, quò iunctis viribus hostem adorirentur. Educta sunt circiter octo millia. In procinctu, spatium aliquod itineris emensi, cùm ad biuium esset deuentum: à deliberatione, ingreßi tandem sunt viam, quæ à Flandrico milite ad insidias ibi posito obseruabatur. In quã vt insiderunt, priusquam ad sociorum copias peruenissent: cæsis ad tria millia, reliqui fuga dilapsi fuerunt. Is verò, qui ingrediendi hoc iter consilium dedit, proditionis insimulatus, tumultu ante populo, nec vllam excusationem admittente, miserabiliter necatus est, membratímque discissus, particulam aliquam singu-

lis

lis auferentibus, vt animum ita suum explerent. Miser iniquum retulit pro æquo. Nam si tale scelus perpetrasset, facta cæde, non erat in illorum turbam se daturus.

Re bene gesta, Flander in hoc omnium terrore, parabat acrē oppugnationem in Iprenses. Hi verò commoti exemplo recenti, in illius fidem se dederunt. Admissus in oppidum, è vulgo circiter septingentis capite punitis, trecentos plus minus è ditioribus, Brugas misit captiuos. Iprenses imitati multi alij, deditionem fecerūt. Gandauos igitur, qui penè soli restabant, obsedit, verùm id tam arctè fieri non potuit, quin portis aliquot liberè deferretur ad eos commeatus. Est enim locus, natura, & duobus magnis fluuiis (Scaldam vocant & Lysam) munitißimus. ingētem igitur habeat exercitum opus est, qui totam obsidere velit. Censa tunc fuerūt capita eorum, qui per ætatem arma ferre poterant, ad octoginta millia. Et adeo non morabantur obsidionem illam, vt etiam tunc vrbem egreßi, quædam Flandrica oppida diriperent. Fauebant illis impensè, inter cæteros, Bruxellenses. Auxilium quoque certum attulissent Leodini, sed loci interuallum obstabat. Cùm tempus tereret obsidendis illis, impendente etiā hyeme, Flander exercitum dimisit. Vt ver no-

nuè pugnando, confossus est: alter è turri, quò confugerat, ignis iam omnia circùm occupantis, violentia coactus, in medium se hostem præcipitans, exceptúsque gladiis & hastis, in ignem rursus abiectus est. Reliqua turba omnis miserè conflagrauit, trecentis, qui rectà in patriam fugerant, elapsis. Hic quem diximus, Petrus Syluanus, cum non longè abesset, videbat quidem suos laborare, & rem infeliciter agi, sed propter interiectum flumen, & paludes, tempore illis subuenire non potuit. Quo nomine, simulátque militem reduxit Gandauum, penè fuit oppressus à vulgo. Sed excusatione probabili pacatos, inhortari, vt quandoquidem duos in eo prælio viros planè militares amisissent: crearent alium, cuius industria putarent Rempublicam melius habituram. id esse peropus aduersus ferocientem hostem. 1382.

Flander, bona exercitus parte dimissa, reliquos in præsidia, præcipuè verò, ad Audenardæ defensionem, misit. Interim ex pileatorum factione circiter mille ducenti, certiores redditi, quo tempore nobiles quidam, ex Audenarda prouolarent ad rapinas, redeuntes illos à præda, ex insidiis adorti, magna ex parte interemerunt. Sed non fuit illis hoc impunè. Simili enim astu circunuenti ab occisorum sociis,

vix pauci euaserunt.

Opulentiores honestioresque Gandaui ciues, Reipublicæ statum prorsus labefactari & conuelli, cædi subinde duces atque militem, & se paulatim veluti consumi à Flandro, plurimũ dolebant, sed tacitè. Superabat enim, & potentior erat improborum turba, quorum in pace, nõ solùm nulla fuit dignitas, verùm extrema etiã egestas. & quoniam in his rationibus tam turbulentis, & re & auctoritate valebant placere eis spectaculum hoc cruentum, seditiosum, & quotidianum. Quin & Syluanus, scelerum perpetuus fomes, reputans, vitæ periculum difficulter euasurum se, quocunque tandẽ modò res caderet, etiamsi Gandauis Flander reconciliaretur, circunspexit, quẽ obtruderet populo gratum & idoneum, turbis pertinaciter mouendis & excitãdis bellis, auctorem. Venit illi in mẽtem Philippus Arteuillanus, Iacobi, de quo sæpe facta mentio, filius. Qui etsi ingenio valebat: tamen ob necatum à Gandauensi populo parẽtem, priuatus viuere. Paßim erat audire voces optantium vel Iacobum à se prius oppressum, vel quem alium illius similem, cuius auspicio & ductu niterentur Hoc in suum vsum applicans Syluanus, retulit ad sui ordinis homines, sed non prius, quàm Philippum interpellasset,

quem,

quem, re omni declarata, propositísque maximis præmiis, & dignitate summa in tali ciuitate, ob oculos collocata, in sententiam suam haud difficulter induxit. Postridie, ad populum cœpit commendare Philippum, laudandi occasione ab illius patre Iacobo sumpta, neminem illo fidelius administrasse Flandriam. hoc testari seniores & affirmare, quibus cognitum sit. Magno semper illum studio defendisse regionis dignitatem atque commoda: iamolim extremam calamitatem, illam effugere non potuisse, nisi vnius viri prudentia fuisset conseruata. facturos igitur ciues non inconsultè, si quidem ex illa arbore tam non mala productū surculum ad Reipublicæ propagationem asciscant. Ad hūnc modum inducti, Philippum sibi ducem sumpserunt.

Suprà commemoratum est, Ioannem Henrici Castiliæ Regis filium, ex communi prouinciarum & ordinum voluntate, in regni successionem admissum. Ea res Ferdinandum Lusitaniæ dominum grauiter offendit, puta, eum, qui sit è spurio natus, in amplissimæ ditionis administrationem euectum, exhæredatis Regiis filiabus, quarum vnam Lenclastre, alteram illius frater, vt diximus, matrimonio sibi iunxerant. Commotus igitur & rei indignitate, & quòd

nuptis puellis esset consanguinitatis vinculo cõiunctus, bellum denunciauit Hispano, petitis ab Anglo suppetiis, qui patruum suum, Cantabrigiæ dominum, & cum eo copias, item vxorem Isabelam, & Ioannem filium misit. Dux à Lenclastre in Scotiam missus est, vt de renouanda pace, aut saltem de induciis cum Scoto trãsigeret. Absente illo, per Angliam orta fuit longè periculosissima seditio, cuius hæc ferè caussa fuit: Rustici illis locis, vt in plerisque aliis, ita sunt astricti nobilioribus, vt necesse habeant illorum agros colere, fruges metere, colligere, reponere, triturare, & quid non? Item cædere ligna, & in nobilium ædes conuehere. Porrò, sacrificus quidam id temporis (Ioannem Vallam appellabant) concionibus populum in hoc induxerat, vt existimarent, per omnia seruandam æqualitatem, hominem homini non præstare, non nobilem ignobili, non opulentum pauperi, non doctum ignaro Communes omniũ mortalium parentes, & primos quidem illos, ad eũ vixisse modum, nullo prorsus obseruato discrimine. Itaque auctor illis fuit, vt ad magnũ numerum collecti, Regem interpellarent, futurum vt illi, multum adolescenti, persuadeatur: quod si non fiat, ferro se in libertatem vindicarent. Hunc, præsul Cantuarensis, aliquãdo in carcerem

rem coniectum, qua nescio tandem religione motus, expediuit, magno certè & exitiali suo malo. Dimissus enim, aliquantò etiam pertinacius vrgere institutum suum. Qui Londini tum erant tenuiores, odio locupletiorum, vt fieri solet, laudare factum, per literas etiam inuitatis illis, Londinum venirent, patefacturos se vrbem. Collecti adeò ex omni vicino agro & longinquo, ad sexaginta penè millia, Cantorbium vbi venissent, eiusdem factionis oppidum, diripuerunt diui Thomæ fanum. Postridie, iter ingreßi, quicquid erat in itinere prædiorum, quæ quidem ad socios non pertinerent, demoliri prorsus, & quacunque vaderent, in suum ordinem cogere cæteros agricolas. Deprehensum quoque nobilem, vt Imperatorem turbæ se præberet, adegerunt, acceptis tanquam paternæ fidei obsidibus, ipsius liberis. A Londino, cùm non procul abessent: duci suo ad Regem misso præceperunt, diceret, velle se grauibus de rebus cum eo verba facere, descenderet igitur ad colloquium. A consultatione, Rex facturum se, quod peterent, respondit, & comitatus aliquot proceribus, nauicula conscensa, cùm ad locum venisset, ex legatis percontari, quid vellent. Illi postulare, vt nauim egressus, collocutioni se daret, explicaturos se populi manda-

K

ta. Rex multitudini diffidens, nulla habita longiori oratione, reuertit. Tum vehementiùs concitati, Londinum properant, direptis potentium fortunis in via. Cùm non intromitterentur, dira & crudelia minari, exusturos se suburbia: & si ferro sibi iter patefacerent, futurum id extremo omnium malo. Territi oppidani, præsertim, cùm magna pars ad seditionem, & turbam inclinarent, admiserunt illos. Ingressi, per omnia compita, statim ad epulas, & cõpotationes ruere, nemine quicquam illis denegante. Cæterùm duces, & cum his circiter viginti millia, per mediam vrbem grassantes, curiam Regis exurere, necatis, qui in vinculis ibi continebantur, omnibus. Exteros omnes mulctare ad mortem, & fœneratorum ædes diripere. Sub noctem, vno agmine collecti ad arcem, in qua tum Rex erat, & cum eo ingẽs potentiorum ciuium turba, spargebant voces minimè obscuras, nunquam se moturos inde, nisi prius, à Rege, quod vellent, impetrassent. Rex, & plerique alij putabant eos noctu, vino, somnóque sepultos, inermes, discinctos atque dissipatos, esse opprimendos. Alij, quibus hoc videbatur incerti & periculosi euentus, iudicabant præstare, si quidem oratione blanda & comi possent mitigari. Quæ quidem sen-

tentia

tentia obtinuit. Postridie Rex *denunciauit, vt, qui secum essent verba facturi, certo loco adessent, semota interim reliqua turba. Ad colloquium discedente Rege, seditiosi aliquot circiter quadringenti, irruptione in arcem facta, deprehensum ibi Cantuariensem præsulem, regni, quem vocant, Cancellarium, capite truncarunt, & multos præterea magni nominis viros, quorum capita hastis præligata, frequentioribus locis, & ponti superimposuerunt. In concionem vbi descendisset Rex, placidè rogauit, quid postularent. Illi, vt nos, aiebant, & liberos nostros, & posteritatem, libertati perpetuæ vindicatos, & restitutos, à nomine & onere ipso seruitutis eximas. Rege, quod peterent, facturum se promittente, quinctiam notatis & acceptis in eam rem literis, bona pars erant moderatiores. verùm seditionis capita, prauißimis ingeniis nebulones, quibus id studio erat, vt in diuitum fortunas inuolarent, collectis & pertractis ad se circiter viginti millibus, & vulgi parte, iamiam erant direpturi, quicquid erat opum. Sed opportunè à cõcione, quæ extra vrbem fuit, interueniens Rex, multitudine conspecta, vt, quid rei esset, cognosceret, substitit. Ibi verò morantem illum, è facinorosis quidam, proteruis & contumeliosis verbis adortus, ha-*

bita deinde cum suis collocutione, præcepit, vt signo dato, Regios omnes opprimerent, ipsique Regi, propter ætatem, parcerẽt. Dum ad regem petulantiùs loqueretur, præfectus vrbis, indignitate motus, illum confodit. Tunc autem vidisses reliquam turbam, in omnes, cæco quodã furore iamiam irruituram, sed compescuit eos Rex, vnum se in illos inferens, quòd minus prudenter ab eo factum alioqui videri posit, verũ feliciter succeßit. Plurimorum hæc erat sententia, discedentes atque dißipatos huc illuc, persequendos. Rex contrà vetuit, ne quid in illos admitteretur, existimãs facile sibi fore, per otium, de illis pœnas sumere: neque sontes erant omnes. nam, vt in eiusmodi tumultibus fieri solet, bona pars, vt numerum augerent, in itinere, à reliquis adacti fuere: & hãc quidem moderationem ita Rex adhibuit, vt scelerum auctores duntaxat, vulgo, ex neceßitate proditos, ad supplicium raperet, cæteris errore condonato.

Flander, obsidione denuò cinxit Gandauũ, ex Hannonia, & Artesia, cuius non ita pridẽ, à morte suæ matris, factus erat dominus, milite collecto. Interea quidam è suis, occupato ditionis Gandauicæ oppidiculo quodam (vocant Grantmont) ad vnum omnes interemit, tam infantes,

infantes, quàm mulieres atque senes. Imò ne grauidis quidem parcitum, & lecto decumbẽtibus. Exusta *diuorum fana, solo æquatum oppidum. Huius tam immitis & miserandi spectaculi auctor, in quodã deinde conflictu (quales erant plurimi) cum in Gandauorum incidisset insidias, occubuit. Flander immoderatissimè ferens illius mortem, quo vix vllum habuit cariorem, obsidionem soluit, vehementiori etiã ira in illos concepta.* Intercessione *procerum Hannoniæ Brabantiæque, pax denuo coiit, populo id maximè expetente. Cæterũ, Syluanus, & is, quem nuper crearãt, Philippus, quòd viderent præsentem tranquilitatem sibi fore perniciosam (senatus enim auctoritate fuit actum de pace) subornatis sui ordinis facinorosis quibusdam, qui tumultuarentur, postridie in concione, cum palàm recitarentur firmatæ pacis cõditiones, impetu repentè facto, duos magni nominis senatores oppresserunt, velut de Repub. pessimè omnium meritos. Eo facto, Princeps adeò fuit exasperatus, vt nullam deinceps pacẽ cum suis videretur suscepturus, nisi omni sceleratorum turba prorsus extincta.*

Lutetiæ, sub hoc tempus, orta seditione, ciues nuper imperatam pecuniam, & nouas exactiones, omnino tolli volebant, quòd immuni-

tatem hanc à Carolo quinto obtinuissent, & quòd patris deinde voluntatem, Rex nouus, dum regno consecraretur, confirmasset. Rex cui iam ingratum erat, & insuaue, inter simultates viuere, Meldam abiit. populus interim tumultuari, perfringere carceres, eripere captiuos, & Regis officiarios aliquot opprimere. Ad placandum tumultum, à Rege missus è familia, nobilis quidam, valde popularis, ita cum eis transegit, vt in singulas hebdomadas, ad militẽ alendum, vrgente necessitate, dependerent decem francorum millia. Quin & Rotomagi nata seditio, Parisianæ haud dissimilis, à Rege ipso compressa fuit. Pleræque ciuitates & Respublicæ Gandauorum imitatæ vestigia (quos egregiis laudibus efferre, quòd libertatis suæ acerrimi essent propugnatores) rebellare magistratui. vide, quorsum recidere omnia potuissent, ni principum virtus interuenisset.

Cantabrigiæ Comes, de quo suprà, propter ventorum flatus minimè secundos, in itinere cum hæsisset aliquandiu, fluctibus aduersis multum iactatus, Lisbonam, Lusitaniæ vrbem tandem appulit, vnà cum milite. Commoratos ibi per menses aliquot, Lusitanus in præsidia collocauit, addito mandato, ne quid in hostem, inscio se, factitarent. Angli, cumque his Vascones,

nes,

nes, otio inassueti, quin exercendæ militiæ cupidi magis, certo tempore, cùm à Lusitano, vt in hostem prouolarent, non impetrassent: ipsi adeò sua sponte progreßi, oppida quædam Hispaniæ *expugnarunt, præsidiis ibi relictis. Nihil actum præterea plurimis mensibus, quod sit memorabile, quæ res otium & tempus abundè suppeditauit Hispano comparandi se, & muniendi. E Gallia missæ quoque sunt Hispano auxiliares copiæ, quibus per Arragoniam facilis erat via, propter fœdus, ratione connubij, vt suprà diximus, inter ipsos* Reges *firmatum.*

Anglus, in Germaniam mißis ad Carolum Bohemiæ Regem, *legatis, vxorem sibi dari cupiebat illius sororem. per anni spatium & eò amplius res agitata, confecta est tandem. Galliæ Rex, vt coniugium impediret, Normannis negotium dedit, vt magna classe occupato mari, traiicientem nouam nuptam, & omnem comitatum illius interciperent. Sed Brabantiæ Dux, facta commemoratione, quàm non esset decorum, aduersus imbellem fœminarum turbam eiusmodi aliquid moliri: partim æquitate rei, partim precibus, ab incepto* Regem *dimouit.*

Inter Galliæ *Regem & populum Parisien-*

ſem ita conuenerat, vt pecunia, quam in ſingulos octo dies erant numeraturi, ſeruaretur à ciuitatis quæſtore, & , niſi in neceſsitate, ad alendum exercitum, non expenderetur quicquam illius. Porro, Gallus in Hiſpanias militem emiſſurus, denũciare quæſtori, vt in eum vſum mitteret centena millia. Ille tergiuerſari, & excuſare neſcio quæ. Dux Andegauorum, gratia multum valens apud populum, quò commodiùs inſtitutam in Neapolim profectionẽ perficeret, tacitè id egit, vt ne quicquam mitteretur ad Regem: & quoniam penes ipſum erat rerum ſumma, inuenit rationes, quibus id effecit, vt ea, quam Rex petiit, auri vis, citra difficultatẽ aliquam, ſibi dependeretur. Inſtructus igitur abunde rebus neceſſariis, & contractis circiter triginta hominum millibus, vt Auenionem appulit, vbi tum Clemens erat, nobiliũ ibi animos in ſe mirè propenſos comperit. Relicta deinde prouincia, per Italiam acceſsit in Apuliam & Calabriam, quarum accepta poſſeſsione, ídque maxima populi voluntate & ſtudio, Neapolim contendit. Et hi quidem Caroli illius, de quo ſuprà mentio, mirè erant ſtudioſi. Carolus hic à morte Neapolitanæ principis, quæ nullum reliquit à ſe procreatum hæredem, vſurpabat ſibi ius & dominium in has ditiones

tiones omnes, contendens, factam à Pontifice donationem, duabus potißimum de caußis inualidam esse, & inutilem. primùm, in manu defunctæ reginæ non fuisse, quæ sua non essent, alienare. Quam illius opinionem Neapolitani & Siculi strenuè tuebantur. Deinde, vt maximè integrum illi fuisset & licitum donare omnia, tamen, quòd iis locis, Vrbanum, non Clementem, à quo facta deinde fuit donatio, Pontificem agnoscerent, hoc ipso irritam esse. Carolus multò antè, rebus necessariis muniuerat arcem alioqui inuictam, (Leusam dicunt) arte nõ humana firmatam, & cinctam vndique mari, & nisi arte simili, non expugnabilem, vt fertur. In istam ad annos aliquot instructam, se recepit ille cum sociis, cætera securus, quòd sciret Neapolitanos à se nunquam defecturos. Calabriam aut deuictam, aut in deditionem acceptam, post vnum annum aut alterum, facile se recuperaturum. Hostem, metu rebellionis, cogi magnum semper alere exercitum. Id minimè diuturnum illi fore, laboraturum & annonæ caritate, & auri penuria. Sic exhaustos, magno suo compendio profligari posse. Cæterùm, impostor quispiam, Andegauorum principi pollicitus, obtenebraturum se oculos eorum, qui essent in arce, sic vt crederent, illam ponte con-

iungi, & hac ratione, metu facturos deditionẽ: instigante Sabaudiæ Comite, qui tum erat in expeditione, propter maleficium olim designatum capitis pœnæ subiectus est.

Angli, & cum his Vascones ad nouem ferè menses in Lusitania, nulla re insigni perfecta, commorati: statuerunt, vt qui otium illud perpetuum odissent, denuo in Hispanos prouolare. Dissuadente hoc ipsorum Duce, Angli filio, ad quem retulerant, illi nihilominus rem aggressi, nec infeliciter quidem, oppida quædam subegerunt. Redeuntes *deinde, conqueri de non persolutis stipendiis. Lusitanus, quòd præter voluntatem & mandata sua militassent, subiratus, videbatur minimè satisfacturus. Ibi cùm plerique censerent deprædandum agrum Lusitanum, qui inter ipsos erant saniori iudicio, dissuadentibus, tandem per legatos, quod alioqui fuissent vi direpturi, impetrarunt. Lusitanus inde cogere militem ad 15 millia, præter Anglos.* Hispanus *exercitum habens 30 millium, hosti bellum denunciare. productæ acies. Ad complures dies, erat inter eos videre leuiores conflictus. Portugallius autem, quòd numero superaretur, collatis signis, & iusta acie nunquam voluit pugnare. Dux à Lenclastre, fratri suo in Lusitaniam nauiganti pollicitus*

erat

erat (imprimis enim ipsius agebatur negotium, vt qui natu grandiorem haberet filiam Tyranni) se, rebus in Scotia *perfectis, alias præterea copias illuc adducturum. huius aduentum Lusitanus expectare. Sed propter vulgi seditionem turbatis adhuc aliquantulū rebus: placuit* An*glo, militem è regno dimittendum non esse. Quamobrem ille cum Hispano, de pace egit, quantumuis inuitis, & immoderatè ferentibus Anglis, quorum dux non leuiter offensus, abducto secum filio, cui desponderat Beatricem Lusitani filiam, decem natam annos, in Angliam reuertit. Insequenti pòst anno, vxore* Hi*spani, Arragoniæ* Regis *filia, vita defuncta, Hispanus Beatricem ab Anglo penè repudiatam, vxorem duxit, Pontifice connubium hoc approbante. Obiit deinde Ferdinandus Lusitaniæ* Rex, *cui successit, non Hispanus, nuper vxore ducta filia, sed Regis defuncti frater illegitimus, populi & procerum ecclesiæ voluntate. Turbas ea res, & maxima postea bella suscitauit.*

Ad Gandauos *cùm nullus perferretur è vicinis locis commeatus (id enim Flander egit) illi, plus minus duodecim millia numero, itinere per Brabantiam facto, cùm ad Leodienses peruenissent, annona aduti sunt. In reditu, Bra-*

bantiæ Dominam (princeps enim ipse tum erat Lutzemburgi) impensè rogabāt, eò saltem permoueret. Flandrum, vt pateretur certo die agitari caussam inter vtriusque partis viros bonos. Non abnuit Flander, Tornaci conuentum est. Vicinorum aliquot populorum legati aderant, dirempturi litem, si quà fieri posset. Pro Gandauis eò venit Philippus Arteuillanus. Flander autem multùm expectatus, cùm nec venturus ipse, nec missurus aliquem videretur: literis eorum, qui conuenerant, diligenter admonitus, rogatúsque, ne agendi occasionem negligeret, mitigatis adeò & flexis aduersariorum animis: respondit, sibi quidem non vacare, coràm illic adesse, verùm, ad gratificandum eò missis legatis, ab vno & item altero die, per alios patefacturum se, quid sentiat. Id autem eiusmodi fuit (referentibus iis, quos miserat.) Cum populo Gandauo non aliter transacturum se, nisi vt pariter omnes, tam fœminæ, quàm viri (modò nec quindecim annis inferiores, nec maiores etiam essent sexaginta) vrbe relicta, inermes, in aperta planicie, nudi caput & pedes, exuti vestimentis, & laqueum collo quisque suo gestātes, primùm à se veniam implorarent admissorum facinorum, ac vt deinde sibi quiduis in ipsorum capita statuendi, faciendíque potestas

permit-

permitteretur. Aliud ab eo responsum (tametsi vehementer deprecantibus amicis) obtineri non potuit, itaque discessum est. Philippus Gandauum reuersus, postridie ad populum retulit omnia. Vidisses miserandam tunc ciuitatis faciē, in extremam desperationem adductis omnibus. In hoc publico luctu & mœrore omnium, Philippus in deliberationem tria attulit, vt aut templis inclusi, delictorúmque veniam à Deo precati, vitæ ibi exitum manerent: aut vt conditionem ab hoste propositam acceptarent: aut vt ad quinque circiter millia prodeuntes, in illū pugnarent. Obtinuit postremum hoc, *facta deliberatione. Nam aut illico decertandum erat armis, aut inedia miserè pereundum. Militem suum Flander iam habebat* Brugis *collectum ad quadraginta millia. Nam quòd sciret hostē in magnis positum angustiis, volebat omnino bellum istud honorificè & vtiliter finire: & de aduentantibus Gandauis, vt intellexit, copias instruxit. Cæterùm illi, tametsi perpauci, & concionibus incitati: deinde, quòd inopem, exhaustam, afflictam, & miserrimam à tergo ciuitatem relinquerent, in qua coniuges & liberi, & quicquid omnino carum esse poterat, quorum omnium vel salus vel interitus in eius fortuna diei, tum erat: magnos ad prælium ani-*

mos adferebant. Brugenses, qui miro prius ardore pugnam optarant, adeò quidem, vt Flander improbis ipsorum instigationibus velut adactus, eo die, quòd minimè statutum habuit, prælium fecerit, postquam collata signa, quo nescio subito metu perculsi (& habebant solem aduersum) in fugam præcipites abierunt. & cùm nulla ratione possent retineri: coactus est etiam Princeps fugere, & cum eo copiæ equestres. 1382. *Voluit quidē Flander, qui fugientes equo præuerterat, ne hostis irrūperet, occlusisse Brugarum portas, verùm id frustra fuit. fugientem enim acriter insecuti, vrbem occuparunt sub noctem. Et ne tunc quidem omnino desperans Flander, collectis ciuibus, conari hostem repellere. Sed eò loci redactus est, vt sub noctem intempestam, discurrentibus per omnem vrbem Gandauis, ille, à suis planè destitutus, nunc in hoc, nunc in illud angiportum sese furtim subducens, & tandem in pauperculæ cuiusdam fœminæ casulam ingressus, cui vix erat domi, quo miserum tegeret, magna difficultate vitam seruarit. Hîc mihi vide rerum humanarum & miseriam & vicißitudinem admirabilem.*

A victoria, indignis modis ab hoste tractati Brugenses, & inter cætera, quæ collibuissent, victori, Gandauum abducti sunt ex illis capti-

ui

ni circiter quingenti locupletiores. Flander, vitæ dubius, cùm aliquãdiu latuisset, Insulas profugit, interim pedes, interim equa vectus, absque sella, molestißima & via & cœlo. Gandauorum ista fortuna plurimum recreauit Parisienses, Rotomagos, Leodinos, Brabantos, & quicquid est vicinarum ciuitatum, ídque & propter exemplum, & quòd malè cuperent Flandro, quem fastus insimulabant. Philippo plurimus vbique honos deferri: & is quidem in rebus omnibus eum adhibere luxum, qui vel in principe nimius videri posset. In victoris populi potestatem abierunt penè omnes. Audenardæ ciues, vt deditionem facerent, admoniti, postquam fortiter & contemptim recusassent, obsidione à Philippo cincti sunt, ex omni Flandria contractis copiis. Interim subinde à Gandauis factæ excursiones, direptæ, dirutæque nobilium ædes. Quin & fons sacer, in quo Flander baptizatus, & cunæ illius & nescio quæ alia in arce quadam inuenta, libidinem & animum ferocientis militis explerunt. Flander ad extrema redactus infortunia, rebus perditis, vnicum videbat esse remedium, vt Gallum ad sui commiserationem permoueret. Huc igitur generum suum, illiúsque fratrem, à quo salutẽ expetendam ducebat, adhibuit. Ab eo non dis-

ficulter inflammatus Rex adolescens, magna alacritate bellum hoc suscepit. Philippus, vbi resciuit, Flandri caussam, intercessione Burgundionum Ducis, commendatam in Galliis, populi nomine missis ad Regem literis, obsecrare, vt Flandriam suo principi reconciliaret. Hæc autem non tam ex animo scripsit, quàm vt hominum de se opinionem in Galliis, cognosceret. Verùm, vt consilio suo hic cecidit, (Gallus enim contemnere scriptum) itum est ad Anglum, à quo non modò subsidium pro Gandauis orare, verumetiam ducenta aureorum millia, quæ Iacobus Tornacum oppugnanti Eduardo mutuatus fuerat, tempore minimè omnium opportuno, repetere. Sic adeò factum, vt nihil obtineret. Si mutuo datæ pecuniæ nulla facta mentione, solùm de fœdere egisset, credibile est illum exorare potuisse.

Flander, strata sibi iam via, & propenso in bellum hoc Regis animo, in Gallias profectus, post acceptam à Rege inaugurationem Artesiæ, rebus iam suis melius sperare cœpit, præsertim, cùm potentissimum monarcham videret, sui caussa, festinatione magna, ingentem exercitum, puta, ad sexaginta millia, in hostem educere. Quod simulátque Philippus resciuit, quæ sui erant muneris, non obscitanter obiens, illico

iussit

iußit pontes omnes viciniores, Lysæ fluminis, deiici. Porrò, duobus quibusdam locis erant ab eo dispoſita firmißima præsidia, quæ traiicientem arcerent. Ad oppidum Cominum, Petrus Syluanus retinebat in hunc vsum circiter nouẽ milia. Id cùm ignotum Gallis non esset, variabant inter eos, dum de rebus gerendis consultaretur, sententiæ, existimantibus aliis, apud sanctum Odomarum, vbi minor est fluuius, transmittendum: aliis verò, prope Tornacum, ponte iungendum Scaldam; vt illinc Audenardam facile traducerentur copiæ. Placuit tandem, vt hostis prope Cominum, vt diximus, consistens, peteretur. Vt eò deuentum, cernebant deiectos pontes, & destructa omnia. rursus deliberatum est. Ibi tũ animosiores aliquot iuuenes, pugnæ, & lacessendi hostis cupidi (inter quos paulò antè conuenerat, si traiectus non pateret vsquã, id se daturos operam, vt tacitè, non consciis ducibus, rationem tamen inuenirent) lintribus adiuti, & religatis ad vtranque ripam funibus, paulatim in vlteriorem fluuium omnes peruenerunt incolumes, & adeò citra magnam molestiam aut discrimen, vt hostis non procul inde castra sua metatus, nihil vnquam resciſceret, nisi cum elatis signis progressos, coràm videret. Syluanus tunc propter impendentem noctem,

minimè ratus tam exiguam turbam ad se venisse, dimicare noluit, somno & labore defatigatos, noctu potiùs adoriturus. Sed illi in hac solicitudine positi, miniméque ignari, quàm audax facinus, quámque magnũ, præter ducũ & Regis voluntatẽ inceptassent, rerum suarũ mirè satagebant. Sub lucem collatis signis, Galli tametsi paucißimi, rem adeò viriliter egerunt, adeóque strenuè, vt cæsis penè sex millibus, fuga dilabentem reliquam turbam in oppidum vicinum persequerentur. A pugna, prope Cominum illico structo ponte, Gallus reliquum exercitum adducens, Ipram rectà contendit. Oppidani, victoris haud dubiè exercitus fortunam secuti, præfecto vrbis, quòd deditionem non admitteret, interempto, in Galli potestatẽ venerunt. Id imitati viciniores omnes, & pecuniæ vim magnam Regi dependebant, & simul duces rebellionem suadentes, ad illum captiuos adducere. Cæterùm his rebus omnibus Flander non interfuit. Brugenses aliorum exemplis moti, spectabant & ipsi ad deditionem, sed à ducibus confirmati, præsertim, quòd ab Anglis opem sperarent, perdurabant.

Philippus, vt accepit maximi Regis copias non procul considere, productis in aciem suis ad quinquaginta millia, hortari illos oratione graui,

ni, vt pugnaturi proponerent sibi insignem illã victoriam aduersus Flandrum, quem parua nuper manu fudissent: cogitarent, se post hoc prælium, si feliciter caderet, futuros rerũ dominos. Optare id omnes bene institutas & egregias ciuitates, quibus ex animo nihil magis euenire posit, quàm si Gandauos pro libertate tuenda fortiter & indefeßè pugnantes, virtutis suæ fructum retulisse cognoscant, extinctis illis, quorum inexplebilis cupiditas ambitio non patiatur vllius Reipublicæ statum esse in tranquillo. In hanc sententiam alia multa locutus, mandauit, vt in conflictu, præterquam vni Regi, nemini parceretur, interemptis ad vnum omnibus. Flandri vehementer quidem dimicare, non immemores eorum, quæ narrasset Philippus. Incitabat & illud non minimum, quòd tantum in se hostem concitassent, quem si deuinci contingeret, futurum id sibi immortali gloriæ, ad omnem posteritatem. Sed circunscepti tandem duabus hostium alis, & in angustias redacti, succubuerunt. Ad horam circiter vnam pugnatũ est, & tẽpore tã breui, desiderata sunt viginti quinq; millia. Philippus, fortiter pugnãdo cõcidit, & à pugna iussu Regis inter cæteros quæsitus, ac inuentus, ex arbore suspensus fuit. Nimirum ingenti totius equestris ordinis bono,

depugnatum est eo die. Nam si secus euenisset, qui tum passim erat rerum status, credibile est in summum fuisse adductos periculum Reges atque Principes. Nam Parisienses iampridem seditiosi, huius prælij euentum auidè expectabant. In Campania, & bona Galliæ parte, florentissimæ quæque ciuitates, vnà cum agricolis tumultuari iam cœperãt. Itaque in hoc prælio pendebat principum vel salus omnis vel calamitas. Rex tum agebat annum decimũquartum. Brugenses, in hac sociorum miseria, præsidij spe omni sublata, simul & rei bene gerendæ, restituendæque occasione præcisa, in Regis fidem sese dederunt. Flander, quòd huic populo non malè cuperet, ad Regem, pro ipsis intercessit, vt reciperentur, depensis centum & viginti francorum millibus. Qui Audenardam obsidebant, accepta suorum clade, castra illico mouerunt. Porrò, Gandauenses his tantis malis & fracti & deiecti prorsus, ad misericordiam & clementiam cogitabant solicitare victoris Regis animum. Sed Syluanus rheda vectus eò (nam grauiter laborabat ex vulnere) hanc illis opinionem excussit, magnifica pollicitus. Postquàm ex consilio procerum Gallus non putabat obsidendum Gandauum, distributis huc illuc præsidiis, Tornacum rediit.

Gandaui, vt suprà dictum est, ad Anglũ miserant pro conciliando fœdere: cuius quidem formulas Anglus, deliberatione facta, perscriptas misit per quendam suæ familiæ, vt si Flãdriæ populis approbatæ fuissent, eorũm signis confirmarentur. Legatus vt Caletum appulit, certior factus, à populo Gandauo infeliciter pugnatum, & pleraque à Gallis occupari, infecta re in Angliam reuertit. Nec admodum dolebat Anglicæ nobilitati, oppressos Gandauos: quibus si feliciter prælium cecidisset, omnium circa populorum animi fuissent erecti: & quoniam in Anglia non ita pridem periculosissimi tumultus fuerant, minima rursus occasione concitari potuissent. Id illi cogitare. Quo tempore Tornaci Rex erat, desudatum est à multis bonis viris, vt populus rebellis principi suo reconciliaretur. Illi quidem Galli imperium non detrectare, sed grauissima quæque passuri potius videbantur, quàm Ludouicum recepturi. Cùm nihil transigi posset, Gallus rediit, & Lutetiæ vicinior factus obuios habuit Parisienses ad viginti millia, bene armatos omnes. Mirum id videri & nouum tam Regi, quàm cæteris omnibus. Et quoniam armatæ multitudini, illis tẽporibus minimè tutum erat fidere: missus est, qui sententiam illorum perquireret. Respõsum

erat huiusmodi, vt dicerent, eo se consilio ità instructos prodiisse, vt Rex coràm videret, quãtas è Lutetia posset habere copias, breui temporis momento, si opus sit. Id tunc quidem in excusationem adferebant: sed profectò longè diuersa cogitarant antè, & nisi victor ille rediisset, mira contigissent. Iußi redire in vrbem & deponere arma, paruerũt. Trahebat secum Rex multum exercitum, è Britonibus & Heduis collectum. Id metum eis incußit. Per otium deinde, ex consilio patruorum, cœpit eos pro meritis tractare, loricas omnes in vnum aceruum congestas extorsit, ad supplicium rapuit consiliorum auctores. Imperauit tributa & vectigalia multa denique emunxit ab eis plus minus quadringenta francorum millia.

Feruebant tum odia inter Clementem & Vrbanum, & ille quidẽ Auenione tum erat: hic autem, cùm ob alia, tum vt Galliæ Regi aduersario suo faciliùs incommodaret, Genuam acceßit. Ex Italia secum adduxit rationes, quibus imperium suum firmaret: hæ autem erant eiusmodi: Cogitabat in Angliam ad Archiepiscopos & alios proceres ecclesiasticos missurum se diplomata, (bullas vocant ipsi) quibus delictorum omnium veniam elargiretur in eos, qui Clementinos impugnarent. idem enim in

Galliis tum faciebat Clemens. Et quandoquidem compertum habebat, se non posse vehemẽtiùs turbare, aut affligere Gallos, quàm excitatis in eos Anglis, inuentæ sunt etiam rationes ab eo, colligendæ pecuniæ, citra cuius accessionem vix vllus armari voluisset. Itaque visum est illi optimum, si præter eã quæ diximus diplomata, permitteret Regi, vt ab ordine ecclesiastico (exemptis interim primatibus) collectas decimas nobilibus assignaret, vt de stipendiis essent certiores. Cæterùm ad hoc persuadẽdum subornabat ecclesiæ primores, qui cæterã turbam impellerent. Hac ratione, nec Regis ærarium exhaustũ est, nec populus ipse grauatùs, nisi quantum lubens sua sponte dabat: id quod liberalissimè, vt tum erant secula, pro se quisq; faciebat, nimirum propositis adeò non vulgaribus præmiis, quorum consequendorum occasionem nemo sibi putabat negligendam. Missis igitur in Angliam ab Vrbano plurimis eiusmodi literis, & passim cõcionibus inflammatis hominum animis, adeò vt beatos se reputarent, quibus contingebat eo tempore mori: collecta sunt breui tempore, tã è decimis, quàm è spontanea vulgi liberalitate, circiter vicies & quinquies centena francorum millia. Et quò plus fidei haberetur: voluit Pontifex, inter cæteros,

præesse copiis aliquem ecclesiastici gregis virū peritum. Quin & in Lusitaniam similes misit literas eiisdem ibi rationibus vsus, vt Hispano, qui suas partes impugnabat, ægrè faceret. Cæterùm Duci à Lenclastre, Hispania, & Episcopo cuidam ex familia Spensiorum, Gallia oppugnanda euenit. Sed quòd ille minus esset popularis, & auaritia magis, quàm animi candore inductus, crederetur ad hanc expeditionem accingi: malebant plerique sub Episcopo militare, cui discedēti Anglus iniunxit, vt Caleti alterum collegam & belli gerendi socium expectaret. Ille verò, moræ impatiens, & nihil cunctandum ratus: in Flandriam copias adduxit. Missis à Flandro tum Insulis commorante, qui noui belli caussam cognoscerent, non denunciatis inimicitiis, respondit in gratiam Vrbani Pontificis persequi se Clementinos omnes. Legati contrà, Flandriam omnē Vrbano prorsus addictam. Si nulla sit alia caussa, iniquè susceptum bellum aduersus immerentem socium. Ideóque petere commeatum, vt in Angliam sibi liceat tutò traiicere, & colloqui cum Rege. Tum ille satis proteruè, se nullum eis facere vel manendi vel eò proficiscendi copiam: si traiicere omnino velint, faciant id suo periculo. Cùm aliud ab homine parum & ciuili & tractabili

obti-

obtineri non posset, Flandri ad duodecim millia non procul ab oppido (Dunequerquam vocãt) collatis signis depugnantes in Anglos (quorum fœcialem ad se missum interemerant) cæsi sunt plus minus nouem millia. Occupatis deinde quibusdam ibi oppidulis, vt Ipram obsiderent, progreßi sunt Angli: quóque firmiorem haberent exercitum, Gandauis, vt suas etiam copias producerent, nunciarunt. Nam & mutuum erat iam inter eos fœdus, & dolebat Anglis, prælio superiori Gallos extitisse victores, adeóque inuidebant eis hanc siue laudem, siue fortunam. A Gandauis mißi ad viginti millia. Dum Iprenses acri premerentur obsidione: Flander, intercesßione Leodiensis Episcopi, statuit amicè cum Anglis transigere: quos ad eam rem, vt suspicari licet, non erat habiturus difficiles, præsertim cùm in Clemẽtinos, *é quorum grege Flander non erat, institutum esset bellum. Sed Anglis coniuncti Gandaui, odio sui principis, consilia perturbarunt. In Galliarũ Regis potentia, præsidium erat vnicum. Hic denuò instigatus à Burgundo fratre, & Flandri genero, conscripsit supra centum millia. Porrò, Episcopus vt rerum imperitus, ita mirè fastuosus, vbi contra se aduentantem exercitum accepit: illico motis castris, & obsidione soluta,* 1383.

contulit se ad maritima cum aliquot copiis, vt imminente hoste, ad fugam esset paratior, facilémque traiectum haberet Caletum. Erat in Regis exercitu, Britoniæ Dux, quod mirum ipsis Anglis videri, quorum ope & studio sæpenumerò seruatus fuit & restitutus. Verùm id integrum illi tum erat, citra nominis aliquam labefactationem. primùm, quòd Gallo nuper esset reconciliatus: deinde quòd hoc officium deberet Flandro, cuius erga se munificentiam & fidem profugus ipse, & inops abundè fuit expertus. Nimirum ita sunt res humanæ, vt quæ istum hodie affligat calamitas, illum cras exagitet. Et tamen ille beneficiorum minimè immemorem se declarauit Anglis, qui imminente Gallico robore, in vrbem quandam (Burburgum appellant) retrocedentes, obsideri in ea se patiebantur. Nam periculi præsentiam videns Brito, quod euitare non possent, nisi facta deditione (quanquam & id incerti esset euentus) non destitit hortari illos é muro secum verba facientes, vt amicè transigerent. Quod illi non modò gratum habebant, verumetiam obsecrare Britonem, vt mentionem apud Regem iniiceret. Et hic quidem, à deliberatione, in suam potestatem recepto oppido, turbam omnem incolumem abire passus est: postea, dimissis copiis, humaniter

humaniter agere gratias ducibus exteris, imprimis autem Friderico Bauariæ principi, quẽ amor perlustrandi regiones, cognoscẽdíque militiam gallicam, & disciplinam omnem, in hoc protrusit. Quinetiam Brito, tam Angli, quàm Galli studiosus, ad conciliandum illos, effecit magno suo labore & industria, vt Galliæ, Hispaniæ, Angliæque Regum legati conuenirent. Nec enim cum Anglis voluit transigere Gallus, nisi & Hispani haberetur ratio. Et quoniam rebus ita dubiis, nec Galli Caletum, nec Angli Bononiam se conferre volebant, medio inter vtrunque oppido conuentum est. Patrui Regis Galliarum, ibi repetere Aquitaniam omnem, item Caletum, & arces, quas tum Angli cis mare, ad Garũnam vsque tenebant, tam in Normannia, quàm Britonia, Pictonibus, & Rochellensi agro. Angli contrà nihil horum offerre, & præter capita rerum, de quibus iniunctum erat, vt loquerentur, voluerunt etiam Gandauos in communem hanc societatem recipi. Sic enim inter ipsos Caleti prius conuenerat. Sed Flander magnis hîc se viribus opposuit, contendens nulla ratione admittendos illos in tantorum principũ fœdus. Breuiter, cùm aliud statui non posset: in menses decem, & eò plus firmatæ sunt induciæ & terra & mari, inter

Gallum, Anglum, Hispanum, Scotũ, & Gãdauenses, quantumuis reclamante & dissuadente Flandro. Fuit & illud additum, vt sub exitum induciarum, rursus certo loco simul cõgregarentur legati, copiosiùs acturi de pace.
1383. *Paulo pòst, vitam finiit Flander, quem fortuna per annos aliquot mirabiliter exercuit, belligerãtem in suos: adeò, vt in hoc vno principe spectare liceat, quàm sit insignis felicitas ita regere posse populum, vt & amet & reuereatur. Deinde quàm sit periculosum, incidere in Remp. potentẽ, quæ dũ libertatis vult videri studiosa, permiscet omnia, quo imperium à se excutiat.*

Cùm discederetur à legatis, ita conuenit, vt Galli statim denunciarent inducias Scoto. Cæterùm id quo nescio errore fuit neglectum. Verisimile est, morte Flandri, occupato Burgundionum Duce, ad quem hæreditas illa omnis iam deuoluta fuit, in obliuionem istud venisse. Nacti hanc occasionem Angli quidam nobiles, factis incursionibus, depopulati sunt hinc inde Scotiam, & ferro, & igni. Scoti rerum omnium ignari, non denunciato bello, mirari factum, maximè verò, quòd de induciis obscurus esset ad eos delatus rumor. Vtut erat, parabant & ipsi defensionem. Cuius rei fama cùm ad Gallum peruenisset, incusare se mutuo proceres ipsi

res ipsi ob tantæ rei negligentiam, obliuionémque. Et quod restabat vnum, missi in Scotiam sunt, qui re omni exposita placarent eos. Ad pacem quidem satis inclinabat Rex ipse, verùm proceres regni tumultuari, & vindictam expetere, adeóque vicissim in Angliam factis impressionibus, declarare, non sibi deesse animos & se & sua tuendi. Cùm esset Scoto persuasum, à legatis Galliæ missus fecialis ad Anglum, sedauit turbam. Itaque receptis & ratihabitis hinc illinc induciis, voce præconis edictum est, ne quis in formulas illarum committeret. Vt autem Anglus facilem se daret ad hoc negotium summè laboratum est à Lenclastrio, qui iamolim statutum habebat Hispanias inuadere, coniunctis cum Lusitano viribus: eóque vehementiùs optabat perficere bellũ istud, quòd sobolem haberet è coniuge sua, cui regnum iure omni humano & naturali deberi contendit.

Expositum est suprà, quantis copiis & apparatu, Andegauorum princeps in Italiam abierit. Quò cùm venit, præter Neapolitanos, qui nulla ratione flecti poterant, non inuenit obstaculum. Parebant Prouincia, Calabria, Apulia. Decessit tum è viuis Sabaudus Andegauum secutus, vt diximus. Porrò cùm in

tertium iam annum aluiſſet militem, exhauſtus quotidianis ſumptibus, & iis quidem non exiguis, fratres orare, ne ſibi in his ſuis rationibus lōgè clariſsimis deeſſent. Illi pro ſuo in eum affectu, minimè rati deſerendum in cauſſa tam non iniqua, copias miſerunt. Quæ cùm Auenionem appuliſſent, accepto de illius morte certiſsimo nuncio, redibant.

Mortuo Flandro, ad Philippum Burgundum iure ſucceſsionis deuenit omnis ditio Flandrica. Atqui Brabantiæ Domina (cuius maritus Vuenceſlaus à Bohemia nuper obiit Lutzemburgi) cupiebat vnicè, Burgundiam, Hannoniam, & Flandriam perpetuo fœdere & amicitia coniungi. Burgundo filius erat Ioannes. hic Margaritam Alberti Bauariæ Ducis, Hannoniæque filiam, Cameraci vxorem duxit. Præterea Gulielmus Alberti filius connubio ſibi iunxit Margaritam Burgundi filiam. Nuptiis Galliarum Rex intererat. Burgundus filiæ in dotem dabat centum frācorum millia. Lenclaſtrium hæc fœdera peſsimè habebant, quòd filiam ſuam Alberti filio cuperet nupſiſſe. Conabatur quidem impedire, cùm de ſponſalibus accepiſſet, miſsis ad Albertum literis, verùm id fruſtra fuit.

Quantum attinet ad Comites Hannoniæ,

ſic accipiendum eſt: Gulielmus huius ditionis dominus, quatuor habebat filias, Margaritam, Philippam, Ioannam, & Iſabelam. Item filium vnum, Gulielmum. Magarita nupſit Ludouico Bauaro, Imperatori. Philippam duxit Eduardus Anglus. Gulielmus, non relicta ſobole ſuccubuit in prælio aduerſus Phriſones. Itaque per mortem iſtius ad ſororem natu maximam, puta Magaritam, ſuccedẽdi ius venit: & illa quidẽ hæriditatem adiit, donec Albertus filius, quẽ è Ludouico Cæſare ſuſtulit, adult⁹, in paterna bona ſucceßit. & huius quidẽ deinde filius Gulielmus, Burgundi filiam duxit, vt narratum eſt.

Andegauiæ principi duo erant filij, Ludouicus & Carolus. quorum mater, Clementis & Galli ſecuta conſilium, Prouincialibus bellũ intulit, non citra Gallorum Regis auxilium, ſuppeditantis, & militẽ, & belli neruos. Maſſilienſes quidem ſatis erant huic addicti, verùm reliqua ditio omnis opponere ſe: nec imperium illius acceptura prius videbatur, quàm Calabria, Neapolis, & Apulia idem feciſſent: quarum quidem poſſeßionem vbi ſe declararet habere tranquillam, & ſe libenter in ipſius poteſtate futuros. Finitis hoc tempore induciis, Gallum inceßit mira cupiditas impugnandi Anglum. Conſcriptis igitur copiis, Borbonium

in Aquitaniam misit, vt hostem, omni Gallia, si posset, exturbaret. In Scotiam misit alterum exercitum, duce præfecto maris (Ammiralium vocant) vt simul iunctis viribus, Anglo negotium facesserent. Quò cùm venit, minus amicè fuit exceptus. Etenim Scoti, quòd se crederent satis potentes citra alienum præsidium, qui hostem inuaderent: deinde, quòd cùm agrum teneant sterilem, semper metuant, ne quid præterea detrahatur: tum, quòd aliorum inuideant bonis, indignè ferebant illorum aduẽtum. præterea, quòd Ammiralio inter cætera cum primis erat molestum Scotiæ Rex, ægrè potuit & precibus impelli & precio, vt deserta illa Scotiæ parte, relicta, ad colloquium veniret, cui nõ prius se dedit, quàm scriptis & signo suo fidẽ dedisset Ammiralius, nõ se discessurum è Scotia, nisi certa pecuniæ summa ipsi Regi dependa, nullum alioqui auxilium laturo.

Carolus quintus æger decumbens, fratres ad se vocatos orauerat, vt filio de vxore prospicerent illustri loco nata; potißimum verò peterent illam è Germania, quò firmiora essent fœdera. Nimirum id adeò sic euenit. Nupsit enim illi, Stephani Bauarriæ Ducis filia, Isabela, forma elegantißima. Cæterùm, huius connubij prima occasio nata fuit ex eo, quòd Fridericus

eus Bauarus, Galliæ Regis castra secutus esset proximo bello, quod gessit in Anglos, vt suprà narratum est. A morte Andegauiæ Ducis, qui res maximas in Italia moliri: vitam finiit & illius aduersarius Carolus cui à pace cognomen erat. Credebatur tum id factum ab Hungariæ Regina: quæ cùm filias duas haberet è coniuge suo Ludouico vita defuncto, verita, ne Carolus hic Ludouici ex frater nepos, illas hæreditate omni pelleret, præsertim, cùm iam non obscurè se Regem Hungariæ diceret; illum è medio sustulit, verus modò sit rumor, & suspicio. Deinde ad Gallum missis legatis, optabat illius fratrem Ludouicum Valesium, filiæ suæ maritum. Id cùm in Galliis non displicuisset, in Hungariam missi fuêre, qui Ludouici principis nomine prorsus transigerent, pòst alij in Galliam ablegati, qui sponsum adducerent. Interea Henricus à Bohemia, vocatus Marchio à Blancquefort, frater Germanus Caroli Bohemiæ Regis, indignè ferens, peti Regem ex locis tam longinquis, incitantibus eum aliquot Hungariæ primoribus, adeóque fratre ipso non dissuadente, Reginam, illiúsque filiam, animi recreandi caussa commorantes, in arce quadam longiùs ab hominum frequentia, obsedit: & hac tandem ratione coacta fuit illa filiam huic vxo-

M

rem dare. Galliæ Regis frater in Campaniam vſque progreſſus cum familia & comitatu omni, vt certior factus, eſt de rebus in Hungaria mutatis, non paruo dolore concepto, rediit ad fratrem. qui non magnopere videbatur angi, quòd Hungaria, propter maximi locorum interualla, præſidium ægrè tuliſſet.

Scotus, intellectis Ammiralij rationibus, cõſcripſit ad triginta millia. Rebus gerendis non intererat ipſe, ſed filios nouem adeſſe voluit: & progreßi in hoſtem, longè latéque vaſtarunt agrum. Sed certiores facti Anglum aduentare cum ſeptuaginta millibus, non ſubſtiterunt. Et ille quidem eos perſequi retrocedentes. Ibi tum Ammiralius ad prælium hortari, quod Scoti quoniam & multitudine ſuperari, & Anglorum in re militari peritiam habere ſuſpectã, detrectabant. Et apparebat Anglos vix vnquã infeſtiores fuiſſe Scotis, propterea quòd hi exterum etiam militem ſibi adiunxiſſent, & illum quidem è Galliis petitum. hoc nimirum immoderatißimè ferebant Scoti, quò fidem facerent Ammiralio, prælium vrgenti, deduxerunt illũ in montem vicinum, inſigniter ſublimem, vnde potuit omnem hoſtilem exercitum prorſus contemplari: quem vt vidit, acquieuit eorum ſententiæ, qui minimè ſuadebant conſerendas manus.

*nus. Ne tamen nihil egiſſe viderentur, coniun-
cti Scoticis copiis Galli irruerunt in ditionem
Vualenſem, vbi aliquantò etiam plus damni,
quàm in Anglia, dederunt. Lenclaſtrius, &
multi alij, perſequendos exiſtimabant, ſed diſ-
ſuadente quodam non minimi precij, & addu-
cto in odium atque ſuſpicionem Lenclaſtrio,
quaſi is Regem eò protruderet, vt in pugna op-
preſſo ipſe in Regni adminiſtratione ſuccederet.
mutatus eſt Regis animus. Porrò, quantum po-
ſtea malum in Angliam inuexerit iſta Regi
iniecta ſuſpicio, de patruis, ſuo loco intelligetur.
Vt animum rapinis & depopulationibus ex-
plerunt, Scoti cum Gallis redierunt ad ſuos.
Sed dictu mirum, quantam iŋ illis ferociam &
inhumanitatem deprehenderint Galli. paſſim
erat audire querelas graues atque minaces, dū
hic de frugibus protritis atq; humi deiectis, ille
de arboribus præciſis, alius de re familiari ſibi
ablata, magnas mouere turbas, adeò, vt palàm
dicerent, non prius in Galliam redituros illos,
quàm iactura omni & damno reſarto. Quid
agas? Coactus adeò fuit his rationibus Ammi-
ralius placare omnes, quotquot de iniuria ſibi
facta, querebantur.*

*Gandaui, ſeptennali bello defatigati, pacem
quidem optabant, ſed tacitè. Nam Syluanus,*

qui plus & commodi & dignitatis propositum sibi videbat in turbis, ita retinebat eos, vt palàm vix vllus auderet pacis meminisse. nihilominus per duos quosdam potẽtiores ciues, maximè studiosos quietis & tranquilitatis publicæ, tum per nobilem quendam virum, honesti ingenij, & in Gallijs valde gratiosum; res cò
1385. *fuit deducta, vt Burgundus, nuper Flandriæ dominus factus, & æquum & facilem se præberet, eóque magis, quòd sub proximum ver in Anglia statutum haberet bellum facere. Pacis formulas auctor satis prolixè enumerat. Syluanus, hunc nuncium adeò non gratum, vt intellexit, cum Anglo quodam, genere nobili, (quẽ Gandaui multò antè flagitauerant sibi dari præsidem vrbis) in Angliam abiit. Nam, etsi firmata pace extra periculum esse videbatur, tamen multitudini diffidens, migrandum putauit.*

Auctor, à commemoratione harum rerum, scribit, se, vt pleniùs cognosceret res gestas in Hispaniis, Lusitania, Aquitania, viciníſque regionibus, cùm esset in ea ætate, vt labores itineris ferre, ea ingenij mediocritate, vt, quæ intellexisset, describere, & mandare monumentis posset: deuenisse tandem in familiam Gasconis, principis à Foix, viri tum temporis clarißimi.

apud

apud hunc aliquot menses commoratum se familiariter, edoctum de rebus plurimis, & ab ipso principe, & aliis magni nominis viris, qui rebus plerisque interfuerant ipsi. Narrat inter cætera tristem quendam euentum, & quem natura ipsa reformidet. Res ita habet: Comes à Foix, vir strenuus inter cæteros, nobilem quendam iure belli captum tenebat, qui vt custodia eximeretur, pactus erat dependere quinquaginta francorum millia: pro qua summa, fideiussionem interponere volebat Rex Nauarræ, cuius sororem Comes vxorem duxit. sed diffidens Regis ingenio, quem fortasse propiùs nouit, nisi meliori satisdatione facta, noluit liberare captiuum. vxor subirata, adeò non haberi fidem fratri, modestè increpare maritum, & non conquiescere, donec illi persuasisset, facta interim mentione, sibi in dotem deberi tantam summã ideóque non esse, quòd fraudem metueret. Hoc igitur pacto solutus captiuus, vt ad suos rediit, quò fidem liberaret, collectam pecuniam, certo tempore, misit non ad Comitem, sed fideiussorẽ ipsum. Quod vt resciuit ille, miratus, nihil ad se mitti, per vxorem, quæ profectionem libenter suscepit, sententiam illi suam significabat, commonefaciens eum fidei. Tum ille ad sororem, postquam accepit mandata, Omnis, inquit, hæc

pecunia, ad te pertinet, eámque maritus ratione dotis tibi debet, ac postquam semel ad me est delata, non patiar illam hinc auferri. Ibi verò illa cœpit obtestari, mutaret sententiam, futurã hanc veluti segetem vehementis & perpetui inter ipsos odij, dißidiíque, non ausam reuerti se, ni simul & nummos adferat, se auctore illũ habuisse ratam fideiußionem, & liberasse captiuum, alioqui nihil horum fuisse facturum. In se redundare omnem culpam, esse illum ingenio iracundo, & implicabili, si videat minus integrè secum agi. Cùm sæpe in hanc sententiã locuta, parum ageret: illo nihil mutante, ex metu permansit ibi. Commorantem iis locis matrem, filius, eiusdem, quo pater, nominis, grandior factus, oblectandi sui gratia, inuisit: & à mensibus aliquot, abitionem inde parans, nullis rationibus illam, vt secum rediret, permouere potuit. Abiit itaque Pampelunam salutaturus auunculum, qui & humanißimè illum habuit, & abituro, multa dedit insignia dona, & inter cætera, crumenam cum pyxide referta pharmaco quodam in puluerem redacto, cuius erat ea vis, vt qui vel minimam huius particulam degustasset, illico vitam expiraret. Offerens adolescenti hoc tam venustum munus, Vides, inquit, suauißime nepos, patrem graui & tantum

tum

tum non irreconciliabili odio cōcitatum in matrem. Nemo credat, quàm id mihi displiceat, & iure etiam tibi displicere debet: sed vt malum istud tollatur, agè, cùm ad patrem redieris, per occasionem iniicies mediocrem huius pharmàci partem, in cibum qui apponetur ei, verùm id occultè facias. itaque futurum est, vt, qui nunc illam impensissimè odit: sumpto eiusmodi cibo, præter eam, non sit desideraturus aliud, adeóque discedere illam à se vix vnquam patiatur. Tantus erat amor, tam ardens affectus. Nimirum hoc ipse tu vehementer etiam debes optare: sed imprimis caueto, ne cui rationem hanc tuam aperias, alioqui luderes operã. Adolescens, vt qui rerum esset imperitus, existimans auunculum, de quo nihil vnquam mali suspicari voluisset, bona secum fide agere, & ex animo loqui, suscepto pharmaco, pollicitus ita se facturum, discessit. Reuersum pater benignè alloqui, & sciscitari de rebus nouis, tum si qua dona dedisset auunculus. ille, data sibi dona protulit omnia, præter vnicum illud. Cæterùm euenit, vt filius Comitis nothus, quoniam cum fratre admodum viuebat familiariter, qua nescio occasione, cùm in vestem illius incidisset, offenderit crumenam ibi suspensam, in qua subolfecit contineri quiddam non vulgare: & ro-

gatus ab eo deinde frater, quid esset illud, quod ad pectus circunferret perpetuò, colore mutato, non respondit, iratus etiam illum eousque conscium. Post aliquot dies nato inter ipsos, dum pila exercerentur, dissidio, ille fratrem nothum pugnis mulctauit, hic oppletus lacrymis, cùm aliud non posset, rectà Comitem adiit, exponẽs iniuriam sibi factam à fratre, qui non immeritò cædi posset, & verbere castigari. Cur plagas meritum existimas? inquit ille. Quoniã, ex quo tempore huc à matre rediit, circunfert quiddam ad pectus, odore graui, nescio quem in vsum, nisi quod futurum mihi dixit, vt mater breui reconcilietur tibi. Tum ille puero iniungere silentium, & suspicari malè. Vt ad prandium consedit: & filius, ex more, cibum prædegustauit, animaduertit crumenam à collo dependentem. Accersit illum ad se, quasi in aurem dicturus aliquid. Vt propius accessit, vestẽ illi explicat, & simul crumenam præscindit. pharmaci periculum facit in cane, qui vt deuorauit, illico mortuus concidit. Tum inflammatus ille, & toto corpore concussus, in filium insurrexit, crudelia facturus haud dubiè, nisi, qui circùm erant nobiles, indignitate rei, ac simul nouitate perterriti, illum cohibuissent. Ibi cùm aliud non posset, graui oratione detestari

filium,

filium: qui se, parentem suum, à tātis bellis, quæ contra magnos & potentes sæpe principes, locupletandæ hæreditatis, & proferendæ ditionis caussa sustinuisset, tam inhumano & atroci mortis genere voluerit è medio tollere. Nobiles, quantum fieri potuit, iram illius mitigiare. Filium in carcerem abduci, &, ne qua dilaberetur, exactè seruari iussit, grauiter interminatus, proposita crudeli pœna, custodi, si conniueret. præterea, plus minus quindecim, genere nobiles omnes, atrocissimis puniuit suppliciis, quòd cum filio essent familiares, tale facinus nō aperuissent. In cœtu deinde aliquot ordinum, quos adesse voluit, certo die, cùm impiam & immanem filij cogitationem exposuisset, variè, multûmque exaggerando, censuit illum capite plectendum. Intercessum est ab omnibus vna voce, deprecantibus adeò non humanum exemplum: neque discedendum sibi prius inde putarunt, quàm data ab illo fide, saluum & incolumem futurum filium. Præstitit ille quidem, quod pactus erat, sed tamen custodia continuit. Et huius rei fama cùm apud Gregorium vndecimum, tunc Pontificem increbuisset, Auenione Cardinalibus aliquot missis, negotium dedit, vt modis omnibus filium patri reconciliarent integrè. Sed nimirum serus fuit illorum aduen-

tus. Adolescens enim, per dies ferè decem, quibus tenebatur inclusus, parum edit, quantumuis apponeretur cibi, sic vt credibile sit, eum ex cogitatione rerum omnium, ingenti dolore concepto, præter mortem, non optasse aliud. Id vbi pater accepit, referente carceris præfecto, ingressus animo turbato, ac tum cultellum, quo repurgabat vngues, manu tenens, quo nescio fatali malo, venam quandam gutturis illi incidit, additis interim verbis asperrimis, quòd cibum non sumeret. pòst abiit. Subsecutus deinde loci custos, offendit illum planè mortuum. Hic nuncius mirabiliter afflixit patrem, quantumuis turbatum antè. nam præter opinionem id illi prorsus accidit.

Suprà narrauimus de morte Ferdinandi, Lusitaniæ Regis, in cuius locum minimè suffectus est Castiliæ Rex Ioannes, defuncti Regis gener, verùm alius quidam ecclesiastici ordinis, Ferdinandi frate illegitimus, idque ciuitatum potius, quàm nobilium voluntate. Quo quidem nomine Hispanus illico missis ad Rempublicã Lisbonensem, illis locis florentissimam, legatis, incusare eos grauiter & reprehendere, quòd sibi, qui filiam vnicam optimi Regis haberet vxorem, ademptum regnum, transtulissent in eum, qui nullum ius ad suæ caussæ approba-

tionem

tionem adferre posset. Cùm id frustra esset, nec illi quicquam immutaturi viderentur, conscriptis circiter triginta millibus, vrbem illorum obsedit: vbi cùm ad annum, & eò plus, nulla re magna perfecta, durasset, pestilentiæ vi coactus, quæ viginti penè millia absumpsit, in Hispanias reuertit: nec ita multò pòst venerunt è Gallia suppetiæ. Quæ quidẽ res animũ illi auxit. Cæterùm, Hispani putabant dimittendum exercitum, Galli verò sententiam & ipsi rogati, probabilibus in medium adductis caußis, cum hoste confligendum suadebant. Quo tempore à Lisbona retraxit exercitum Hispanus, appulerunt illuc aliquot Anglorum triremes, non hos quidem eò misit Rex Anglus, verùm ipsi, postquam in Aquitania hîc illic essent grassati, Burdegalæ collecti, ac naues ingreßi, volebant sub Lusitano merere. Gratum hic habuit illorũ officium, adeóque militem suum rursus armari iußit, signa collaturus cum hoste. Nobiles, qui minus ratam habebant electionem, irati Lisbonensibus, quorum in ea re valuit auctoritas, detrectare militiam. Ille, quid facto esset opus, cõsultans, admonitus est, vt ne rem longiùs extraheret, quin potius, quas haberet iam collectas copias, in hostem educeret. Non alia ratione, quàm ista, Regno parari posse tranquilitatem.

Esse opus, vt ferro, & prælio viam sibi faciat. Non desperandum, etiamsi multitudine superet hostis. Euenire subinde, & extare exempla magnum sæpe numerum, parua deiectum manu. proponeret sibi Henricum, huius parentem, qui ferro sibi Regnum & peperisset, & partum firmasset. His, & id genus aliis vocibus incitatus, produxit militem ad decem millia. Angli, quòd animaduerterent se vinci turba, suadebāt Regi, non esse cōsistendum in planicie, sed quærendum natura munitum locum, in quem non temere queat hostis irrumpere. Inuentum eiusmodi locum, illi sic præterea munire vndecunque variis impedimentis, vt nisi vnica solum parte, non admodum laxa, perueniri ad eos nō posset. In exercitu Hispani *plurimum eminebant. Galli, Rege multùm in eos propenso, & ex illorum arbitrio moderante omnia, quæ res inuidiam exciauit in* Hispanorum *animis, implicatè ferentium, in exterorum præsidio tantam collocari spem. Quin & illud ad odium faciebat, quòd, cùm Hispanus produceret suas copias, illi flagitauerint in primas acies redigi. Vt propius hostem consederunt, Galli, confligendum esse, Hispani verò, propter impendentem noctem, differendum prælium in alterum diem suadebant.* Sed *obtinuit illorum sententia.*

tia. qui, simulátque pugnæ signum datum est, miro quodam ardore inferebant se confertim in hostem. Decertatum est hinc inde magnis & animis & viribus. Sed sagittariorum Anglorum peritia & virtus, hîc, vt sæpe aliâs, enituit. Nam hi continenter eiaculando, confossis & transuerberatis Gallorum equis, ita illos arctarunt, vt plurimis interfectis, reliquam turbam caperent. Ad Hispanum, qui cum viginti millibus hominum, ad duo ferè miliaria, à Gallis aberat, pugnam aliquantò citiùs auspicatis, nuncio delato, laborare ipsos, & in vitæ discrimine versari omnes, ille quidem ardenter cupiebat subuenire, sed militem suum, huc excitare non potuit. Sic enim inter eos conuenit, vt quandoquidem Galli, præ cæteris maximè vellent videri strenui, eóque nomine plurimum sese efferrent, sinerent eos negotium suum agere, nec quicquam ad se quocunque modo caderet, pertinere existimarent. Sub noctem Hispanus accessit propius hostem: qui certior ea de re factus, instructa primùm acie, mandauit, proposita capitis pœna, vt qui captiuos haberent, illico necarent illos, ne, dum ipsi in reliquum exercitum pugnando occuparentur, isti vinculis expeditis, arma repeterent. Crudele certè spectaculum, quod etiam victores ad lacrymas,

& misericordiam commouit, vtcunque parere mandato esset necesse. Capti erant circiter mille, quos omnes indignißima nex hausit, vt appareat, socios, qui strenuè pugnando occubuerant antè, his multò fuisse feliciores: qui cùm essent & à fortuna seruati, & sua virtute incolumes euasissent, post datam & acceptam ab hoste fidem, more militari, cùm de capite & vita nihil se periclitari crederent, in extremam inciderunt calamitatem, iugulati à victore, nullam adfererente iram, vt in prælio, sed placido iam, & ab inhumanißima cæde, ipso abhorrēte. Lusitani porrò, quòd magnum ex loco præsidium haberent, denuo fuderunt hostem, & in hoc secundo prælio nemini parcitum est: qui poterant, fuga sibi consulebant, reliquis omnibus interemptis. desiderata sunt ab Hispanis *ad septem millia. Pacti deinde (qui principum mos est, perpetratis multis & insignibus malis) de induciis, Lusitanus triumphans Lisbonam inuectus est, Hispanus militem exauctorauit.*

Sub hoc tempus, à Gallis recuperata sunt omnia, quæ prædones aliquot, in agro Tholosano, finitimisque locis tenebant. Aquitani, quòd magno suo emolumento in Galliis bellum facerent, libenter sub Anglo merebant. Et si commodè fuissent, honorificéque tractati, non

mutassent

mutassent dominum: sed Angli filius, nobilitatem penè omnem, quibus nescio suis moribus, à se alienauit, ita quidem, vt ipso deserto, in Galli fidem sese darent. Adhæc, *ipsius officiarij cõtemptim etiam habere Aquitanos, velut indignos, quibus vllum munus in Repub. committeretur. hinc odium inter eos, & hac occasione Carolus quintus omnia recuperauit, vt suprà diximus.*

Feruentibus etiamnum bellis inter Pontifices, Clementis milites, Vrbanum obsidione cinxerunt in arce quadam Italiæ. & si quidem allata pecunia, placatus fuisset miles, captus erat ille: sed Pontificis *ærarium, qui tum erat Auenione, tam fuit exhaustum, vt viginti frãcorum millia, quæ in militem distribuerentur, corradi non possent. Hæc nimirum simultas & dissensio Pontificum, in diuersa studia rapuit omnes ferè principes &* Reges, *vt memoratum est. Hoc malum, & alia multa, quibus aliquando premeretur ecclesiasticus ordo, Franciscanus quidam monachus, Innocentij temporibus, prædixerat, coniectus* Auenione *in vincula, hoc nomine, & ni scripturæ auctoritate sua firmasset, capitis pœnam luiturus.*

Diximus de Ferdinando Lusitano, qui filiã vnicam reliquit, Beatricem, Hispani Regis v-

orem. Atqui narrat auctor, comperisse postea se, fuisse illam è Lusitano procreatam, & nobili quadam fœmina, quam ille, fugato marito, rapuit, & sic natam filiam, Vrbani deinde Põtificis permissu legitimam fecit. Cúmque de cõnubio ageretur inter istam & Hispanum, in cõtrouersiam ac deliberationem adductum & hoc fuit. Sed Lusitanus, vt solicitudinem omnẽ eximeret, hoc egit apud nobilitatem & potentiores ciuitates, vt sanctè promitterent, ab ipsius morte, præter filiam hanc, non aliam se Reginã agnituros: neque regno successurum alium, quàm eum, qui hanc sibi matrimonio iunxisset. Vt è viuis migrauit, nobiles quidem optare, Hispano regnum deferri. Sed ciuitates odio Hispanorum, ad successionem vocarunt eum, de quo iam sæpe diximus, mortui Regis fratrẽ illegitimum. Et, quoniam è vita discedente Lusitano, raptæ à se fœminæ maritus etiamnum erat in viuis, iudicabant plerique natam ex eis prolem, ex adulterio esse. Porrò, quinquennium vnà uixerant coniuges isti, cùm ille impio & insano accẽsus amore, facinus hoc designauit, nõ principe solùm, sed quouis etiam homine indignum. Miser, vxore spoliatus, ad Hispanum se contulit: & ab obitu Lusitani, secutus amicorũ consilia, suadentium grauibus de caussis, vxorẽ

non

non esse recipiendam, rediit Lisbonam: in conflictu postea quodam oppressus: & verisimile est iniucundam illi fuisse vitam, reminiscenti contumeliam & iniuriam adeò insignem sibi factam ab eo, quem ad vindictam expetere non potuit.

Lusitanus, quo tempore Lisbona obsidebatur ab Hispanis, in Angliam missis legatis ad Lenclastrium, orare & commonefacere illum, vt sibi in tali necessitate posito succurreret aduersus hostem, qui & regnum possideat nullo sibi iure debitum, & Lusitanicum præterea vi studeat occupare, in quo tantumdem iuris habeat. Accepta legatorum oratione, statutum fuit, vt Lenclastrius profectionem illuc susciperet: adeóque instructa iam erant & adornata omnia, cùm Galliæ quem vocant, Ammiralius, in Scotiam adducto milite, bellum inde moueret Anglis, vt diximus. Ea res consilia turbauit. Et feliciter tamen à Lusitanis pugnatum fuit, duobus præliis hoste superato, quemadmodum retulimus. Et ab ista quidem victoria, Rex Lisbonam reuersus, habita consultatione, denuò misit legatos ad Anglum, & Lenclastrium, vt si vllo vnquam tempore velit in hostem aliquid moliri, præsentem non negligeret occasionem. Bis à se fugatum & cæsum illum, trepi-

dare nunc, & suis rebus metuere. facile posse fieri, vt præcipitetur, maximè verò, si coniunctis armis inuadatur. vix illum, quò se vertat, habiturum, adeò futuras omnes illius rationes consiliáque turbata, & quò vehementiùs agitetur, optimum sibi videri, vt illico impetus in eum fiat, priusquam vires colligat, & de periculi mole cogitare incipiat. His, *aliísque multis, legatorum sermone expositis, placuit, Lenclastrium cœptam ferè nuper expeditionem, nunc demum persequi: itaque cum vxore, & liberis, cum aliquot equitum, & duobus sagittariorũ millibus, eóque plus, in ditione Vuallensi (quò Lusitani certiores à legatis facti de rebus omnibus, præmiserant vigintiquinque triremes) mare conscendit: & quandoquidem magna videbat indicia turbarum, quibus Anglia turbaretur, tum, quòd inuideri sibi animaduerteret à multis, quorum apud Regem, nepotem suum valebat auctoritas, libenter & iucundè iter hoc ingressus est. Vt nauigatum aliquãdiu, primum appulit, in portum vrbis Brestæ: quam cùm* Angli, *Britoniæ Duci restituere negarent, coniuncti Britonibus* Galli, *obsidebãt eos, qui ad præsidium loci erant relicti: sed Lenclastrius, militum suorum virtute, coëgit Britones mouere castra. Cursum deinde instituit versus* Co-
loniam,

loniam, Hispaniæ vrbem. Etenim à multa consultatione, visum est omnibus, fore honorificentius, primùm applicare naues ad hostiũ agros, quàm rectà petere amicos. Vrbs autem sic erat munita, vt illi, frustra sumi laborem, & conatum omnem cùm viderent, illinc soluerent. Postea Compostellam nauigatum est, in quod oppidum, verbis vltrò citróque habitis, ab oppidanis, honorificè recepti sunt.

Hispanus, vt accepit de Anglorum aduentu, Gallos aliquot nobiles apud se commorãtes, & valde sibi iuncundos, consuluit, quid facto putarẽt opus, quídve existimarent incœpturum Anglum. Illi, futurum haud dubiè, vt Lusitanus Lenclastrij Ducis filiam vxorem duceret, ideóque suppetias à Galliæ Rege flagitaret: hunc & pro sua pietate, & pro fœderum arctißima, vetustißimáque coniunctione, non defuturum officio suo. Magnam esse turbam eorum in Gallia: quibus, cùm ocium displiceat, euenire nihil poßit ex voto magis, quàm armorum sumendorum occasionem dari. In hanc sententiam vbi consuluissent, auctores etiam illi fuerunt, vt loca omnia minus firma, item fania deorum, quò sua bona, propter militum excursiones, agricolæ deportauerant, iuberet deiici. Nam defendi illa contra hostem non posse, à

quo si occuparentur, futurum, vt ex eiusmodi præda, magnum ad eos emolumentum redeat, subsidiúmque. Rex, cui consilium hoc non malum videri, permisit Gallis consilij auctoribus, vt pro suo iudicio, quæ viderentur, deiicerent: & simul omnia, quæ offenderent, sibi sumerēt. Gallus ab Hispano solicitatus ad ferendam opem, bono eum esse animo iussit: futurum, vt intra breuissimum tempus, vim suam omnem in Anglos conuertat: quibus debellatis, in Hispaniam se missurum copias abundè, quarum subsidio facile vtriusque hostis impetum non modò cohibeat, sed frangat etiam. Angli, quo tempore Compostellæ hyemabant, factis non semel in agrum Hispanicum impressionibus, oppida quædam ad deditionem cogebant. Lusitanus interim ad Lenclastrium subinde scribere literas amoris, & beneuolentiæ plenissimas. Atqui consultum huic est, ne rem longiùs extraheret, néve literis ad Lusitanum ageret. Esse peropus, vt postquam eò peruasisset, quamprimum agat negotium suum. Calliditate plurimùm valere Gallos, in Hispanis raram esse fidem: fieri posse, vt Hispanus à Gallis, quorum & consiliis vtatur, & ope, inductus, cum Lusitano, certis conditionibus transigat. Ista cùm minimè viderentur absurda, missi illico fuerunt,

runt qui dicerent, Lenclastrium expetere colloquium. Quod vbi Lusitano placuit, certo loco ventum est vnà: post multam deinde collocutionem, statutum est, vt ille per hyemem Compostellæ subsisteret, emisso interim ad excursiones milite, vt in proximum ver signa ferrent aduersus hostem, quacunque tandem regni parte commorantem. Adhæc, vt è duabus, alteram Lusitanus *vxorem sibi deligeret. Ille Philippam sibi sumpsit, Lenclastrij è prima coniuge filiam.* His *ita peractis, ille ad hyberna rediit. Hispanus, Anglico milite vexatus, & agrum depopulante, & ad deditiones oppida cogente, mirari plurimùm, è Gallia nullum mitti præsidium: sed confirmare illum nobiles Gallici, facientes spem futurum, vt bello in Anglia confecto, magna vis militum illi accederet.*

Gallus, quòd miro teneretur desiderio, in Angliam traiiciendi, contraxit, quàm fieri potuit, validißimum exercitum. Censebantur supra viginti millia virorum nobilium, item mille quingentæ naues, & eò amplius, abundè rebus omnibus, quantumuis minutis, instructæ. Et quanquam eiusmodi erat bellicus apparatus, vt ab hominum memoria non esset visus aut grandior, aut sumptuosior, tamen rumore ipso fuit supra modum in Anglia, quod fieri

ſolet, auctus, adeò quidem, vt crebris ibi ſupplicationibus Deum implorarent, vt hoc tàm præſens malum auerteret. Muniri præſidiis loca omnia. Colligi infinita penè vis auri, puta, ad vicies centena millia, ſic vt nemo eſſet omnium, qui non perſentiſceret onus hoc tam graue. Boni omnes deplorare præſentem rerum ſtatum. Otioſi, *quibus nihil erat reliquum, nō expetere aliud. In Flandriæ quodam portu (Sluſam vocant) inſtructa erant omnia: nec præter Ducis Berriæ aduētum, expectabatur quicquam. Hic nunquam probauit rationem iſtam: adeóque poſtquam aduenit, in cœtu procerum, quando deliberabatur de profectione, magno conatu diſſuaſit, primùm ob hyemis inclementiam (erat autem menſis December) deinde propter teneram ipſius* Regis *ætatem, quem minimè omniū putabat, eo tempore mari & ventis exponendum.* Obtinuit *illius ſententia, placuítque in ſubſequens ver; expeditionem differri: cuius apparatus Galliæ cōſtitit plus minus tricies centenis francorum millibus. Ad Luſitanum creber & conſtans fuit allatus rumor, iam in Angliā penetraſſe regium exercitum. Quapropter erāt, qui conſulerent, vt ne in ducenda vxore, nuper veluti deſponſa, nimium properaret. quin exitum belli potius maneret: quo ſi cōtingeret* An-*glum,*

glum, vt verisimile tum videbatur, superari, parum ipsi fore vtilem Lenclastrij principis amicitiam. Ille suorum secutus consilium, dissimulare connubium, nec vllam, per aliquot tempus mentionem huius iniicere, sed literis identidem missis, elegantissimisque donis, illum in officio & amore continebat.

Leo Rex Armeniæ, qui à Tartarorum Tyranno ditione sua pulsus, in Galliam nuper accesserat, indignè ferens inter potentissimos Reges oriri tantum dissidium, sponte quadam sua, & pietate inductus, in Angliam nauigauit, periculum facturus, si quid in firmanda concordia posset. Anglus illum patienter audire differentem de sua calamitate & fuga, de Turcarum & Barbarorũ indies augescente potentia, ex mutuis Christianorum principum simultatibus & bellis. Cúmque per hanc occasionẽ ei veniret, vt ad amorem & beneuolentiam inhortaretur, Anglus respondit, primùm id ageret apud hostem, vt is militem omnem dimitteret: quo facto, non se futurum adeò iniquum, vt quod rationi consentaneum sit & iuri, non velit modis omnibus admittere. Itaque rediit ad Galliæ Regem, qui nihil minus, quàm pacem videbatur expetere.

TERTII LIBRI

FROSSARDICI HISTO-
riæ omnes memorabiles.

Venit in Galliis, vt quidam genere nobilis, è familia Comitis Alenconij, per vim stupraret alterius cuiusdam nobilis viri, peregrè profecti, vxorem: quæ, simulátque maritus reuertisset, lacrymis oppleta, commemorare vim sibi factam: ille crimen deferre ad Alenconium, alter negare factum pertinaciter. In quem cùm aliquantò esset propensior etiam is, apud quem fuit instituta accusatio: qui iniuriam passus erat, ad senatum Parisiensem appellabat. Per annum, & eò plus agitata caussa: cùm & vxor intentare crimen, & ille constanter negare, statutum est, vt monomachia litem finirent. Certo die, quem aut ipsi delegerãt, aut arbitri præscripserant, congreßi sunt, equites primùm, inde petites. Non hîc cœca fortuna, quæ solet alioqui in eiusmodi rebus dominari, sed æquitas potius & virtus exerere suas vires. Nam qui suæ coniugis pudicitiam, vita

sua

sua cariorem habuit, & in ea propugnanda, capitis periculum non reformidauit, necato aduersario, palàm faciebat omnibus, esse vindicem Deum: qui scelerum impunitatem non ferat. Interemptum illum, carnifex pertractum ad patibulum, postea suspendit: quem si vincere contigisset, iam ex decreto senatus, illa quidem, propterea quòd falsò credita fuisset accusasse, flammis obiecta: maritus autem, eo, quo aduersarius, ignominiæ genere, post mortem etiam, affectus fuisset. Victorem eximiis laudibus efferre omnis nobilium turba, & prædicare in eo virtutem Quin & Galliæ Rex, honestißima quadam animi inclinatione, minimè permittēs, egregiè factis honorem suum abesse, præmiáq;, & præsenti illum munere non contemnendo, & certo deinde prouentibus, quoad viueret, locupletauit, auxítque. Sub hoc tempus, è viuorum sodalitio migrauit Arragoniæ Rex, qui sub exitum vitæ, vocatos ad se filios, hortari ad mutuum amorem atque concordiam: cúnque in tanta principum diuersitate, solus ipse, nec illius Pōtificis secutus esset partes, rogare filios, vt idem facerent, neque se factionibus addicerent. Ab eius morte, Clemēs, & Galliæ Rex, natu maiorem filium Ioannem, ad se traduxerunt. Hunc regno consecrari postulantem, po-

1387.

pulus non putauit admittendum, ni ſanctè promitteret, nullam ſe pecuniã aut tributum præter morem, imperaturum.

Princeps Vuallorum, quoad vixit, apud pleroſque ob fortunam, & animi magnitudinem, in magna fuit admiratione, & colebãt cum eo multi amicitiam. Hac etiam occaſione fœdus inter eum fuit & Arragonium, ſub eiuſmodi formulis, vt ex Anglia nullo vnquam tempore, bellum huic inferretur: tum, vt Arragonius, *Aquitaniæ Duci, bellicis negotiis implicato, ſubueniret quingentis equis, contra quenuis etiam hoſtem, aut, ſi commodè non poſſet equites, pecuniæ certam ſummam mitteret. Ille per annos decem, nec officium vllum Anglo præſtitit, nec dependit quicquam. Itaque Lenclaſtrius cui in Luſitaniam abituro* Rex *Anglus negotium dedit, ſuper ea re tranſigeret apud confœderatum veterem amicum, iudicans eiuſmodi vim auri magno ſibi futuram vſui, ſcriptis è Luſitania literis, Archiepiſcopum Burdegalenſem ad Arragonium huius rei cauſſa miſit. Ab huius aduentu* R*ex, qui dudum grauiter laborauit, non diu vixit. Perſequentem deinde mandata Archiepiſcopum* R*ex nouus in carcerem coniecit Barcelonæ. De quo certior factus* Lenclaſtrius, *iniunxit Anglis, arcem iis*

locis

locis tunc occupātibus & vnicam & inexpugnabilem (Lordam vocant) vt bello turbarent Arragonios, & damni, quantum possent, inferrent. Quod illi quidem, suo more cùm facerent, non indiligenter, mercatoribus potissimum infesti, Barcelonij quotidianis vexati spoliationibus, & militum expositi rapacitati, Regem, intercessione magnatum, vt captiuum liberaret, impulerunt.

Postquam auctoritate Ducis Berriæ, in Angliam institutam expeditionē differri placuisset, vt paulò suprà meminimus, appetente vere, Cōnestablium Galliæ cum duodecim millibus, qui bellum Anglis facerent, mittendum esse, decretum fuit: & præter hoc, in Hispaniā quoque traducendas copias, qui laboranti Hispano, contra Lusitanos & Anglos auxilium adferrent. His de caussis denuo per Galliam imperato tributo, plurimos erat videre, qui, cùm aliud non possent, relictis, quos habebant, agris & prædiis, vel in Hannoniam, vel Leodiensem Episcopatum abirent: vbi, quæ modum excederent, aut intolerabiles videri possent, nullæ tum erant exactiones. In Hispaniam mittebantur è Galliis equitū sex millia, Duce Borbonio. Meminimus quemadmodum Lusitanus Anglici belli euentum expectās, callidè omnia dissimu-

laret. Porrò, cùm liberatam periculo videret Angliam, & regium exercitum dimissum, illico misit, qui Lenclastrij filiam, suo nomine desponderet: quam ab aliquot postea diebus ad se missam honorificè, vxorem duxit. A nuptiis denunciauit socero, vt quo vellet die, produceret militem: se facturum idem, vt coniunctim arma in hostem ferrent. Interim *Galli pulcherrimè instructi venerunt in Hispanias. Ibi dum consultaretur, vtrum iusta acie pugnandum esset, an verò collocandus in præsidia miles, variantibus, vt fieri solet, sententiis: nam Hispani suadere pugnam, Galli contrà, Rex cuidam è Gallis peritiori, liberam discernendi copiam fecit. Ille, quòd* Borbonius, *cui summa rerum credita fuit, necdum aduenisset, minimè cum hoste confligendum suadebat, sed huc illuc, vbi res flagitaret, distribuendum militem: futurum, vt Angli, per omnem regionem oberrãtes, in maximas ægritudines, ob aëris vehementißimum calorem, incidant: etiamsi quædam occupent, non fore tamen illud diuturnum. Ab illorum disceßione, facillimè recuperari posse omnia, præsertim aduentante Borbonio. Cùm hæc sententia nõ displiceret, illico in Hispaniam illã omnem, Lusitaniæ vicinam dimißi fuere milites, qui tuerentur fines regni.*

Conne-

Conneſtablius bellum facturus in Anglia, militem habebat inſtructum, & parata omnia in quodam Britoniæ portu. Præterea alij quidã Galliæ proceres ad oppidum Normanniæ (vocant Harflurum) naues erant ingreſſuri, vt certo tempore in Angliam vnà appellerent cum illo. Sed interuenit quiddam repentè, quo turbata fuerunt omnia conſilia. Repetemus autem paulò altiùs, vt meliùs intelligi res poſsit. Narratum eſt ſuprà, quemadmodum Carolus à Bloys, captus ab Anglis, opem ferentibus Dominæ à Monteforti, liberatus fuit ea conditione, vt Anglo ducenta aureorum millia dependeret quo quidem nomine, filios duos, Ioannem & Gyum obſides dedit. Contigit poſtea Carolum in prælio quodam aduerſus Britonem, occidi. Solicitati deinde à Britoniæ principe Angli, maximis copiis, mediam Galliam peruaſerunt. Ideóque metuens Galliæ Rex, ne Brito per hanc occaſionem, in Angli fidem & patrocinium ſeſe daret, pacem cum eo firmauit. Ea re vehementer offenſus Anglus, qui per immenſum iter, & ardua pericula in Britoniam acceſsit, vt ad ſuos reuertit, de perfidia Britoniæ Ducis grauiter querebatur. Et vt huic viciſsim ægrè facerent, Ioanni, Caroli filio, quem obſidem tenebant paternæ fidei (nam frater vi-

*tam ibi finiit) eiusmodi proposuere cōditionem, si ab Anglo Britoniæ inaugurationem accipere, si fidem polliceri, & ea omnia præstare vellet, quæ solent ex more fieri, futurum, vt liber factus, vxorem duceret Philippam Lenclastrij filiam (nondum enim hic in Lusitaniam discesserat) & Anglorum ope mitteretur in illius ditionis possessionem. Vxorem quidem ille minimè recusare, sed vt videri possit, Galliarum Regi minus fuisse fidus, non se admisurum vnquam. In qua sententia cùm persisteret immotus, in carcerem reductus est. Porrò, Connestablius (*Oliuarium à Clisson *vocabant) etsi paternam hæreditatem in Britonia retinebat, tamen amare principem non potuit: & hic illum vicissim, quòd ex mandato Regis, ditionem illā bello turbasset, exosum habebat, vt vix alium magis. Erat illi filia quam dudum cupiebat vxorem dari Ioanni capto in Anglia. nam id suæ familiæ iudicabat futurum honorificentissimum. Initis igitur rationibus, quibus eum liberare posset, cœpit agere tacitè cum Hyberniæ principe, Regi multùm iucundo, & imprimis grato homine: cui, modò perficeret, vt illi custodia expediretur, pactus erat dare centum viginti francorum millia. Conditionem iste quidem acceptare: sed quandiu Lenclastrius aderat,*

rat, propterea quòd ipsius filiæ facta prius esset mentio, nihil potuit effectum dare. Postquam verò discessit ille, Hybernus, auri cupidus, Regem, quo non alius vtebatur familiarius, obsecrare, vt habita ratione laborum, quos in regno sustinuisset, donaret sibi captiuum, pro cuius libertate posit ingentem auri vim obtinere. Rex, qui totus ab hoc vno pẽdebat, ita quidem, vt patruos & negligeret & odisset, assensit facilè. Donatum sibi captiuum ille Bononiam deduxit, acceptis ibi sexaginta millibus, reliquum accepturus Lutetiæ: vbi Connestablius aduentum iuuenis expectans, vt accessit, & amanter illum excepit, & statim filiam vxorem dedit. Eo facto, quantum fuerit perturbatus Brito, non obscurè colligat, qui modò circũstantias norit omnes, & eorum, quæ suprà de bello Britonico narrata sunt, historiam teneat. videbat nimirum, per hoc connubium, in periculum & calamitatem adduci fortunas omnes suas. Vltionem igitur parabat, non alia de re cogitans frequentiùs. Et cùm in ipsius ditione collectum haberet ille exercitum, quem in Angliam traiiceret, vt diximus, nobilitatem omnem Brito *conscripsit, vt certo die apud* Venetos *rerum agendarum caussa, adessent: Connestablium quoque per literas, vt præsentia sua*

cœtum hunc ornaret, obſecrans: Hic, etſi mutuũ ſciebat intercedere odium, tamen, vt veriſimile eſt, fretus eo, quòd & ſummum à Rege locũ in ampliſsimo regno teneret, iámque in procinctu tantùm non eſſe, bellum ingens in hoſtem illaturus, venit, quò vocatus erat. Vt agitatum eſt de rebus, quarum gratia conuenerant, princeps in arcem quandam vicinam, nuper ædificari cœptam, velut animi recreandi cauſſa nobiles aliquot præſtantiores, & inter hos, Conneſtablium, inuitat. Quò ſimulátque vẽtum eſt, ille nauiter omnia diſsimulans, & Conneſtablium, tanquam officij & honoris cauſſa, huc illuc ipſe adeò deducens: ad turrim deinde quãdam, præ cæteris egregiè ſtructam & elaboratam acceſsit. Orat illum vt diligenter omnem inſpiciat, & ſi quid erroris deprehendiſſet, liberè admoneat. Vt in proximum quoddam cubiculum ingreſſus eſt perluſtrandi gratia, repentè proſiliunt ex inſidiis armati aliquot, à quibus in vincula coniicitur. Aderat carnifex, qui vitam auferret, iubente illo, ſed nobilis cuiuſdam viri, qui ſimul ingreſſus erat, lacrymis, & miſerabili deprecatione, vix emollitus, differri ſupplicium, & arctè illum in vinculis contineri præcipit: ſed ab aliquot horis, animo prorſus æſtuãte ira, & præterquam vindictæ,

nullius

nullius tum rei cupido, quinetiam ipsa cogitatione, quæ solet alioqui moderatiora suadere, vehementius exulcerato, denuo iubet illum capite plecti. Quãtos hîc iterũ labores, & quãtã susceperit curã, ille, cuius intercessione seruatus hucusque fuit: adhæc, quã varia, quã lugubria, quàm commiserationis plena dixerit, priusquã obstinatissimam mẽtem ad aliquem misericordiæ sensum permouerit, nimirum intelliget is, qui cognoscet, apud ipsum iamolim nihil fuisse deliberatius, quàm vt hunc, quouis etiam modo tolleret è medio: intelliget, qui cognoscet eum à multis annis, incredibili studio, venatum occasionem istam: intelliget, qui perpendet, vehemẽtissimam fuisse illam & immanem quandam iram, quæ cogitatione interiecta, non extincta, sed inflammata magis atque magis, præter sanguinem & cædem hominis, per fraudem, & amicitiæ vmbram, in periculum adducti nihil expeteret. Quòd itaque seruatus sit, & funestæ illius cupiditati subtractus, post Deum immortalem, huic vni perpetuas debere gratias, qui statim intercessit, qui non conquieuit, donec salutem & vitam amici velut extorsisset. Liber autem factus est, ea lege, vt centum millia, priusquam discederet, numeraret, ac simul tres quasdam arces in Britonis potestatem daret.

Qui postquam in istarum possessionem missus est, captum dimisit: & hic quidem intra biduũ inde venit Lutetiam, periculum, vim, & iniuriam sibi factam grauiter apud Regem *deplorans: à quo confirmatus, cùm in eandem sententiam apud patruos Regis loqueretur, non modò non effecit eos, verumetiã offendit, iratos: quòd cùm ad expeditionem haberet omnia instructissima, temporis opportunitate neglecta, diuerterit ad ludicra, temerè habita fide illi, quem & odisset, & à quo vitam suam peti iamolim sciret. Ammiralius, & reliqui proceres, qui classem habebant in Normannia, rebus intellectis, exercitum dimisere. Sic adeò factum est, vt bellum istud, communi omnium voluntate & cõsensu deliberatissimum, non perficeretur. Quin*
1390. *& sub hoc tempus, à iuniori Geldriæ principe denunciatum est bellum in Gallias: nam vt id faceret, Anglus illi pensionem dare, puta quatuor francorum millia. Britoniæ Ducem, ad facinus iam enumeratum instigabat, primùm, Connestablij odium, deinde, vt hac via reconciliaretur Anglo, quem mirabiliter offendit inito cum Gallis fœdere. Cæterùm nobiles penè omnes instigare animum Regis, vt ne factũ istud Britonis, inultum sineret. Missi ad eum legati, qui dicerent, & Regem, & huius patruos, & simul*

ſimul omnem nobilium cœtum, vehementer indignari, quòd rationes bellicas impediuiſſet, capto Conneſtablio, quem adeò non humanè tractaſſet. Itaque Regis & cæterorum hanc eſſe mentem atq; voluntatem, vt pecuniã extortam & arces reſtitueret integrè. Quantum ad hoc quòd turbauerit expeditionẽ, vt Lutetiam ipſe veniret, facti ſui rationem redditurus. Ille, poſt acceptam legatorum orationem, & interpoſitã deliberationem modicam, non modò non pœnitere ſe, quòd durius illum tractarit: hoc ſolùm diſplicere, & grauiter quidem, non ſine triſti recordatione, quòd incolumem dimiſerit. Arces verò non ſe redditurum, quando ſemel poſſeſſionem illarum habeat: neque ceſſurum, niſi per Regem eiiciatur. Pecuniam illam omnem iam diſtributam in eos, quorum opera ſit vſus in tuenda ditione ſua contra Conneſtablium quo non alium habeat hoſtem acerbiorem. Vt bellũ interturbaret, nullam ſe talem cogitationem cõcepiſſe: priuatam eſſe cauſſam, & quicquid huius factum ſit, ex odio profectum eſſe, quo illum perſequatur.

Quo tempore in Anglia timebatur bellum, vt diximus, milite ibi in præſidia diſpoſito, imperata fuit maxima auri vis. Cúmque mutatis conſiliis, Galli nulla re perfecta reuertiſſent,

erant paßim, qui dicerent iniquè seruari pecuniã illam à Regiis, depulso periculo citra sumptum vllum aut impensas grauiores. Hoc murmur aliquandiu sopitum, post aliquod tempus, iis, qui ad locorum præsidia fuerant, salaria petentibus, cùm noui tributi fieret mentio, resuscitatum est. Indignari populus, & incusare quosdam grauiter, quorum improbitate atque perfidia, Regni facultates omnes dißiparentur, & ciuium fortunæ. Pendebat nimirum Rex à quibusdam obscuræ conditionis hominibus. Imprimis verò poßidebat illum Hyberniæ princeps, qui mentem omnem adolescenti Regi videbatur excantasse. Nam hoc auctore gerebantur omnia, nec erat quicquam adeò vel iniquum vel absurdum, quod isto suasore non esset crediturus. In odium, atque suspicionem apud eum adduxit patruos, ita quidem, vt ij locum suum ægrè tueri possent. His adeò displicere non potuit vulgi & ciuitatum querimoniæ. Videbãt enim hac occasione futurum, vt pleraque mutarentur. Itaque se dare populo, laudare institutum, & vltrò hortari, vt in eo, quod cœpissent, pergerent. Sic euenit, vt certo die, cùm Rex nobilitatem omnem ex more conscripsisset, Londinẽses grauiter ibi conquererentur de nouis subinde tributis & exactionibus: quódque omnium

esset

esset acerbißimum, non videre se, in quos vsus honestos atque necessarios ea pecunia conuertatur. Existimare se, Regem non esse conscium rerum omnium, ideóque postulare, vt ad certũ tempus cõscriptis officiariis, atque quæstoribus, accepti & impensi rationes ab illis exigat, quò videri posset, qui probè munus gesserint, qui improbè: vt illis quidem officia continuentur, his autem adimantur. Vt autem in hanc sententiã loquerentur, præscripsit eis atq; consuluit Dux à Clocestre, vnus è patruis. Cæterùm Rex, ut orationem accepit, tergiuersari primùm & reijcere in aliud tempus: Contrà populus instare, & eò quidem ardentiùs, quòd multis circà nobilibus, ipsorum caussa palã ibi probaretur. Itaque placuit, vt à paucißimis diebus audirentur rationes omniũ: & huic quidẽ congnitioni patrui Regis & alij quidã à populo rogati, præfuerunt. In plerisque summa deprehensa rapacitas atque perfidia, quos omnes capite plectendos, iudicia statuebant. Ab auditis rationibus, continuò Rex, vnà cum eo, quem tantopere colebat, Hyberniæ Duce, abiit in diuersam Angliæ partem. Vbi, cùm accepisset, familiæ suæ quosdam, Londini, sublatos è medio, vehementer & in populum & in patruos fuit concitatus. Hanc enim opinionem illi velut impreßit

Hybernus, ab illis affectari imperium: adeóque non conquicuit, donec Regem, alioqui satis incensum, ad bellum inferendum inflammasset. Ipse totius negotij à Rege constitutus Imperator, contraxit ad quindecim millia. Sed priusquam educeret copias, quendam è suis, genere nobilem, habitu mercatoris indutum, vt de singulis diligenter cognosceret, Londinum, vbi patrui Regis concionem erant habituri, præmisit. Hic autem, quod minimè ratus erat, malo suo fato agnitus, vt in cœtu nobilium, de Rege quædam patefecit, pœna capitis affectus est. Et hoc ipsum Regis animum, vt quivis facile coniicit, vehementer auxit. Hybernus autem, vt contrà se vidit eductas acies, qui fuit antè ferox, & verbis magnificus, nihil tum minus præstitit, quàm quòd virum fortem deceat. Habebat enim hoc sibi persuasum, si caperetur in prælio, futurum, vt capitis periculum non euaderet. Sic enim erat ipsius meritum. Instruxit tamen militem, & post principia sibi cauit ipse, loci præsidium captãs, vt ad fugam esset paratior. Milites illato subito rumore, fugisse Ducem, non collatis signis fugerunt & ipsi, paucis quibusdã in fuga oppreßis, & captis aliquot nobilioribus, in quos deinde Londini animaduersum est. Hybernus, vno & item altero comitatus, profugit

fugit in Hollandiam, quò omnem suum thesaurum curauerat multò antè perferri. Nam etsi Regem habebat sibi penitus addictum, tamen & metuere & suspectos habere patruos, de quibus ita meritus fuit, vt, nisi hostilia omnia, nihil ab eis expectare posset. Ad hunc modum sedatis turbis, cùm de Rege nullus adferretur nuncius, placuit ad eum mitti Archiepiscopum Cantorbiæ, qui diceret, omnem populum, & patruos vnà cum his vehementer expetere ipsius præsentiam: accederet Londinum, futurum, vt honorificè recipiatur & amicè: Non posse fieri, vt regnum habeat trãquillum, nisi ametur. Grauibus de caußis, publicè animaduersum in quosdam, & eiectos alios, quorum omnium nequitia ferè labefactum esset regnum. Bono id communi factum, & præsentem neceßitatem ita postulasse, non esse, quod ei displiceat. Rex, quanquam immoderatißimè ferebat res anteactas, tamen his rationibus inductus, Londinum venit: vbi cùm per dies aliquot substitisset, nobiles, quam fuerant antè fidem polliciti patruis, eam tum ipsi Regi, vicesimumprimum annum ingresso, (quæ quidem ætas capessendæ administrationi iudicatur non inidonea) præstabant.

Lenclastrius interim in Hispaniis expugna-

re oppida plurima, nec Lusitanus etiam in ocio versari, sed in alia regni parte multa redigere in generi sui potestatem. Et *cùm hoc militiæ genus exercuissent aliquandiu, tandem, vt cum hoste confligerent, copias contraxerunt. Interea Hispanus mirari tarditatem atque moram Borbonij, quem vnum adeò, multis iam diebus expectabat. Porrò, consulti denuo Galli, quorum apud Regem non leuis erat auctoritas, quod nuper senserant, in eo perstabant etiamnum, existimantes, minimè pugnandum in Anglos, etiamsi quædam occupent; posse illa facili manu recipi: futurum, vt quotidianis militandi laboribus, defatigati, interim diffluentes calore nimio, interim hausto & admisso aëre soluti, in ægritudines incidant. Nimirum, hoc adeò sic euenit. Nam è calore, & huic contrario frigore ab ipsis captato, febres & pestilentiæ cohortæ. Adhoc, equi propter pabuli penuriam, maximo numero, inedia peribant. Hinc querimoniæ, & lacrymæ miserorum, infelicitatem suam deplorantium. Lusitanus in his malis à Lenclastrio consultus, putabat propter aëris intemperiem diuertendum in oppida iam occupata bello, & soluendum exercitum: ille contrà vereri, ne dimisso milite, Borbonius, quem aduentare sciebat, imparatos opprimeret. Cùm*

igitur

igitur moueri castra non placeret, perduratum est sub dio: sed miserum erat spectare Anglos, qui cùm neque feruentißimis illis æstibus, neque firmißimo vino potando assueuissent, morbis correpti, vix animam ægri trahebant. Ibi tum magister equitum, qui miseriam omnem aliquantò propius & audire poterat & contemplari, propterea, quòd ad eum pleraque omnia deferrentur, re omni apud Lenclastrium exposita, præsenti dixit opus esse & breui consilio. placuit igitur militem omnẽ exauctorari. Quo nuncio accepto, magna fuit in exercitu & castris lætitia Sed non videbant, qua via redirẽt in Angliam. Longiùs aberant à mari: & plerique sic erant affecti morbis, vt fluctuum insaniam ferre non possent. Terra non patebat exitus, quòd iter faciendum esset per Hispaniam, Nauarriam & Arragoniam, regna confœderata. Quid agant? Missus est ad hostem fœcialis, qui nobilibus aliquot Anglicis, veniendi, redeundi, & colloquendi facultatem impetraret. Hispanus, quid hoc nouæ rei esset admiratus, petitionem admisit. Ea fuit eiusmodi, vt quãdoquidem grauißimis morbis affligeretur omnis exercitus, memor humanæ miseriæ, quæ sit omnibus communis, permitteret, ægrotos diuertere in sui regni oppida, & ibi commorari, donec

melius haberent. Cæteros verò, qui vellent ad suos reuerti, sineret tutò per Hispanias abire, & simul apud Arragoniæ, Nauarriæq; Reges, pro ipsis, quo tutum haberent iter, intercederet. Hispanus, facta deliberatione, se quidem hæc omnia, quæ petiuissent, facturum, sed iis conditionibus, vt, qui vel rectà in patriam se conferrent, vel qui postea valetudine recuperata essent abituri, sanctè promitterent, se neque redituros ad Lenclastrium, neque gerendi belli caussa, intra sexennium in Hispaniam venturos. Hæc etsi grauia illis erant: tamen ad suos redeundi desiderio, videbantur etiam grauiora suscepturi fuisse. Lenclastrius, qui obliquè per alios negotium hoc egit, ne quid ab hoste videretur rogasse, Compostellam rursus petebat, infirmioribus in vicos & oppida vicina delatis. Ex iis verò, qui repetebant Angliam, præter popularem multitudinem, interierunt etiam plurimi genere nobiles in via, cùm aduersus morbos erigere se, & sustinere non possent. Interim Borbonius, qui longum tempus hæsit in itinere (nã Auenione Clementem salutauerat) in Hispanias acceßit: & quanquam de soluto exercitu accepit, tamen, cùm eousque promouisset, nisi compellato prius Rege, minimè iis locis abire voluit. Hispanus vereri, ne Gallicus miles, diu-

tius

tius ibi commoratus, aut saltem admissus, flãgitaret stipendia: quæ si denegarentur, agrum depopularetur. itaque Borbonio, quem alioqui omni humanitatis, & beneuolentiæ genere prosequebatur, ab aliquot pòst diebus, quàm eò venisset, ex consilio suorum, ostendit, hoc tempore, cùm hostis vltrò discederet, externo sibi milite nihil esse opus. Ille dimißionem hanc non modò non iniquè tulit, sed gratum etiam habuit occasionem sibi datam inde commigrandi. Lenclastrius, ægritudine graui afflictus aliquãdiu Compostellæ, recuperatis tandem viribus, vt de Borbonij abitione cognouit, reditum ad suos & ipse cogitabat: cùm propter eas, de quibus diximus, calamitates, ad id, quò volebat, peruenire non posset. Acceptis igitur à Lusitano sociis & classe, vela ventis committens, intra paucißimas horas, Baionam appulit. Hic liceat videre, quàm sint mirabiles, quàm deplorandi humanæ vitæ casus, quàm incerti cogitationum, actionúmque nostrarum omnium euẽtus. Nimirum iste, qui plurimis annis hanc profectionem ardenter à se expetitam, impeditus nunc bellorũm tempestatibus, nunc seditionibus in Anglia coortis, quo voluit tempore, perficere non potuit. Iam postquam à Lusitano crebris legationibus vocatus, in regnum hæreditarium

ſuæ coniugis venit, non perfecta re vlla memorabili, & amiſſo milite, ſupplex tacitè factus hoſti, omittere conſilia & rationes omnes, ádq; ſuos redire coactus tandem fuit.

Suprà meminimus Ducis Geldriæ, qui bellum in Gallias denunciauit, ídque ſuperbè & tantum non contumelioſè, præter communem & vſitatum indicendi belli morem. Porrò, vt clariùs accipiantur omnia, res ita habet: Geldriæ Comes, Regnoldus, prodigalitate & luxu, multùm labefecit ditionem ſuam. Cúmque locum, & dignitatis gradum in his anguſtiis ægrè tueri poſſet, adito Colonienſi præſule, cognato, rebus ſuis conſilium optabat. Ille, poſt liberiorem obiurgationem, ſatis, inquit, vides ipſe, & intelligis, non eſſe principem vllum, aut alioqui virum nobilem, quantumuis tenuem, qui filiam ſuam vxorem tibi dare velit, non ſolùm exhauſto & inopi, ſed vehementer etiam obærato. Cæterùm is, quem Bertoldum à Mechlinia vocant, mercator prædiues, filiam habet vnicam, à magnis etiam principibus expetitam, propter ampliſsimam dotem. Non alia via melius tibi conſuli poßit, quàm ſi prædam iſtam inuoles. Mittendus eſt ad illum igitur legatus, in hanc ſententiam, ſi pecunia ſua redimere velit arces & oppida creditoribus oppignorata,

&

& simul debitum, quo tu illi obligatus es, remittere, ducturum te filiam ipsius vxorē. Placuit consilium, & missus, qui rem exponeret. Ille, postquam orationem accepit, bene secum agi respondit, & cum familia sua omni, si quidem filia sua reputetur tali marito nō indigna: videre se rationes, cur Geldrus id faciat, nimirum vt à creditoribus expeditus, liberè sua possideat. Se quidem à propositis conditionibus nihil abhorrere, quin potius connubium hoc ratū habere, sed ita, vt, si quidem ille præmoriatur non relicta sobole, possesio rerum omnium ad filiam transferatur, & penes eam sit, quoad viuat. Si verò contingat ipsam præmori, susceptis è coniuge liberis, vt tum isti in paternam hæreditatem omnem admittantur, nec illorum fortunæ obsit, etiamsi aliam pòst ille ducat illustriori genere natam, & prolem excitet. Ista cùm non displicerēt, Bertholdi filia Maria nupsit: & quartò post nuptias anno, cùm maritū Isabela filia auxisset, è viuis migrauit, Geldrus, ab huius interitu, alteram duxit, Eduardi Regis Angliæ, multò omnium prudentißimi, sororem, Isabelam, è qua sustulit Regnoldum sibi cognominem, & Eduardum, item filiam vnā, Ioannam. Euenit, vt Regnoldus tam filius, quā pater vita decederent. Eduardus matrimonio

sibi iunxit Alberti Bauariæ Ducis filiam. his in prælio aduersus Vuenceslaum Brabantiæ tũ principem, grauiter vulneratus, vitam finiit, nõ relicta sobole. Successionem igitur ad se pertinere post fratrum suorum mortem, Ioanna putabat. Isabela autem, vt quæ priori matrimonio esset nata, sibi iure deberi omnia contendit. hãc Ioannes à Bloys vxorem habuit, cui super hæreditate, magna fuit cum aduersariis decertatio, futura proculdubio multum acerba, & in bellum exitura, nisi è viuorum illa sodalitio migrasset. Itaque morte ipsius extincta simultate, Ioanna, quæ Gulielmo, Iuliacorum principi nupserat, vnica patris hæres absque controuersia omni, filium è coniuge sustulit, eiusdem, quo pater nominis. Hic Alberti Bauari filiam (quæ nupta quidem fuit Eduardo, sed propter teneritudinem ætatis, puella permanserat) in vxorem accepit, factus hac ratione Geldriæ Dux. Nam Regnoldus, *qui Eduardi* Regis *sororem sibi per connubium adiunxit, ob amicitiam & inita fœdera cum Anglo, multùm erat gratus hoc nomine Ludouico Bauaro, tum Imperatori, adeò quidem, vt is & Geldrum, qui Comes, & Iuliacensem, qui Marchio dictus antè fuit, in sublimiorem gradum eueheret, ac Duces vocari, vellet. Cæterùm hic Gulielmus iunior,*

Geldriæ

Geldriæ princeps, bellum denunciauit Gallo, mirè propensus in Anglum, & iniquè ferens, Brabantiæ Ducem Vuenceslaum, quem oderat impensè, Gallis confœderatum esse. Cur illum odisset, hæc erat caussa: Regnoldus, qui Mariã à Mechlinia, & post Eduardi sororem duxit, quòd supra modum esset prodigus, Comiti cuidam Morsensi, tres arces, accepta pro his magna pecuniæ vi, oppignorauit. Ille, post multum tempus, cùm videret eò redactum debitorem, vt sua redimere non posset, pignori datas arces vendebat Vuenceslao. A morte Regnoldi, Eduardus filius, datis ad Vuenceslaum literis, repetere illas, paratus resoluere pecuniam omnem, quam dependisset. Quod cùm iste recusaret constanter, conscriptus est miles, & spectabant omnia ad bellum certissimum. Sed Iuliæ Ducis, & Alberti Bauari intercessione, composita tum fuit simultas. Hoc anno, Cæsar fratrem suum Vuenceslaum instituit velut publicum viarum custodem, vt in prædones atque grassatores pro meritis animaduerteret. Euenit autem, vt mercatores aliquot Flandri & Brabanti, negotiorum caussa in Germaniam proficiscentes, in agro Iuliacensi, quâ faciebant iter rebus suis & auro omni spoliarentur. Scelerum auctores ferebantur adiuuari & bene

haberi à Iuliæ domino, cui doleret, vt multis aliis, tantum honorem fuisse delatum illi. Quibus illatum erat damnum, grauiter apud eum querebantur, cui eiusmodi facinorum punitio commissa fuit. Is ad Iuliacū mißis literis, amicè perscriptis, adeò nihil egit, vt satis videre posset, eum vltrò bellum affectare. Vuenceslaus igitur vt ne flagitiorum impunitas contemptū sui pareret, militem contrahere. Faciebat idem Iuliacus, adiutus ab Eduardo Geldriæ principe. Pugnatum est acerbè in Iulia, sed cæsis atque fugatis Brabantis, in captiuorum turba fuit & ipsorum Dux. Eduardus autem, acce-
1378. *pto ibi graui vulnere, succubuit. Vt de mariti captiuitate nuncium accepit Brabantiæ Domina, Galliæ Regis consilium secuta, Cæsarem Confluentiæ compellabat: qui fratris infortunio motus, magnis viribus ibat contra Iuliacum, facturus ibi tristem & insignem agrorum vastitatem, ni principum aliquot Electorum intercesßione, qui mali putabant exempli, socium Imperij sic oppressum iri, mitigatus fuisset. Cordm igitur adductus princeps, cùm Vuenceslaū vltrò ibi sisteret liberum, post acrem obiurgationem, Cæsari reconciliatus est. Ab aliquot inde annis vita functus est Vuēceslaus. ibi tum Gulielmus Iuliaci filius, materna succeßione,*

principatum

principatum Geldriæ nactus, à vidua Brabantiæ Domina repetere arces illas, ab auunculo suo Eduardo, cùm viueret, antè repetitas. Quarum restitutione denegata, gliscebat paulatim 1383.
magis atque magis odium. Et quoniam Brabantia tum erat ratione fœderis coniuncta Galliæ, deinde, quòd Burgundus, Galli frater, viduæ successurus erat: Geldrus, qui familiæ huic omni studebat ægrè facere, quò suum in Angliam amorem declararet, eò profectus, bellum pòst denunciauit Gallo, plurimum etiã infestus Brabantis: adeò, vt Burgundus à vidua certior factus de quotidianis impressiònibus, equitum turmam ad finium tuitionem cò mittere cogeretur.

Lenclastrij suprà facta est mentio, qui febrium & pestilentiæ crudelitate compulsus, milite dimisso, ad Lusitanum se contulit. Porrò, Hispani & his coniuncti Galli, vt hostem viderunt huc illuc dissipatum, facilè receperunt omnia, reliquis Anglis ad locorum præsidia dispositis, aut vi armorum, aut deditione captis. Regem suum, quòd benignitatem fortunæ esset expertus, Italorum more, summo colebant honore. Lusitanus apud se commorantem socerũ hortari, vt ex Anglia nouas copias peteret: sed ille, quòd longiùs abesset, quòdque turbatam

sciret, & grauibus negotiis impeditam, collectis rebus. Baionam, vt diximus, nauigauit, crebris inde literis ad Regem *missis atque fratres, vt suppetias ferrent. Sed alienatis à Lusitania* An*glorum animis, propter calamitatem ibi acceptam, vix inuentus est, qui nomen militiæ daret. Adhoc seditiones, turbæ, & supplicia, quorum adhuc recens erat memoria, non patiebantur alienis vacare negotiis. Gallus de statu rerum Anglicarum vt accepit, quò calamitatem hostis in suum vsum traduceret, Hyberniæ principem, nuper eiectum Anglia, magnis pollicitationibus, ex inferiori* Germania, *in Galliam pertraxit.*

Carolus Rex *Nauarræ, sub hoc tempus imperata pecunia populo, ad ducenta francorum millia, ciuitatum primores certo conscriptos loco, cùm tergiuersari videret, in aream quãdam, vnde non patebat exitus, inclusit, adiectis interminationibus, vt intra breuissimum tempus deliberarent, alioqui se tractaturum ipsos pro merito. Sed interuenit mirabile quiddam.* Postquã *iratus ad hunc modum eos reliquit, somno se dedit. Et, quoniam erat ætate grandi, solebant famuli suffitum aliquem illi facere, prouocandi sudoris caussa. Porrò, qua nescio famuli incuria factum est eo die, vt ignis aliqua particula in*

ectum delapsa, paulatim auctis viribus, inflãmarit omnia circùm: atque solus ille cubans, cùm & per ætatem ipse iuuare se, & linteis, quibus erat inuolutus, expediri facilè non posset, antequam seruuli accurrerent, miser iam erat flammis magna ex parte consumptus. Filium reliquit hæredem eiusdem nominis.

Galliæ plerique nobiles, quibus vnicè displicebat, Regi suo bellum indictum à Geldriæ Duce, literis parum modestis, præter communem omnium morem, existimabant, si quidem hoc illi esset impunè, futurum, vt aliquando crimini & opprobrio verteretur iis, quorum tunc consilio Rex vsus fuisset. Erat ipse quidem Rex in bellum satis propensus: verùm, quòd Britoniæ Dux videretur res nouas moliri, ad commune bellum Anglos sollicitãs, nõ licebat, quod multi summè cupiebant, perficere. Dux Berriæ, suo nomine priuatim misit quendam, qui cum Bri*tone comiter ageret per occasionem: sed id frustra fuit, eóque magis erant in dubio Gallorum animi. Videbant enim, quanto Galliæ periculo fieret, si quidem* Rex, *quod & ipse optabat, & plerique tum suadebant, in Germaniam accingeretur, quando Britoniæ princeps, non modò affectare pacem, sed vltrò bellum expetere videbatur. Cùmque diu sententiæ variassent,*

hinc existimantibus quibusdam, in tali regulo non ferendam eiusmodi contumeliam, & Regem assuefaciendum armis. Illinc opponentibus se aliis, & propter præsentem rerũ statum, & belli molem, & Germanorum ferociam, tandẽ ita placuit, vt Geldrus, quem adolescentiæ feruor magis, quàm iudicium aliquod in hoc impulisset, negligeretur. Et si bellum præterea inferret, tunc demum honorificentiùs futurum, si quidem Rex arma aduersa ferat. Cum Britone, quouis etiam modo prius transigendum. Is enim, vt diximus, non obscurè de suis rebus cũ Anglo videbatur pacisci: & iam Anglicæ aliquot naues tenebant mare inter Normanniam, atque Britoniam. Et quanquam nihil inferre damni in Galliam: tamen quia iis locis cõsidebant, Galli pessima quæque suspicari. Hinc adeò fuere plurimi, qui suaderent arma in illũ expedienda propter fastum. Sed patrui Regis, & alij, quorum in animis erat maior prudentiæ vis, euentum belli plurimùm metuebant. Nec enim difficulter coniicere licuit, futurum, vt per hanc occasionem, Angli renouarent bellum, in quod mirè semper fuit propensus Brito. Missi igitur ad eum legati, qui transigerent amicè. De quo certior factus ille, priusquam aduenissent, consilium à suis petebat. Hi grauissimis

inis argumentis eum hortari: vt mutata sentẽtia, & perdomitis affectibus, daret se Galliæ Regi, cuius ea esset potentia, vt principes magnos, imò Reges, honori & loco restitueret: alios verò, quibus malè cuperet, ditionibus atque finibus exturbaret. Itaque, redderet Cõnestablio sua sponte, quas nuper ademisset, arces. Id fore aliquantò honestius, quàm ad restitutionem cogi. Secutus ille consilium, restituit omnia, simul & officiarios, à se prius eiectos, locũ quenque suum, in quo fuisset antè, tueri voluit. Huius rei fama in Galliam illico delata, manauit & ad ipsos legatos, iam Britoniæ vicinos. Qui simul atque venissent ad principem, quoniam is iam vltrò, quòd alioqui petituri erant ipsi, perfecit: exposuerunt alteram legationis partem, rogare patruos Regis, vt certo die veniret Blesium, ad Ligeris ripam situm oppidum, habere illos, quod seriò cum ipso agant. Postquam eò ventum est, illi monere, & obsecrare, vt concordiæ firmandæ gratia, Regem ipse compellaret, ac simul iureiurando fidem illi suam daret ex more, quod reliqui adeò omnes, præter ipsum vnum, fecissent. Brito, vt qui non ignoraret, quàm graues haberet apud Regem aduersarios, puta Connestablium, & Ioannem huius generum, nuper è custodia An-

glica liberatum, excusare se diligenter. Sed accepta fide à patruis, omnia fore salua, Lutetiam venit.

Lenclastrius, cùm è Baiona crebris in Angliam missis literis, auxilium frustra peteret, omniúmque ánimos, ab Hispanis videret alienatos, vehemẽter indoluit, cogitatione repetens, quàm firmum, quàm non malè instructum exercitum in hostem eduxisset, captis ibi nõ paucis & oppidis & munitionibus: deinde, quã duriter in se fortuna sæuiisset, atq; suos, turbatis cõsiliis omnibus, adeò quidẽ, vt acquirendæ hæreditatis & Regni Hispanici vix vllam rationẽ superesse videret. Cõferebat interim hoc suum malum atque pestem cum ea, quam Andegauiæ princeps in Calabria passus erat, calamitate, qui magna expectatione, & amplissima spe concepta, vt in Italiam accessit, non modò non peruenit ad eum, quẽ sperauerat finem, sed vitam etiam impẽdit. Vna solùm re consolari & sustinere animum, puta quòd filiã haberet è coniuge sua Constantia. Cogitabat futurum, vt aliquis non vulgaris Galliæ princeps hanc expeteret, tum propter generis nobilitatem, tum etim hæreditatem luculentissimam Porrò, Dux Berriæ tum erat viduus, itaq; familiares ipsius interim ducendæ vxoris facta mẽtione, inter cæ-

teras

teras etiam nominare Lenclastrij filiã. Ille statim adiecit animum, ac simul de voluntate sua Lenclastriũ admonuit: quem vt minimè alienũ à sua sententia accepit, denuò misit legatos, qui porrò tractarent negotium. Interim Anglus, vt erat non imprudens, in omnem tã vicinam quàm longinquam regionem, huius rei famam extendit, missis ad amicos in hoc subornatos, literis tam suis, quã Berriæ Ducis ad se: futurũ enim sciebat, vt Hispanus eo nuncio mirabiliter turbaretur. Et hic quidem, vt rem accepit, illico secum reputare, quantum ad se mali redundare posset ex eo connubio, nimirum ita futurum, vt inter vtranque gentem confirmata pace, bellum inferatur Hispaniæ, & coniunctis illorum armis, regni possessio transferatur ad Lenclastrij vxorem. Quamobrẽ, accepto à suis consilio, tacitè agebat, vt filio suo Henrico, quẽ è filia Regis Arragoniæ sustulit, Lenclastrij filia nuberet. Pauci quidam paruo comitatu mittebantur, ne Galli, quorum beneficio regnũ tenebat, rescriscerent. Anglus attentè illos audire. Gallicæ verò legationi spem bonam iniiciebat, hoc tamen semper addens, præter assensum atque voluntatem Regis Angli, sui nepotis, ad quem omnia referret, in his rebus nihil se perfecturum. Et ita quidem illos dimisit. Sed fa-

miliariùs multò sese dare Hispanis, instigante vxore, quæ filiam suam, ista ratione videbat, citra molestiam atque difficultatem omnem, in amplißimo regno, cuius adipiscendi gratia tantos adiit labores, ordine successuram.

Inter Brabantos & Geldros indies magis atque magis inflammari odium. Et illi quidem collectis penè quadraginta millibus, obsidebant Grauiam, Mosæ flumini vicinum oppidum. Geldriæ princeps, tunc Nouiomagi subsistens, quòd magnam in oppidanis, atque præsidiis ibi relictis fiduciam haberet, non admodum obsidione ista moueri. Petebat nihilominus ab Anglis auxilia: sic enim inter eos, quo tempore bellum denunciauit Galliæ, transactum fuerat. verùm, qui tunc erat ibi rerum status, ob domesticas turbas, & Scotici belli metum, nullæ venerunt suppetiæ. Cæterùm Brabanti, cùm frustra laborem omnem sumerent, circiter decem millia emiserunt ad deprædandum agrum hostilem. Geldrus ea de re factus certior, contractis plus minus trecentis equis, tametsi dissuaderent plerique omnes, hostem magnis animis petebat, præstabilius esse iudicans, fortiter pugnando in hostium turba mortem oppetere: quā obsidionem perferre. Productos igitur in aciem suos, hortari ad virtūtem militarem, & egre-

gia

gia facta: pòst, magno impetu concitatis equis, vno agmine confertim in hostem inuolans, imperatum, & opinione citiùs oppressum, facili manu fudit, cùm respirandi vix haberet ocium. Desiderati sunt plurimi, cæsis aliis in conflictu, aliis fuga se præcipitantibus in Mosam. Elapsi, magna celeritate nuncium intulerunt in castra eorum, qui Grauiam etiamnum obsidebant. Ibi tantus illico fuit exortus terror, vt rebus & impedimentis omnibus relictis profugerent.

Galliæ Rex, quem mirus inceßit ardor gerendi belli aduersus Geldrum, ob literas illas, petulantiæ, contumeliæque plenas, ingentem contraxit exercitum. Inter cæteros, & patrui ab instituto dehortari, sed quoniam cum Britone fuit transactum, adeò quidem, vt is extortam quoque pecuniam Cõnestablio restitueret, noluit ille rei gerendi occasionem prætermittere. Legatos verò ad Cæsarem præmisit, qui belli futuri caussas exponerent: id enim ex officio & pacto faciundum ei fuit. Per Brabantiam ire placuit: & ipsa quidem Domina, facile assensit, verùm cætera turba omnis opponere se, parati ditionem suam tueri, nec tantam admittere multitudinem, quæ semel recepta, non minorem esset inductura calamitatem, quàm si agrum fuisset depopulatus hostis. Quinetiam

ipsi Dominæ interminari, si Gallis in ea re gratificaretur, aduersus Geldrum arma se nō sumpturos vnquam. Illa se diligenter excusare ad Regem, culpam in suos transferens, ac simul offensionem deprecans. Itaque per Campaniā suscepto itinere, ad syluam Arduennam præmissi tria millia, qui viam alioqui inaccessam aptarent. Porrò, ad Cæsarem missum erat exemplar literarum, quas Geldrus voluit in Galliam adferri, bellum indicturus. Harum immodestiam, vt Cæsar intellexit, ad eum modum respondit legatis, vt satis appareret, nihil se repugnare, quò minus bellum hoc perficeretur. Per Arduennam igitur facta via, Lutzemburgicā ditionem ingressi, cùm essent vicini iam agro Leodiensi, qui tum erat loci Episcopus, Arnoldus è familia Comitum ab Horn, incitatus à Præsule Coloniensi, apud Regem intercessit pro Iuliæ principe, cuius quidem ager, belli furorem primus excepisset. Gallus intercessionem non excludere, modò ille coràm, suas ipse rationes quibus excusari vellet, iustas quidem illas & graues, explicaret. Adductus ad Regem, se neque filio suo auctorem, denunciandi belli, nec huius rei cōscium prius fuisse, quàm essent missæ literæ. Et quo plus haberetur fidei: se filium inhortaturum, vt coràm diligenter se purget,

ac

ac simul veniam admissi oret. Quod ipsum si obtinere non possit, omnia sua oppida patefacturum se Regi, vt bellum eò commodiùs perficiat. Placuit conditio, Burgundione potissimũ adhortãte. Profectus igitur ad filium pater vnà cum Archiepiscopo Coloniensi, incredibile est, 1388. *quantum laboris & molestiæ sumpserit in flectendo illius animo. Spirabat meram ferociam & Regis contemptum, cuius impetum & vires, Anglorum ope sustinere se posse credebat. Vix tãdem, multis & obiurgationibus & minis, &, quæ solent his intermisceri, precibus velut expugnatus, patri se dabat. Is præscribere formulas excusandi, nimirum, quicquid huius factum esset, id auctore & instigante Anglo factum. Regis animus conspecto Duce, & accepta illius oratione, qua nescio propensione singulari, visus est commoueri. Nam & condonauit factum magna facilitate, & impensiùs illum amare cœpit, quàm si non irritasset.*

Scoti, vt acceperunt in Anglia subnasci discordiam, & tempore collectis viribus augeri, quò veteres iniurias vlciscerentur: clam Rege suo, quem à re militari iudicabant alienum, ad quadraginta millia contraxerunt. Quin & hostem id celare putabant calliditate quadam, sed frustra fuit: factus enim ille certior, defen-

sionem parare. Collata signa: nullo vnquam tempore maioribus inter ipsos pugnatum est viribus. Exercitum Scoti in duas alas partiti, non æquo robore in prælium venerunt, quòd essent longiùs inuicem dissipati. Victores nihilominus extiterunt.

Post Gallorum abitionem, Geldrus, ocij & quietis impatiens, milite conscripto, in Prusiam ibat. Euenit, vt per Germaniam iter faciens, caperetur. Prusiæ verò magnates, armorum vi rursus illum eximere, profugiente eo, qui ceperat, ne in hostium aduentantium potestatem redigeretur. Ille verò, quanquàm amicorum præsidio factus erat liber, & belli iure deperditum statũ, eadem ratione recuperasset: tamen hosti datam fidem seruare volens, vt ad præscriptum certo tempore locum venit, de libertate cum illo pactus est.

Lenclastrius in officio & expectatione retinebat Berriæ Ducẽ, magis interim affectus in Hispanum, vt diximus. Nam inter cætera metuebat & hoc, ne si Berrius vitam finiret, filia sua tenuis videri posset præ cæteris illius liberis, è priori coniuge natis, omnia dubioprocul occupaturis. Atqui Galliæ Rex, vt accepit ab Hispano futurum obstaculum, mirabiliter fuit offensus, & cum eo procerum turba, quibus

pulcrè

pulcrè constabat, quántorum beneficiorum nomine Galliarum Reges, multis retrò seculis deuinctam sibi haberent Hispaniam. Ope enim Caroli quinti, Henricus parens huius in regni possessionem missus, illam ad filium Ioannem à morte sua transmisit, verùm ita, vt aduersus Anglos & his coniunctos Lusitanos, ægrè illã tueri iste, nisi Gallorum auxilio subnixus, potuisset. Hæc igitur ingratitudo cùm vehementer angeret plurimorum animos: ad Hispanum missus legatus est cum eiusmodi mandatis: etiã atque etiam videret, quid ageret, quorum sibi adiungeret amicitiam: vix vnquam de coniugiis pactum fieri, quin & confœderationes intercedant. Extare formulas coniunctionis atque fœderis inter Henricum patrem, illiúsque posteros, & Galliæ Reges. Ne quid in eas committeret, alioquì Regem non iniuria discessurũ ab amicitia, quam omnibus modis retinere studeat & colere, quantum fieri poßit. Hispanus, nomine suo de quibusdam rebus, cum Lenclastrio respondit actitatum esse, verùm id nullo futurum Galliæ detrimento. Se, vt in amicitiæ rationes atque fœdera peccasse videri poßit, nunquam admissurum. Vt in hanc sententiam locutus, à se legatum dimisit, illico pòst de connubio transegit, adeóque Constantia filiam suã

Catharinam, perficiendi negotij caussa, in Hispanias abduxit, & Regis filio Henrico eam despondit. Quo facto, cùm diligenter inquisisset de paternis ossibus: commõstrato demum loco, effossa illa transtulit Hispalim, ac denuo sepeliri mandauit.

Studio & industria bonorum virorum, agitatum est de induciis, inter Galliæ Regem, Anglum, & vtriusque socios, puta, Hispaniã, Lusitaniam & Scotiam. Porrò, quòd feliciter in Anglum non ita pridem pugnassent Scoti, difficiles admodum huc descenderunt, sed inclinante ad tranquillitatem ipsorum Rege, mutarunt sententiam & ipsi. Transactum est igitur de induciis ad annos tres, ita quidem, vt qui contrà quouis etiam modo faceret, perfidus atque sceleratus haberetur.

Suprà meminimus Hyberniæ Ducis, qui pulsus Anglia, magnis promißis, è Germania, vocatus atque perductus nuper in Galliam fuit, vbi cùm esset aliquandiu versatus, perpetuam inuenire sedem & obtinere non potuit. Nam princeps à Coucy, vir summæ apud Gallum auctoritatis, grauißimis de caußis hunc oderat. Hybernus enim istius filiam vxorem ductam, alterius deinde cuiusdam puellæ captus amore, deseruit, & hanc sibi iunxit, Vrbano coniun-

gium

gium habente ratum, vt qui gratificaretur modis omnibus Anglo. Concitatus hoc flagitio, repudiatæ filiæ pater, is quem diximus, non cõquieuit, donec è Galliis hominem non vno scelere impurum, deturbasset. Hîc mihi vide humanæ vitæ euripos, vide principum affectus, vide flagitiosorum hominum fortunas.

Non deerant, qui Gallum inhortarentur, vt regni prouincias lõginquiores inuiseret. Gratum id fore populo, quem non alia ratione meliùs sibi conciliare posset. Ille per Campaniam, Burgundiam, aliásque ditiones iter ingressus, Auenionem peruenit, & inde, cõpellato prius Pontifice, Monspessulum. Quæ ciuitas, etsi propter negotiationes opulentissima sit, tamen crebris vexata tributis & exactionibus, ægrè potuit respirare. Etenim quandiu Carolus Quintus erat in viuis, Andegauiæ princeps, ea loca omnia regebat, non citra magnam locupletationem suarum fortunarum. Et cùm ampliora secutus, Neapolim proficisceretur, voluntate procerum administrationi successit Berriæ princeps. Vt autem annum vicesimumprimum Rex attigit, adempta patruis omni functione, rerum summam ad se transtulit. In Prouinciam igitur & finitima loca postquam venit, grauissimas audire querelas de patruo suo, qui supra mo-

dum expilatis miserorum bonis, ad summam prope desperationem eos adegit. Erat videre quotidie supplices libellos plurimorum, de fraude, iniuria, vi, proscriptionibus atque rapinis cōquerentium. Regi vehementer doluit populi miseria, & ideo exempli statuendi caussa, quēdam Berriæ principis, patrui sui, quæstorem, iis locis primum, grauiter ab omnibus accusatum propter expilationes, viuum exuri præcepit, quantumuis intercedente per literas, & deprecante Berrio. Cæterùm, Rex istam profectionem institués, noluit adesse in comitatu suo patruos, hoc nomine plurimum offensos, maximè verò, quòd in precio viderēt apud Regem quosdam tenuis conditionis homines.

Sub hoc tempus è vita discessit Vrbanus. qua de re Clemens. Auenione, decimo die certior factus, Galliæque Regi caussam suam diligenter commendans, orabat, vt apud Cæsarē, item Hungariæ Regem. & reliquos principes, pro se auctoritatem suam interponeret, quò tādem omni discordia sublata, ecclesiæ tranquilitas confirmari posset Sperabat ille quidem, aduersario vita defuncto, rei summam ad se deuolutam. Sed opinione falsus est, Cardinalibus Bonifacium Neapolitanum creantibus.

Africani & Barbari, subinde in Genuenses &

ses & horum subiectas imperio ciuitates alias, faciebant excursiones. Quod eò poterant faciliùs, quoniam ad fines, quà venitur Genua in ipsorum agros, vrbem tenebant lōgè munitißimam, vocant Africam. Ex ea facillimum habent cursum atque nauigationem in hostem, & si res vrgeat, in eandem, velut in portum tutissimum, se recipiunt. Precibus igitur sociorum & lacrymis impulsi Genuenses, cogitare defensionem. Et quoniam inter Reges aliquot nuper transactum erat de induciis, ad Galliæ Regem qui militem & suppetias orarent, legati sunt mißi. Hic *verò tam inclinare totus in hoc bellū, vt etiam finitimos ad auxilium sollicitaret. Collectum igitur è Gallia, Britonia, Artesia, Flandria, & Anglia non modicum exercitum in Liguriam misit duce Ludouico Borbonio, &, quem huic adiunxit, principe à Coucy,* 1390.
rei militaris, & scientiæ omnis bellicæ peritissimo. Genuæ conscensis nauibus, tandem, aduersis fluctibus & tempestate superata, in hostium fines appulerūt. Et his quidem, propterea quòd accessione Gallorum & exterarum nationum firmatis Genuensium viribus, vrbem suam peti viderent, & obsidione cinctam iri, deliberantibus, quidam ætate grandi, vir nobili genere natus, in hunc modum consuluit, non esse con-

ferendas cum hoste manus ob ingentem illorũ turbam. Sed permittendum, vt positis ibi castris considerent. Vrbem satis munitam esse, quæ vim & diuturnam patiatur obsidionem. Hostem feruore solis & æstu torreri, dum ipsi tectis & vmbris ab aëris intemperie defensi, bene intus habeant: futurum, vt annona omni cõsumpta paulatim, vexati caloribus & mille aliis incommodis pertæsi, rebus infectis inde cõmigrent. Placuit senis consilium, obsessáque vrbe, tam mari, quàm terra, complures erat videre quotidie velitationes, leuiorésque conflictus. Cæterùm, legato misso, volentibus congnoscere Barbaris, qua de caussa bello peterẽtur, Galli responderunt, ideo potissimum, quòd maiores ipsorum, indigna morte Seruatorem orbis necassent: deinde, quòd baptismum excluderent, quòd in Deum essent impij, quòd de virgine matre irreuerenter sentirent: his adeò de caussis inferri bellum in ipsos, velut communes Christiani nominis hostes. Illis responsum hoc ridiculum videri, tantum aberat, vt de religione quærendũ putarent. Sicilienses, aliæq; vicinæ regiones, frumentum, vinum, aliáque multa copiosè in obsidentium castra aduehere. Sed propter insitum vini calorem iis locis, tum ob cœli feruentissimum æstum, fieri non potuit, quin plurimi

rimi in periculosissimas ægritudines inciderent. Inter hæc mala, Dux Borbonius, importunè admodũ, de grauitate sua nihil remittere, sublimis, acer, fastuosus, & velut inaccessus: adeò quidem, vt ipsius culpa, cùm intractabilem se præberet, omissa fuerint pleraque egregia facinora. Post obsidionem bimestrem, cùm frustra laborem omnem suscepissent, propter impendẽtem hyemem, & victus attenuationem, & metum futuræ penuriæ, & excubiarum molestias (Barbari enim illos noctu subinde adoriri imparatos) & pestilentiæ velut imminentis suspicionem, plerique volebant exercitum solui. Quin & illud verebantur, ne Genuenses cum hoste transigerent, iámq; per omnia castra spargebantur eiusmodi voces. Itaque soluta obsidione, quòd Genuensibus plurimum displicebat, Galli inde abitionem parabant. Qua re ferociores facti Barbari concipere spes amplas, & magna sibi deinceps polliceri: quóque maioribus aliquando viribus hostem reiicerent, fœdera cum vicinis regibus firmarunt.

Hispaniarum Rex Ioannes, biennio, pòst quàm ipsius filius Lenclastrij filiam duxit, è vita migrauit. Huic successit Henricus filius. Porrò cùm de matrimonio transigeretur, & hoc interuenit pactum, vt Hispanus in singulos an-

nos dependeret Lenclaſtrio, illiúſque vxori cẽtum aureorum millia, datis hypothecæ loco, ne fraus intercederet, quatuor illius regni Comitatibus.

Galeacius, Mediolanenſium Dux, patruũ ſuum Barnabam, ex inſidiis captum, è medio ſuſtulit. huius Barnabæ filius, Comitis Armignaci ſororem duxit coniugem. Galeacij filiam Valentinam, Ludouicus Caroli ſexti frater, dux Aurelianẽſis vxorem habebat. Cæterùm, Comes Armignaci ſubinde & continenter à ſorore ſua rogatus, exercitu in Galliis contracto
1391. *ex prædonibus, ac in Italiam adducto, cinxit Alexandriam, ditionis Mediolanenſis oppidum. Galeacius, qui tum Papiæ commorabatur, circiter quingentos equites in præſidium illuc miſit. Nec enim ea tum fuit hoſtium multitudo, vt omnem vrbem obſiderent. Eorum, qui mittebantur, equitum præfectus, diſciplinæ militaris peritiſſimus, cùm aliquandiu ſubſtitiſſet Alexandriæ, certo quodam die, comitatus trecentis equis, vt hoſtem ex inſidiis caperet, progreſſus eſt. Futurum enim ſciebat, vt illi velitatione aliqua in oppidanos inueherentur. Itaque diſcedens, mandauit, vt inter pugnandum, cederent vrgenti hoſti, donec ad inſidiarum locũ deduxiſſent. Non aberrauit opinione. Etenim*

dum

dum ex more confligerent, & oppidani retrocedere: & simulátque ventum est ad insidias, illi præter expectationem illico circundati, fortiter quidem pugnare, sed defatigati labore, & solis æstu languidi, recentis hostis impetum atque robur ferre non poterant. Et ipse adeò Comes, vt respiraret, è prælio discedens, cùm ex amni, quem inuenit non procul inde, cupidè potasset, & abundè, morbo repente collecto, & loquendi facultatem amisit, & ab aliquot horis, morte vitam commutauit. Milites, hac ratione deiecti, fugam ex Italia spectabãt, sed interceptis ibi plurimis, & oppreßis, reliqui cùm ad Galliæ fines venissent, accessu prohibiti sunt, ex mandato Regis.

Britoniæ Dux, qui Galliæ Regem nuper Lutetiæ compellauerat, & fidem ex more promisit, mutare ingenij sui naturam impotens, cũ non semel esset Gallo reconciliatus, non poterat tamen non odisse illum, & amare Anglum. Quo tempore Lutetiæ transigebatur cum eo, polliceri, Clementinum se fore deinceps. Verùm vt in ditionem suam rediit, nihil minus præstare. Quinetiam Regis officiarios ad se missos, nõ admittere ad colloquium: & ita omnino se cõparabat, non obscurè, vt bellum videretur expetere. Plerique Regem ad arma hortari, propter

intolerabilem hominis fastum. Sed patrui, imprimis verò Burgundus (vt cuius vxor Britonis esset cognata) id operam dabant, vt collocutioni certus dies aßignaretur. Turoni ſimul ventũ eſt: ibi recitata quædam, in quibus ille videretur dignitatem regiam contemnere. Brito ſingulis reſpondere diligenter, & ſatis acriter, haud obliquè perſtringens in Regis familia quoſdã obſcuræ conditionis homines, à quorum auctoritate & conſilio Rex pendebat. Altercationibus multùm agitata res, videbatur, niſi armis, finiri non poſſe. Verùm inuenta eſt ratio, qua fœdus, & amicitia firmarentur. Galliæ Rex filiam ſuam, Britonis filio vxorem dabat: præterea, Ioannis à Bloys, qui Conneſtablij gener erat, filius, Britonis filiam vxorem duxit. Nimirum, in eiuſmodi comicos exitus, principũ ſimultates ferè deſinunt.

Gyus, Comes à Bloys, ampliſsimam quidẽ hæreditatem obtinebat in Galliis aliiſque locis, verùm à morte ſui filij Ludouici, qui puerilibus annis obiit, non vnum aliquem certum habebat hæredem, ſed varios diuerſis locis, propter bona, locorum ſpatiis interiectis, hic illic diſsipata. Porrò, Dux Turonenſis, Galli frater, maximam vim auri collectam habebat, vxore ducta Galeacij, Mediolanenſium Ducis filia. Et vt

hanc

hanc vtiliter impenderet,non conquieuit,donec Comitis animum ad venditionem omnis agri Blesensis impulisset. Difficilem ille quidem se præbere,nec iniuria, sed ab vxore Berriæ Ducis filia, velut expugnatus, (hanc enim Galliæ Rex subornauit) cùm liberorum spem nullam haberet,Comitatum illum ducentis francorum millibus vendidit.

Gascon Comes à Foix,cuius & prudentiã singularem, & liberalitatem auctor subinde prædicat,certo die,cùm è venatu rediisset, lotis manibus,vt pranderet subitò mortuus concidit. Filius illius vnicus,quo perierit fato,suprà diximus.Ex nothis porro filiis alterum sic amabat, vt apud Galliæ Regem super illius legitimatione & succedendi iure diligenter ageret. Et,nisi mors repentina præoccupasset,forsan,quod volebat, perfecisset. Ad hæreditatem illius proximè veniebat Vicecomes à Castillone, sed hũc semper quoad vixit oderat, vtque negotium illi faceret, præter id quòd filium nothum ad successionem venire studebat, mutuatus etiam est à Galliæ Rege, cùm nihil opus haberet, quinquaginta francorum millia,quò hæredem futurum grauaret. Ab illius morte non decrant, qui Regem inhortarentur, vt quandoquidem ille non relictis liberis decessisset, & tantam

præterea pecuniam ex mutuo deberet, ditionẽ illam omnem ad se transferret. Variè agitata re, tandem, intercessione Ducis Berriæ, Comitatum Rex Vicecomiti cessit, his legibus, vt sexaginta millia, sibi, deinde viginti millia fráco-rum dependeret iis, quorum in hac causa studium & labor enituisset: postremò, vt ex arbitrio bonorum virorum, amicè pacisceretur & æquabiliter cum duobus, qui supererant, filiis illegitimis.

Postquam ex Barbaria rediissent Galli rebus infectis, commemoratione plurimorum, quæ vidissent, facta, Regem incessit in ea loca penetrandi, Barbaróśque subigendi mira cupiditas: quam & alij crebris instigationibus augebant, vt quæ tanto principe digna esset. Verùm ecclesiæ trãquillitatem stabiliendam prius, quàm expeditionem hanc susciperet, putabant. Id autem, nisi oppresso, quem Romæ nuper elegerãt, Pontifice, fieri non posse. Quod consilium vt nõ displicuit, illico pòst in omni Gallia denunciatum est, Regem sub proximum ver, ad militiã accingi. Porrò, cùm nihil esset deliberatius hoc ipso, & certum magis, en tibi legatos Angliæ, significantes Regem suum ad pacem inclinare, & illam summè cupere.. Nuncius hic Regem Galliæ mirabiliter recreauit, adeóque statutũ

est,

est, vt Ambiani conueniretur. Anglus eò misit duos è patruis, & eum, qui pacem habebat exosam, apud se manere voluit in oppido quodam maritimo, Douram appellant. Gallus ipse rebus agendis intererat. Angli repetere Aqui- 1391.
taniam omnem, à Ioanne Rege, belli iure cessam. Ad hoc, quater & decies centena francorum millia, quæ restabant etiamnum pendēda pro libertate eiusdem Regis. Offerebant illis aliquam Aquitaniæ partem Galli, puta illam ipsam, qua potirentur, & Episcopatus nouem. Ad pecuniam resoluendam, trium annorum spatium sibi dari petebant, & Caletum æquari solo. Repudiatæ sunt vtrinque conditiones. Nam Angli, quanquam ad pacem mirè inclinabant, tamen absque voluntate Regis nihil transigebant, id quod abeuntibus iniunctum erat. Præterquam Caleti demolitionem, reliqua non admodum improbauit Anglus, referentibus legatis. Verùm Dux à Clocestre, nimirum is, qui pacē perpetuò turbabat, durus & asper, opponere se vehementer, affirmans, non posse vllas, quæ quidem Angliæ sint vtiles & honestæ futuræ, cum Gallis iniri amicitiæ rationes. Et quoniam super his rebus, adeò non leuibus, ab vno Rege, vt maximè omnia probasset, & rata habuisset, statui non poterat, nisi

trium, quos vocant, Ordinum interueniẽte au-ctoritate, triennalibus illis induciis, quarum su-prà facta mentio, alter adiectus est annus, vt & cogitandi & agendi spatium suppeteret. Atqui discedenti Lenclastrio, Rex Gallus ani-mum patefaciens, ostendit, quanto paci deside-rio teneretur, vt hac via, potentiam & robur suum omne posset in Barbaros expedire, qui nuper & Armeniæ Regem eiecissent, & in Hungariam magna crudelitate penetrassent. Lenclastrius, cùm sua sponte satis incitatus, tum verò humanißima Regis oratione, & sermone honesto commotus, ad hæc, operam, fidem, & industriam illi suam pollicitus, non se conquie-turum prius affirmauit, quàm ad eum quem & Rex imprimis, & boni omnés expeterent finem, negotio perducto.

Gallus, permutatione facta cum fratre Lu-douico, Turonensem ab eo ditionem accepit, & vicißim Aurelianensem illi ceßit, ampliorem multò: sed ea lege, vt omnis ipsius posteritas, in-augurationem, à Gallorum Regibus peterent.

E familia Regis, quidam genere nobilis, Pe-trus à Craone*, gratia plurimùm valebat apud Aurelianensem: qui præter coniugem suam deperibat quandam eleganti forma puellam, & id quidem non ignotum erat ei, quem diximus,*

mus, præ cæteris, hero multùm familiari. Contigit vxorem rescìscere de amoribus mariti sui. Puellam igitur ad se vocatam, acriter obiurgat: quæ proximo colloquio cum principe, perditam se vocat & miseram, quòd vxorem nihil fugeret eorum, quæ maximè vellet operta, & tacita. Ille, quibus nescio blanditiis, è coniuge resciuit, auctorem patefacti sui amoris. Nimirũ is erat Craonius, quem hac ratione apud se vocatum in odium aula tandem eiiecit. Hic igitur cùm in Gallia sedem quietam habere non posset, ad Britonem se contulit, qui irreconciliabili odio Connestablij flagrans, hoc egit, vt profugus iste crederet, illius delationibus factum, quòd Galliis exularet. Initis igitur hîc apud se, quibus iniuriam hanc vlcisceretur, rationibus, familiæ suæ quosdam, diuersis temporibus Lutetiam præmisit, iniungens, vt dißimulanter vrbem ingreßi continerent se domo, quam ibi possidebat. Ipse non multò pòst insequitur. Vt certo die, per exploratores de Connestablio resciuit, noctu redeuntem illum à Rege, & paucis quibusdam comitatũ adortus, grauißimè vulnerat, & deturbatum ex equo, cùm interemptũ putaret, reliquit. Nũcius ad Regẽ illico delatus est. Ille, præter id, quod sic afflictum, nulla interposita mora, sub intempestam noctem in-

uisit, mandauit etiam præfecto scelerum, vt quanta posset celeritate, & astu.facinoris au-ctorem inuestigaret. Sed id frustrà fuit. Nam ille, post admissum facinus, ad Britonem illico profugit, viam, quæ diui Antonij, Lutetiæ vo-catur, ingressus, patentibus tum vrbis portis. Ad Britonem *missus est, à Rege, qui nefarium hominem & facinorosum sisti iuberet, eo, quem Rex vellet, loco. Ille pertinaciter negare præsentiam. Regi minimè id fieri verisimile. Et cũ propter sceleris magnitudinem (iudicabat enim hoc ad se pertinere propriè) tum verò, quòd illũ videret, multis nominibus Galliæ molestum, copiis contractis, in Britoniam contendit. Patrui, odio Connestablij, Regem ab incœpto dehortati, cùm nihil efficerent, arma sumpserunt & ipsi. Vt propè ventum est in agrum hostilem, Rex, & leuioribus quibusdam ægritudinibus antè, & nũc etiam intolerabili calore vexatus, ac nescio quibus præterea molestiis æger, inter equitandum subitò priuatus omni facultate & vi intelligendi, non secus, ac si in conuertißima hostium turba versaretur, exempto gladio, in nobilium, & eorum, qui circùm erant, cohortẽ sese præcipitat: fratrem germanum & multos alios ad magnum loci spatium ita insequitur, equis atque sellis deturbat. Tandem à tergo cõ-*

prehensus,

prehensus, detractis armis, in vicinum oppidum adductus est, & inde pòst in Galliam Lutetiæ propinquiorem. Quo facto, cùm deliberaretur, an Regis fratri, administratio rerum esset committenda, placuit eam esse penes patruos, quòd ille per ætatem non satis prouideret. Rege ad hunc modum decumbente, patrui facultatem & occasionem adepti, malè tractandi eos, quorum consilia Regem ad quæuis impellebant, Connestablium Galliis eiiciunt, alios vinculis, & carcere cohibent. Connestablius quidem, vi non fuit exturbatus, verùm, quòd acerbißima oratione esset exceptus à Burgundo, tempore sibi de fuga prospexit. Dolebat inimicis illum sic euasisse: qui vt viderentur agere nõ ini- 1391.
quis rationibus (nam & Borbonius & Aurelianensis bene cupiebant homini) citarunt profugum in senatum Parisiensem. Quò cùm non veniret die præscripto, peculatus & proditionis damnatus est. Etenim, quo tempore grauiter ex vulnere laborabat, testamento facto, reperta sunt in ipsius bonis, quæ mobilia võcant, circiter decies & septies centena francorum millia: quam pecuniæ molem, plerique dicebant eum iniquißimis modis collegisse. Reliqui verò, qui vinculis coërcebantur, exuti facultatibus & rebus omnibus, in magno capitis

periculo versari. Inter hos vnus & item alter, quòd innocentiam suam, ad hunc modum periclitari viderent, cogitatione rerum anteactarũ, & vitæ splendoris in quo vixissent, impulsi, lacrymis & mœrore se penè exocularunt ipsi.

QVARTI LIBRI

FROSSARDICI HISTO-

riæ omnes cognitione & lectu non indignæ.

Am Angliæ, quàm Galliæ Regis patrui, vt pax tandem coiret, plurimùm sudabant. Scriptis vtrinque res agebatur, vt per ocium relegi singula diligenter & expendi possent. Anglis, præsertim verò Duci à Clocestre, videri, Gallos aliquot voces vsurpare callidè, quas occasione pòst data, in quam vellent partem, interpretarentur. Itaque singula maiori studio discutere, & vbicunque dubia oriri, vel ambigua locutio, percunctari. Plerique omnes, quorum fortunæ, pacis tempore multùm erant accisæ,

actisæ, & tenues, affectare bellum, sed vterque Rex ad concordiam propendere mirum in modum. In primis verò Gallus, propterea eam, quæ suprà enumerata est, causam. Adhæc, Armeniæ Rex profugus, facta commemoratione, quã impotenti cupiditate, quantísque viribus, Barbaræ nationes inhiarent non solùm Hungariæ, sed vniuerso propemodum orbi Christiano, plurimum, ad hoc quod agebatur, momenti adferebat. Transactum est super induciis, ad 1383. *annos quatuor, & terra & mari: præterea, vt ditiones aliquot certæ, restituerentur, hinc Anglis, illinc Gallis, eiecto milite omni prædone. Galliæ Rex, qui medici cuiusdam opera nuper & intelligendi, & loquendi vim recepit, hoc tempore in morbum recidit.*

Clementi Pontifici, qui aduersarium habuit Vrbanum, & ab hoc Bonifacium, nuper electum, Auenione mortuo, Cardinales Benedictum surrogarunt, ea lege, vt si Galliæ Rex creationem non probaret, alius eligeretur. Vtriusque Pontificis ad se missos legatos patienter ille quidem audire, sed Theologorum secutus consilium, nec huic, nec illi se dare: quin potius cogitabat rationem, qua posset ecclesiæ cõsuli, dissensionis materia omni sublata. Mißis igitur ad Cæsarem, cuius in ea re prima debet

esse auctoritas, fides, atque studium, legatis, itē ad Bohemum, Hungarum & Anglum, obtestari illos, vt ne publicæ tranquillitati & bono deessent.

Anglus, hoc tempore, Lenclastrio, & illius hæredibus, ordinum assensu & voluntate, Aquitaniam omnem prorsus & liberè donauit. Instructus igitur & collectis rebus, vt Burdegalam venit, donationem sibi factam ostendit. Illi, non se quidem ipsius præsentiam & aduentum iniquè ferre, sed, vt imperium accipiant, & dominum agnoscant, id se non posse statuere. Pacisceretur & ageret cum reliquis ciuitatibus: quæ si ratum habeant Angliæ Regis factum, nec se defuturos officio Responsum est à Baionensibus ad eundem planè modum. Porrò, dum singulorum animi perquirerentur, nobilium & optimatum, qui certo conuenerāt loco, hæc erat sententia, vt dicerent, donationē istam, propterea quòd Aquitani sic essent adiūcti, & velut insiti Anglis, vt nullo pacto separari possent, aut in alterius dominium transferri, vanam & inutilem esse. Tandem placuit mitti legatos qui corā ipso Rege caussam agerent. Postquam eò ventum est, illi constanter tueri ius suum, puta, ditionem illam, neque donationis, neque connubij, neque transactionis,

neque

neque omnino cuiusuis rei caussa posse alienari. Angliæ Reges, *hoc ipsum, ex more, dum Imperio consecrantur, multis retrò seculis, fide & iureiurando præstito, solitos polliceri, & ipsum adeò* Regem *præsentem idem fecisse (ac simul eius rei literas proferebant). Omnium maximè interesse regni, vt ne violetur ista, prudentum auctoritate recepta, & temporis longinquitate firmata cònsuetudo. Lenclastrium hoc quidē tempore, cum Anglis firmam & certam amicitiam colere, sed fieri posse tamen, vt non semper eadem sit ratio: futurum, vt cum Gallis, cū Britone, cum Burgundo, cum aliis, vtvt tempora ferent, & rationes ipsius, fœdera suscipiat, & de matrimoniis transigat: futurum vt Aquitania, quæ suo quodam peculiari iure sit assignata sceptro Angliæ, traducatur in dominatum alterius, neque cum veteri & socio regno, quicquam deinceps habeat coniunctionis. Ad eum modum locuti, bonam partem, vt idē sentirent, permouerunt. Sed opponere se vehementi spiritu & animi contentione Dux à Clocestre, non tam amore fratris, quàm quòd optaret illum hac ratione longiùs ab Angliâ semotum, vt, quod vellet, commodiùs ipse perficeret. A multa disceptatione, placuit legatorum oratio: & simul Lenclastrio, ne cœptum*

vrgeret, aut donationi insisteret, denunciatum est. Dum hic in Aquitaniam abiret, Anglus exercitu conscripto, ad triginta millia sagitariorum, & quatuor equitum millia penetrauit in Hyberniam, pro cuius recuperatione, maiores ipsius, magna sæpe bella gesserunt. Nono, postquàm eò venit, mense, in deditionem illos accepit, captis quatuor illorum regulis, in quorum ingeniis erudiendis excolendísque, nullam prætermittebat operam: sed ægrè poterat animus Barbarus, & fera natura, ciuiliori vitæ assuescere.

1394. *Postquàm Anna Caroli Cæsaris filia, vitam finiit, Anglus, quòd liberos nullos haberet, de repetendo coniugio meditari. Galliæ verò, præ cæteris omnibus nationibus, optabat firmissima pace adiungi. Cœpit ambire filiam Regis Isabelam, quæ Britonis filio nuper apud Turonum desponsa fuerat. Displicebat ea res mirum in modum Clocestrio Duci, præter bellum nihil expetenti. E Gallis plerique existimabant, nisi firmata pace, nihil in hoc esse statuendum.*

Henricus Hungariæ Rex, frater Germanus Caroli Cæsaris, denunciato sibi bello, à potentissimo Turcarum principe, Basam, auxiliũ & copias è Gallia petebat. Missi circiter duo nobilium iuuenum millia. Ioannes, Philippi Burgundio-

Burgundionum Ducis filius annorum viginti-duorũ, & huic veluti moderator adiũctus, princeps à Coucy, vir bello strenuus, exercitui omni præerãt. Postquàm è Galliis in Austriam, & inde Budam Hungariæ ventum est, de hoste, quãquã denunciauerat certo se die conflicturũ, nihil quicquam audiri. Visum est igitur non inconsultum, si Danubio traiecto, illum in suis finibus vltrò lacesserent. Vt in agrum Turcicũ deuentum est, (ad centum millia virorum surgebant copiæ, magna ex parte equestres) expugnatis aliquot oppidis, Nicopolim, iis locis potentissimam vrbem obsidione cingunt. Quæ cũ esset diuturnior, & ocij plus, quàm militari virtuti conueniat, haberet, princeps à Coucy gloriæ cupidus, & illustrandi nominis magis atque magis, in comitatum suum ascitis mille circiter equitibus hastatis, & sagittariis, in vicinos agros aliquantò longiùs procurrit, vt si quam hostium cohortem obuiam haberet, fortunam periclitaretur. Id quod sectabatur, euenit. Hostis enim de excursionibus certior factus, ad viginti millia contractis copiis, rectà illum petebat. quem vt animaduerterunt Galli, consilio pro tempore non malo, syluam vicinam ingressi, centum plus minus equites, qui hostem in præsidio loci commorantem lacesserent, &

prouocarent, emittunt. Illi, cùm ante oculos omnem exercitum hostilem esse putarent, irruũt: Galli in fugam, ex composito, abeunt, donec ad syluam, è qua repentè se proferebant insidiæ, ventum esset. Ad hunc modum, Turcæ tam ab his, qui insequebantur, quàm ab aliis, qui fugam simulauerant, intercepti, ad quindecim millia cæsi sunt. Reliqui fuga salutem quærebant. Basam Rex, quanquam videri tardior, explorata habebat tamen omnia, certior factus per Galeacium Mediolani principem, quicum magnam habebat cõiunctionem non vitæ quidem, sed amicitiæ. Conscripsit igitur ingentem numerum, missis à Soldano Babyloniæ, à Medis, & Rege Persarum, auxiliis.

Quantum ad Mediolani Ducem attinet, res ita habet: Tres fuerunt aliquando fratres, Maufretus, Galeacius, & Barnabas. Horum patruus, Archiepiscopatum Mediolanensem tenebat. Ludouicus Bauarus, Cæsar electus, cũ approbationem Pontificis obtinere non posset, Romam contendit: vbi creato sua auctoritate alio Pontifice, & Cardinalibus aliquot, Imperio consecratus, militi, vt Vrbem deprædaretur, permisit. Aduersus Ludouicum, Cæsar creatus erat Carolus Bohemiæ Rex, Henrici à Lutzẽburgo filius: quem quidem Carolum in Italiam

Aquisgrani

Aquiſgrani primùm accepta conſecratione, venientem, hic de quo diximus, Archiepiſcopus Mediolani benigniſsimè excepit, & officiorum omni genere proſecutus eſt, mutuo etiam data pecunia, puta, centum aureorum millibus. Cæſar, vt viciſsim animi gratitudinem declararet, cõſtituit eum Vicecomitem Mediolani & poſt eum, nepotes, ita quidem, vt ditionem illam omnem tenerent, donec Cæſar eam, reſoluta, quã mutuo cepiſſet pecunia, reuocaret ad ſe. Poſt Epiſcopi mortem, natu grandior nepos, Maufretus, voluntate Cæſaris, muneri ſucceſsit. Hũc ex inuidia fratres aliquantò tenuiores, è medio tulerunt, cogitatione ſuſcepta occupandæ ditionis, ac deinde ſuas vires per connubia firmandi, Poſtquàm ille ſublatus, æquabili inter ſe partitione facta, potenter regnabant. Galeacio, quòd ætate præcederet, decem, alteri verò nouem obuenerunt oppida. Mediolanum, alternis annis, interim huic, interim illi cedebat. Pecuniam & vectigalia ſubinde ſuis imperabant inquiſsimis rationibus. Quæ quiſque loca tenebat, ea diligẽter munire, omnium, præterquam Italorum, quibus diffidebant, nationum præſidiis. Populũ vi & aſperitate retinebant in timore maximo, de his, qui ſe opponerent, atrocia ſtatuentes, & indigna exempla. Principum amicitias magna

vi pecuniæ redimebant. Galeacius, Comiti Sabaudiæ, cuius sororem duxit, aureorum centum millia dependit. Filium habebat eiusdem nominis, qui Regis Ioannis filiam, vxorem habuit, depensis francorum sexcentis millibus, pro liberatione soceri sui, Anglis obligati. Iunioris Galeacij filia Valentina, Caroli sexti fratri germano, Ludouico, Duci Aurelianensi nupsit, verũ non prius, quàm ille futuro genero, decies centena francorum millia numerasset, ingentem sanè vim auri: cuius aliqua parte, Comitatus Blesensis deinde emptus est, vt antè diximus. Inter fratres ipsos non malè, quandiu pariter vixerunt, conueniebat. Sed à morte patris, Galeacius, patruum suum Barnabam, ex insidiis captum, necauit. Altera huius Barnabæ filia nupsit Stephano Bauariæ Duci, filiámque sustulit Isabelam, Caroli Galliarum Regis vxorẽ, vt suprà meminimus. Ille verò non contentus, indigna morte peremisse patruum, nepotes etiam & cognatos omnes persequi, ditiones & quicquid erat bonorum ad se transferens. Populum crebris, & subinde nouis affligebat exactionibus. Adhæc, impiè & irreuerenter sentiebat de potentia Dei. Quocunque modo ditesceret; potentiámque suam augeret, nihi pẽsi habebat. Locupletiores ordinis ecclesiastici

spoliare

ſpoliare ſuis prouentibus, vix modica parte, quæ tuendæ vitæ ſatis eſſet, relicta. Sic erat inſtitutus, & hanc opinionem, inter cætera morum, & diſciplinæ præcepta, veluti per manus, à ſuis accepit maioribus, qui & Pontificis auctoritatem planè deſpectam habebant, & cùm diſſenſionem eccleſiæ viderent, mirabiliter hoc ipſo recreari. Porrò, Ducis Aurelianēſis vxor, multùm ambitioſa mulier, nihil æquè optabat, atque maritum ad regij ſceptri faſtigium, qualibet etam arte, peruenire. Plerique adeò de illa ſuſpicari, quòd ipſius veneficiis mens eſſet excantata Regi. *Suſpicionis origo fuit eiuſmodi: Filium ſuſtulit è coniuge formoſum, & æqualem regio. Dum vterque puer in cubiculo ex more colluderent, abiectum eſt pomum veneno tinctum in eam partem vbi Regius erat: ſed puer, quod mirum videri poßit, abſtinuit: & alter poſtea, cùm non obſeruaretur, arreptū illud vbi deguſtaſſet, paulò pòſt expirauit. Huius rei fama ſtatim peruaſit omnem regiam, & loca vicina. Suſpicionē augebat & illud, quòd* Rex *in ægritudine decumbens, præter ipſam, vix vllum admitteret. His rebus inflammatis hominum animis, ob periculi præſentiam, in quod incidiſſet, in arcem quandam Lutetiæ vicinam, è qua non erat integrum illi diſcedere,*

abducta est. Quin & interitu filij, maritum grauiter offendit. Galeacius pater, vt de filia comperit, vehementer concitatus, ad Gallum misit legatos: qui cùm minus patienter essent auditi, ille sub idem tempus, quo in Hungariã expeditio fieri cœpit, bellum denunciauit in in Galliam. Et vt hosti faceret ægrè: cum Rege Basam fœdere inito, de suis rationibus, & Galliæ statu illum edocebat.

Albertus Hannoniæ *princeps, Gulielmũ filium, ad expeditionem Turcicam volentem proficisci, non desinebat hortari, vt Phrisonibus bellum inferret potius, qui præter omne ius, perpetuam rebellionem pararent. Ille patris auctoritatem secutus, è Gallia, viciníſque locis, item ex Anglia petitum militem, apud Hollandos conscenso mari, in Phrisiam adduxit. Egressos è nauibus, & ab aliquot diebus, aggeres atque fossas, quibus ea regio munitur, superare conantes, indomita gens, de hostis aduentu certior antè facta, nauiter repulit: sed à multo cõflictu, equitum & sagittariorum virtute, qui se per viam occultiorem propiùs insinuauerant, velut ex inopinato sunt oppreſsi, cæsis plurimis. Ob impendentem hyemem nihil tunc actum est præterea. Sed biennio deinde pòst, rursus ibi moto bello, sublimes illi &*

feroces

feroces ſpiritus, agnoſcere dominum, & ſubmittere ſe illius, quem ſemper aſpernati fuerãt, imperio coacti ſunt.

Anglo mirè ſolicitante nuptias, & plurimis vtrobique mißis legatis, placuit, vt intra Galliæ fines, & Caletum, medio quodam oppido, conuenirent vterque Rex. Id adeò ratum 1396.
fuit, & Gallus ipſe filiam illi ſuam, præſens præſenti per manum tradidit. Sed priuſquam res eò deduceretur: Anglo neceſſe fuit, patruũ ſuum Clooeſtrium, & muneribus, & magnificis placare promißis. Nam is pacem oderat, vt ſi quis alius, ingenio tam prauo & ſuperbo, vt Rex magnopere timeret, per hunc aduerſus ſe concitatum iri populum: itaque deliniendus erat. Ab his nuptiis, Galliæ Rex illico cœpit cogitare de bello in agrum Mediolanenſem inferendo: iámque pactus erat Anglus, in eam rem ſuppeditaturũ ſe, ad ſex millia ſagittariorum, ſed interuenit aliud, quod nouam deliberationem, & grauem quidẽ illam, requirebat.

Hungari, & his adiuncti Galli, magnis viribus obſidebant Nicopolim, bona ſpe concepta, breui ſe dominos vrbis futuros. Interim Rex Baſam, ex omni ſua, & vicinorum principum ditione coëgit circiter ducenta millia. Velitum præmiſit octo ferè millia, reliquo exercitu in

duas partes diuiso. Nostri, vt procurrentes illos animaduerterunt, statim ad arma, festinatione summa. Porrò, qui explorandi caussa missi fuerant, cùm dicerent, modicam esse hostilem turbam, (nec enim præter velites, quenquam vederunt) Galli repentè magnis animis ad pugnam properare. Sic instructis, Hungariæ Rex denũciauit, ne quid præcipitanter agerent, vereri se, vt exploratores omnem exercitum probè contemplati sint. Alios iam quosdam à se missos, locorum & regionis maximè gnaros, qui intra paucissimas horas, dubioprocul certiora sint allaturi. Consilium hoc multis visum vtile, & sequendum per omnia. Sed Connestablius, *quòd prior ipse sententiam rogatus non esset, bene sapientérque à Rege dictum, interpretari superbè & malignè, puta, Hungarum in animo statutum habere, vt Gallis in acie dispositis, ipse victoriæ laudem ferat. In hanc sententiam ineptè quidem ille plurima, non, quòd ita sentiret, aut Hungari consilium iudicio reprehenderet, sed quòd inuideret principi à* Coucy, *nuper parua manu fusis hostilibus copiis atq; profligatis, auctiori facto. Se verò, quo non alius in* Gallia, *post* Regem, *amplior sit, atque sublimior, vlli postpositum iri, nimirum id iniquissimè ferre: & suam potius auctoritatem in rebus*

bus gerendis primam esse debere, & præ cæteris valere plurimùm, existimabat. Itaque reiecta, quam cæteri probabant, Hungari *sentẽtia, minimè cunctandum ratus, & non expectato sociorum auxilio, in hostem progressus est. quo facto reliquos etiam quantumuis inuitos adegit, nisi desertores haberi vellent, iungere copias. Vide, quorsum inducant inuidia, & animi superbia. Iam hostes imminebant, & Galli sic erant vndequaque intercepti, circunfusa illorum turba, vt quà dilaberentur, non viderent. Et quanquam erãt paucißimi ad illum numerum, tamen in his angustiis positi, strenuè supra modum sese dare, sed oppreßi multitudine, calamitosum exitum, vt euitarent, fieri non potuit. Proceres ferè omnes, ob armorum ornatũ atque splendorem capti sunt, Barbaris magnùm ab eis emolumentum expectantibus. A victoria, Rex Basam, cùm, ex ipsius mandato, cæsorum numero perlustrato, è suis multò plures interemptos audisset, ira vehementiori percitus, crudelißimæ morti subiecit circiter trecentos nobiles, tam Gallos, quàm Hungaros, atque Germanos. Hungariæ Rex, vt vidit Gallos, nõ expectata occasione, temerè pugnare, multùm indoluit: cùmque paßim cerneret omnes in fugam præcipites, impulsus consilio suorum fugit.*

& ipse, transmisso Danubio. Nimirū fastus & æmulatio nostrorum hominum, eo die victoriā hosti peperit. Et hic quidem vt de statu captiuorum intellexit, eorum puta, quos præ cæteris eminere iudicabat, in vitam & capita illorum nihil statuit, misso in Galliam legato, qui cladem acceptam denunciaret. Burgundiæ Dux Philippus, cui filij calamitas intimè dolebat, egit apud Gallum, vt tyranno Barbaro, quædam eximia dona, quò clementiùs haberet captiuā turbam, mitterentur. Omnium impatientißimè tulit hoc infortunium, princeps à Coucy, qui cùm in rationibus bellicis mirè semper fortunatus fuisset, dolore concepto, quòd à potentißimo Rege, summa rerum sibi commissa, propter inuidiam aduersarij, locum suum & munus tueri non potuisset, ínque capitis periculum aliena temeritate adductus esset apud nationem Barbaram, cæsis magno numero sociis, vitam ibi finiit. Idem fuit exitus illius, qui stultitia sua, tot hominum millia, tot insignes viros, in perniciē & extremam miseriam pertraxit. Burgundus,
1397. *quò filium, & captos cum eo socios, Barbarorum manibus eriperet, egit per Venetos mercatores, qui negotiorum caussa nullam non orbis partem accedunt, vt aliis quibusdam, à Galliæ Rege mißis legatis adiuncti, cum hoste transigerent.*

gerent. Pactio fuit eiusmodi, vt circiter viginti-quinque nobiles captiui, pro libertate sua depē-derent ducenta aureorum millia. Fidem suam interponebant mercatores. Ab eo tempore Rex Basam familiariùs habere Gallos, & conuersus ad Burgundi filium, Satis, inquit, animaduerto, magnis & illustribus te procreatum esse parentibus, & in summa nominis expectatione viuere: cùmque sis in hoc ætatis flore, non parū dolere tibi poßit, quòd in istud malum incideris, ad cuius infamiam, & tristem recordationem abolendam, fieri potest, vt aliquando rursus in me arma capias. Et quanquam belli iure mihi sit integrum, obstringere te, sociósque tuos, vt hoc vobis non liceat, nunquam tamen id fecero, quin potius permitto, non tibi solùm, sed quibusuis aliis, vt domum reuersi, quolibet tempore, collectis viribus, denuo mihi bellum inferatis. Eo nanque sum animo, & mentis robore; tū ea fortuna, vt aduersa arma non exhorrescam: hoc adeò licebit, tuis meo nomine liberè dicas. Galli postea cum Venetis appulerunt Rhodum, & inde magnis itineribus, non sine molestia, & difficultate, Venetiā. Hic illis commorantibus, Hungariæ Rex, misso legato nunciauit, gaudere se plurimùm, quòd hostium potestatem euasissent. Non dubium esse, quin

pro liberatione sui, maximam vim auri dependerint. Se modis omnibus optare, eam esse fortunam suam, & ita secum agi, vt nummorum præsidio, liberaliter eos iuuare posßit. Nunc autem ex aduerso prælio, nuper commisso, magnã se fecisse iacturam, annuis prouentibus non mediocriter attenuatis. Cæterùm à Republica Veneta deberi sibi quotannis, aureorum septem millia. Negotium se dedisse iam suis, vt ex eiusmodi censibus diuenditis collecta pecunia, in ipsorum adeò neceßitatem & vsus impendatur. Galli beneficiũ hoc minimè recusare, sed Veneti dißimulanter ad omnia, & callidè respondere: nec deerant, qui suspicarentur, inter ipsos & Hungari legatos, rem ex composito geri. Burgundus amicè imperata suis pecunia, non citra munificentiam Regis, fidem suam apud mercatores liberauit. Filius ipsius in Galliam reuersus, de statu rerum omnium, quas comperisset toto expeditionis tempore, multa cum Rege colloqui. Tandem & illud adiecit, non ignotum esse Barbaris, quemadmodum intestina Pontificum dissensione, tranquillitas non solùm ecclesiæ, verùm & orbis Christiani perturbaretur: nihílque adeò mirum illis videri, quàm principes & reges hanc tantam vnius & alterius effrenem ambitionem atque licentiam perferre.

perferre. Nemo credat, quantum hæ voces, animum Regis accenderint. Nam si quando aliàs, ab hoc tempore nimirum de firmanda cõcordia, magis atque magis cogitare cœpit.

Dux à Clocestre, quòd ingenio planè intractabili & seditioso esset, indignari secum, & fremere, plurimorũ annorum inducias esse constitutas inter vtrumque Regem, ita per cõnubium inuicem coniunctos, vt de concilianda pace vix vllus dubitaret. Spargebat hinc inde voces multùm virulentas & seditionis plenas, ipsíque Regi periculosas, quem deturbare loco, & imperio exuere iam cogitabat. Apud Lõdinenses plurimùm valebat auctoritate & gratia. his auctor fuit, ne superioribus aliquot annis propter belli molem imperata tributa, nunc, omni tempestate sublata, & cum hoste inito fœdere, dependerent. Iniquißimam esse omnem hanc exigendi rationem. Populus in concione rem proposuit: ac deinde post aliquot tempus, in cœtu omnium ordinum, Lenclastrius illis voluntatem Regis declarauit, ad eum modum, vt sine turba tum discederent. Aliquantò pòst, Sancti Pauli Comes, à Galliæ Rege missus, nuper nuptæ Reginæ visendæ caussa, in Angliam accessit. qui postquam de flagitiosis Clocestrij Ducis rationibus audisset, Regem inhor-

tari, vt tempore medicinam adhiberet. Ab huius abitione, paßim natus est rumor, velle Regem Gallis restituere Caletum, & super ea re transegisse cum eo, quem Gallus misisset, legato. Non aliud vehementiùs potuisset omnem Angliam aduersus Regem concitasse. Et suadebat seditiosus ille populo, vt eo nomine cum Rege expostularent, audituri, quid sentiret. Rex ita respondit, vt qui sano essent iudicio, nec cupidè huc illuc impellerentur, facilè colligerent, ex odio & animi malitia rumorem hunc emanasse. In his quotidianis delationibus, Rex vt accepit patruum affectare sceptrum, & porrò cogitare, quomodo ad fastigium illud euaderet, non sine deploratione præsentis Reipublicæ status, consuluit Lenclastrium & alios, quorũ ingeniis non diffidebat, quid factoputarẽt opus. Illi quantũ licebat, consolari & erigere animũ Regis, fidem & studium quisque suum polliciti. Sed eò turbarum ventum est, vt qui Regi essent familiares, cùm fastum & impotentiam hominis factiosi minimè tolerarent (oderat enim Regios omnes) absque dißimulatione dicerent, se in eo rerum statu, quandoquidem aduersa omnia metuere cogerentur, diutius ibi subsistere non posse. Videre tum erat plerosque viros non ignobiles, qui relicta aula, se conferebant

bant in ſua prædia. Nec enim obſcurè colligere licebat, quorſum eſſent exitura omnia. Breuiter, his vocibus, & indiciis adcò claris incitatus Rex, poſt multam cogitationẽ, calliditate quadam adhibita, produxit patruum, vt oblectandi animi cauſſa ſimul ad venationem iret. Vt in planiciem & campos deuentum eſt, ibi magiſter equitum, ex inſidiis repentè proſiliens, captum illum in arcem Caleti, quàm potuit tacitè perduxit. Vbi cùm aliquãdiu ſeruatus eſſet, dubius atque ſuſpenſus, quid de ſe ſtatueretur, certo die, cùm in aulam ſumendi prandij cauſſa ingrederetur, iuſſu Regis, à quatuor robuſto corpore viris, linteo, quod diuerſi trahebant, vt vehementiùs arctarent, ſtrangulatus eſt: ac deinde veſtibus detractis, impoſitus lecto, quaſi repentino morbo perculſus, loquendi, ſimul & ſentiendi vim omnem amiſiſſet. Biduo pòſt, vt conſtaret ſibi commentum, de morte ipſius editum eſt, quam nec in Galliis, nec in Anglia quiſquam magnopere lugebat. Sic enim erat illius meritum, vt propter animum turbis concitandis natum, peſſimè iamolim audiret. Sed Londinenſes tamẽ immoderatè ferre illius ruinam, & patrui, maximè verò Lenclaſtrius, qui ſortem hanc germani ſui fratris cupidè quidẽ vlturus erat, ſed quòd Regis potentiam, nouo

connubio videret auctam, nihil audebat. Ab illius nece, de magnis quibusdam viris, ex mandato Regis, quòd in eodem fuissent crimine, & conspiratione, Londini sumptum est suppliciũ. Beruici Comitem, iis locis præpotentem, idem manebat exitus, verùm intercedentibus amicis, flexo, & mitigato Regis animo, deportatus est in insulam. Clocestre filium reliquit minorem, ideóque Rex omnem hæreditatem ad se recepit, & matrem huius, nouæ Reginæ adiunxit. Angliæ hic mos est, vt Reges nobilium pupillorum bona tueantur, donec vicesimumprimum annũ attigerint. Rex, vt qui compertum haberet, quàm grauiter offendisset patruos, interempto fratre, cum suspecta iam haberet omnia, voluit duo sagittariorum millia, qui sui corporis rationem & curam haberẽt, perpetuò secum esse.

Lenclastrij filius, multùm popularis, vulgo dictus, Comes Derbiās, in familiari & priuato colloquio cum magistro equitum, in Regem fortè quædam liberiùs effudit. Hic, vt gratum Regi faceret in cœtu procerum patefecit omnẽ illam collocutionem, proditionis crimen alteri intentans, & simul monomachiam deferens. Ille vicißim proditionis notam regerere, & acceptare prouocationem pugnæ. Rex, cuius in aspectu dicebantur hæc omnia, mirabiliter in-

census

census derelicto concessu, recipere se intus. Bona pars incusare illum & reprehēdere, quòd rem ad manus venire permitteret (nam illi magnũ sumptum ad se comparandum faciebant) existimantes, ipsius esse proprium munus, in eiusmodi simultatibus, quæ maximas deinde turbas queant excitare, suam auctoritatem interponere: Quas voces vt Rex cognouit, iniecta quoque mentione, quàm indignè hoc ferrent omnes ob eximium amorem in eum, qui prouocatus esset: vt populum placaret atque nobiles, qui magistrum equitum habebant exosum, ita constituit, vt Lenclastrij filius ad annos decem, alter verò exul esset perpetuò. Comiti discessuro, quatuor annos Rex ipse remisit sua sponte. Et hic quidem patris consilium secutus, ad Galliæ Regem se contulit, à quo perquam humaniter acceptus est. Londinenses magno luctu & lacrymis abitionem illius prosequi: & iam inde ab eo tempore, spectabant ibi omnia ad cruentum & calamitosum exitum.

Postquàm à Turcarum potestate redempti Galliæ nobiles in patriam reuertissent, oratione Burgundionum Ducis filij, inflãmatus Rex, vt ecclesiæ concordia stabiliri posset, illico scripsit ad Cæsarem, vehementer orans, vt hic suũ munus faceret. Vtriusque voluntate dictus est

dies, quo conuenirentur apud Remos. Excogitatæ sunt aliæ caussæ, propter quas eò venisse dicerentur, vt ne vera comitiorum ratio, quam tacitam esse volebant aliquandiu, proderetur. Ibi post multam deliberationem placuit, Episcopum Cameracensem, ad Bonifacium Romæ commorantem proficisci, quem hortaretur, vt confirmandæ in ecclesia tranquillitatis gratia, munus & honorem Pontificium abdicaret, non quidem perpetuò, sed tantisper, donec Regum, & doctorum hominum sententia, quid sequendum esset, statueretur. Placidè respondit ille, se Cardinalium in ea re consilium adhibiturum. Interim populus Romanus, qui legationis caussam accepit, vidēs id luculento suo damno futurum, hortari illum, vt ne in vllius regis aut principis gratiam eò se dimitteret, sed ius suum potius defenderet. Proxima igitur cum legato collocutione, se quidem (inquit) non grauatè, quod vterque Rex peterēt facturum, modò idem faceret aduersarius. Regum hic erat animus, vt deposita, vel in hunc vel in illum inclinatione & studio, rem componerent. Legatus, Confluentiæ Cæsarem offendit: vbi cùm exposuisset mandata, in Gallias rediit. Theologi consulti, iudicabant idem esse denunciandum Benedicto, quod Bonifacio. Missus igitur A-

uenionem

uenionem à Rege, idem Episcopus, quæ principum mens atque voluntas esset, Pontifici ostendit. Ille nihil horum se facturum respondit. Cōsultis tamen Cardinalibus, variabant sententiæ, ita vt quisque cupiditatem & affectum attulisset. Cúmque certi nihil propter studiorum diuersitatem statuerent, discessum est. Legatus ad Pontificem conuersus, vrgere, quod referret, certum aliquid. Ibi tum ille satis proteruè, se legitimè ad culmen illud sacrum, & ritè promotū esse, quod minimè sit, quoad viuat, deserturus, nec vllum esse mortalem adeò sibi carum, in cuius gratiam, iure suo velit cedere, tantum abesse, vt potentiam & vim vllius hîc reformidet. Cùm aliud obtineri non posset, legatus inde profectus, in itinere diuertit ad magistrum equitum, vnà missum à Rege cum copiis: qui simulátque Pontificis obstinatam mētem audiuit, Auenionem properans, omnem vicinum agrum dépopulari, & militem huc illuc partiri, ne quis omnino commeatus adferretur. Vrbem obsidione cinxit, crudelia minitans oppidanis, ni deditionem facerent. Qui cùm & in Pontifice nihil præsidij positum viderent, & Regis potentiam non ignorarent, inito cū quibusdam Gallis Cardinalibus consilio, patefecerunt vrbem. Benedictus obsideri se passus est in

curia, ſuppetias ab Arragoniæ Rege cognato ſuo ſperans: verùm is prudentior erat, quàm qui tantum Regem offendere vellet in gratiam illius, à quo, rebus afflictis, parum eſſet habiturus præſidij. E Cardinalibus plurimi hortari, vt ſe gereret ſummiſsiùs: at ille tumoris atq; ſuperbiæ plenus, in ſententia perſtabat immotus, ac velut ſecurus, aut minimè ſollicitus, quid tandē de ſe ſtatueretur. Præterquam lignis, abūdabat rebus omnibus. hæc eum neceſsitas, cùm à Cardinalibus, diu multúmque rogatus eſſet, vt deditionem loci faceret, impulit. Magiſter equitū, accepta fide, ne prius è curia diſcederet, quàm in quietem atque concordiam eſſet reducta eccleſia, illum obſtrinxit: ac ſimul cuſtodes adhibuit, & fideiuſſores, ne fucum faceret, exegit. Gallus ad Cæſarē re omni perſcripta, ſollicitabat Anglum, vt ad tempus, donec apponeretur remedium, factionem à ſe reiiceret. Facilè quidem ille, vt ſocero gratificaretur, impelli potuiſſet. Verùm, vt ad ordines relatum eſt, non ſolùm nihil impetrauit, ſed grauiùs etiam omnes in ſe concitauit, indigniſsimè ferentes, illum ſic addictum eſſe Gallis, vt in ipſorum gratiam quiduis etiam facturus videretur. Se nimirum etiamſi maximè voluiſſent deponere ſtudium huius aut illius, tamen, quòd videant Gallum

id tantoperè affectare, minimè facturos, quod peteret: neque velle admittere, vt ille religionis atque fidei formulas in Anglia præscribat.

Mortem Ducis à Lenclaſtre, qui ſub hoc tempus è viuorum contubernio migrauit, viri prudentiſsimi, Rex Anglus in Galliam ſatis hilariter, velut rem exoptatam, nunciabat. Filium autem illius, qui tunc apud Gallum ſubſiſtebat, vt antè diximus, non modò non reuocare ad ſucceßionem, ſed hæreditatem etiam omnẽ ad ſe transferre, iudicans eam ad ſe pertinere, totum illud tempus, quo filio ex neceßitate foris erat commorandum. Nec iſto contentus, è bonis Lenclaſtrij, quædã diſtribuere in homines, præterquam ſibi, nulli caros. Comitem Derbium, Gallus, ob generoſam indolem, & animum honeſtum, amore non vulgari complectebatur. Et quoniam prædiues etiam erat, agitatum eſt de connubio inter ipſum, & Berriæ Ducis filiam, viduam. Quod vbi reſciuit Anglus, miſſo repentè legato, qui rem cœptam impediret, nunciauit ſocero ſuo, & patruis, hunc, qui cum de nuptiis agerent, proditorem eſſe nefandum, & id genus plurima. Derbius, rerũ omnium ignarus, vt quid egiſſet legatus, cognoſceret (nam ſuſpicari malè, quòd ſe inſalutato abiiſſet) repetere colloquium & mentionem matrimonij. Per

hanc occasionem, cùm amici non putarent animum & cogitationem illius in dubio retinendam, quid de se narratum esset, intellexit. Ea res quantum illi attulerit molestiæ, & acris sollicitudinis, è suo quiuis ingenio facilè reputauerit. Hanc ipsius indignißimam sortem, & accusationem, omnis penè Anglica nobilitas, & præter hanc, populus Londinensis, implacatißimè ferebant, quòd ex militia profectam, & odio, compertum haberent. Anglus tum rursus arma parabat in Hyberniam, *adiunctis, præter equites, decem sagittariorũ millibus. Quo tempore, duos magni nominis principes viros, qui militiam detrectabant, exulare iußit. nam isti quòd parum amicè & reuerenter essent quædam de Rege locuti, cùm id illi non ignotum esse per amicos accepissent, vim, & occasionem periculi declinabant. Et vt paucis dicã, plurimæ simul caussæ in vnum tempus concurrere, quæ populi odium in Regem, mirificè exagitabant. Et hac ratione freti quidam impuri, cùm viderent illum & militiæ occupatum, & irreconciliabili plurimorum odio pressum, deprædari colonos, exuere fortunis huc illuc commeantes mercatores, ac per omnem agrum finitimum grassari, ita quidem, vt non pauci, quò rapacitatem sceleratorum effugerent, Londinum, &*

in loca

in loca munitiora se conferrent.

In extremum odium adducto Rege, *Cantorbiensis Archiepiscopus ordinum voluntate missus est ad Comitem Derbium, vt iniecta spe certißima capessendi regni, in Angliam illum reuocaret. Legationem autem hanc adeo suscepit tacitè, & simul obibat, vt & abitionẽ illius nemo rescisceret, præter eos, quorum intererat, & cùm in Galliam venisset, nemo caussam aduentus diuinare posset. Derbius, rem omnem prudenter dißimulans, à Galliæ Rege petita discedendi copia, quasi in Britoniam esset oblectandi sui gratia profecturus, post aliquot dierum itinera, in Angliam peruenit.* Ob Ar*chiepiscopi præsentiam patebant omnes viæ. Cùm essent Londino iam vicinores, in vrbem misso nuncio, qui salua omnia diceret, oppidani summa repentè lætitia perfusi, & magno numero portis egreßi, venientem Comitem exceperunt, iam inde paciscentes cum eo de regni administratione. Post hæc placuit, vt instructi ad certum aliquem numerum,* Regem *comprehensum in custodiam abducerent. Id adeò factum est.* Regij *nonnulli, de Londinensium aduentu certiores facti, dominum illico mutarunt. Anglus principiò quidem vim atque defensionem parabat, sed ex consilio suorum, in arcem*

quandam profugit. Ad quam vbi Derbius peruenit, comitatus circiter ducentis, reliquo subsequente exercitu, cùm priuatim sibi loquendũ ad Regem diceret, intromissus est, & cum eo non plures duodecim. Vt Regem vidit, citra vllam honoris delationem, Opus, inquit est, vt hodie Londinum venias, flagitante id populo. Quid agat miser? Destitutus præsidio suorum, & hostiles copias ante oculos conspiciens, vt populi furorem effugeret, dedere se in fidẽ Comitis. Dum abduceretur Londinum, hoc vnum impensè deprecari, ne per vrbem iter esset. Impetrauit, multùm indignante populo. Cùm eò ventum, in carcerem deductus est. Reginæ dati sunt noui quæstores, officiarij & pedissequæ, Gallis omnibus loco summotis, & in patriam redire iussis. Ad hunc modũm peractis rebus, non multò pòst, Derbius ab exilio reuocauit Comitem à Beruico, & præter hũc alios quosdam relegatos. Deinde, ex captiui Regis familia, quatuor potiores, quorum consiliis inductum se ille fateri quiduis perpetrasse, capite puniuit ad arcem, vt Anglus omnino videret. Reliqua nobilium turba, qui cum illo, carcere continebãtur, deplorare infortunia sua. quin & ipse Rex, cogitatione rerum omnium, copiosam lacrymarum vim profundens, & alta suspiria

penitus

penitus educens, horam natalem execrari. Socij malorum suadebant, vt ad mitigandum aduersarij animum, quo suam, ipsorúmque vitam seruaret, regni moderationem, & potestatem omnẽ abdicaret. Petiit igitur Comitem ad colloquium. cui, vt sententiam suam aperuit, ille, propter admissa scelera, duriter incusare hominem, & simul generis turpitudinem obiicere. Nam bona pars illum è sacrifico natum affirmabant. Post aliquot inde dies, in conspectu omnis populi, ritibus ex more seruatis, & adhibitis, regni gubernaculum ad Comitem transtulit, in ordinem se redigens ipse, & vitæ dubius, cùm annos vigintiduos regnasset. Hic rerũ Anglicarum status, adeò commouit Gallum, vt in morbum relaberetur. Ad Reginam illius filiam mittebãtur, qui de ipsius fortuna cognoscerẽt. In agrum Burdegalensem quoque missi legati, quam ditionem omnem, Galli, postquàm Richardus, quem iis locis mirè colebant, in hanc calamitatem incidisset, conabantur ad se reducere. Sed ciuitatum primores, vt ad populum retulerunt, nihil obtinere poterant. Extimescebant enim iamolim crebras illius exactiones. Angliæ nobiles aliquot minimè obscuri, aduersus nouum Regem Henricum tacitè conspirauerant. Inter hos erat quidam è familia

1399.

Spensiorum. Detecta fraude, animaduersum est in omnes.

Galliæ Rex conscripto exercitu statuit impugnare Anglos. Euenit autem sub hoc tempus, vt Richardus Londini vitam finiret. Scribit auctor, de mortis genere sibi non constare, nisi quòd Henricus nuper factus Rex, non semel à populo fuerit interpellatus, vt illum è medio tolleret, alioqui non defuturam discordiarum materiam, atque bellorum. Sed addit, Regem, quòd fidem illi dedisset futuræ incolumitatis, non potuisse ad hoc impelli. Cùm igitur ad tristem exitum res inter Gallos & Anglos
1400. *viderentur spectare, bonorum hominum intercessione, transactum est de induciis. Vt autem huc inclinarent Galli, in caussa fuit Regis aduersa valetudo. Benedictus Pōtifex, quòd principum voluntati morem non gessisset, toties rogatus, honore & dignitate motus est.*

FINIS EORVM, QVÆ sunt apud Frossardum, in toto opere memorabilia, & cognitione digna.

INDEX

INDEX EORVM, QVAE SVNT IN *Historia Froßardi memorabilia.*

A.

ANgli maximo numero in Britoniam appellunt Fol. 8
Angli plurima recuperant in Aquitania 9
Angli Normanniam bello vexant 11
Angli, post repudiatas à Gallis cõditiones pacis, ingentem exercitum in Gallias adducunt 21
Angli cæsi à Scotis 42
Angli Britoniæ ducẽ iuuant contra Gallos. 56
Angli à Britoniæ Duce illusi 58
Angli in Lusitaniam appellunt 54
Angli à Rege Lusitano falsi 65
Angli obsessi à Gallis in quodam Flandriæ oppido 74
Angli Lusitano opem ferunt contra Hispanum 83
Angli Compostellam tenent 87
Angli morbis in Hispania vexati, coguntur in patriam redire 98
Aquitaniæ nobiles Anglo minus parent 32
Aquitania recuperatur à Gallis 42
Aquitani recusant ab Anglia separari 117

tari, vt tempore medicinam adhiberet. Ab huius abitione, paßim natus est rumor, velle Regem Gallis restituere Caletum, & super ea re transegisse cum eo, quem Gallus misisset, legato. Non aliud vehementiùs potuisset omnem Angliam aduersus Regem concitasse. Et suadebat seditiosus ille populo, vt eo nomine cum Rege expostularent, audituri, quid sentiret. Rex ita respondit, vt qui sano essent iudicio, nec cupidè huc illuc impellerentur, facilè colligerent, ex odio & animi malitia rumorem hunc emanasse. In his quotidianis delationibus, Rex vt accepit patruum affectare sceptrum, & porrò cogitare, quomodo ad fastigium illud euaderet, non sine deploratione præsentis Reipublicæ status, consuluit Lenclastrium & alios, quorũ ingeniis non diffidebat, quid factoputarẽt opus. Illi quantũ licebat, consolari & erigere animũ Regis, fidem & studium quisque suum polliciti. Sed eò turbarum ventum est, vt qui Regi essent familiares, cùm fastum & impotentiam hominis factiosi minimè tolerarent (oderat enim Regios omnes) absque dißimulatione dicerent, se in eo rerum statu, quandoquidem aduersa omnia metuere cogerentur, diutius ibi subsistere non posse. Videre tum erat plerosque viros non ignobiles, qui relicta aula, se conferebant

bant

bant in sua prædia. Nec enim obscurè colligere licebat, quorsum essent exitura omnia. Breuiter, his vocibus, & indiciis adeò claris incitatus Rex, post multam cogitationẽ, calliditate quadam adhibita, produxit patruum, vt oblectandi animi caussa simul ad venationem iret. Vt in planiciem & campos deuentum est, ibi magister equitum, ex insidiis repentè prosiliens, captum illum in arcem Caleti, quàm potuit tacitè perduxit. Vbi cùm aliquãdiu seruatus esset, dubius atque suspensus, quid de se statueretur, certo die, cùm in aulam sumendi prandij caussa ingrederetur, iussu Regis, à quatuor robusto corpore viris, linteo, quod diuersi trahebant, vt vehementiùs arctarent, strangulatus est: ac deinde vestibus detractis, impositus lecto, quasi repentino morbo perculsus, loquendi, simul & sentiendi vim omnem amisisset. Biduo pòst, vt constaret sibi commentum, de morte ipsius editum est, quam nec in Galliis, nec in Anglia quisquam magnopere lugebat. Sic enim erat illius meritum, vt propter animum turbis concitandis natum, pessimè iamolim audiret. Sed Londinenses tamẽ immoderatè ferre illius ruinam, & patrui, maximè verò Lenclastrius, qui sortem hanc germani sui fratris cupidè quidẽ vlturus erat, sed quòd Regis potentiam, nouo

connubio videret auctam, nihil audebat. Ab illius nece, de magnis quibusdam viris, ex mandato Regis, quòd in eodem fuissent crimine, & conspiratione, Londini sumptum est suppliciũ. Beruici Comitem, iis locis præpotentem, idem manebat exitus, verùm intercedentibus amicis, flexo, & mitigato Regis animo, deportatus est in insulam. Clocestre filium reliquit minorem, ideóque Rex omnem hæreditatem ad se recepit, & matrem huius, nouæ Reginæ adiunxit. Angliæ hic mos est, vt Reges nobilium pupillorum bona tueantur, donec vicesimumprimum annũ attigerint. Rex, vt qui compertum haberet, quàm grauiter offendisset patruos, interempto fratre, cum suspecta iam haberet omnia, voluit duo sagittariorum millia, qui sui corporis rationem & curam haberẽt, perpetuò secum esse.

Lenclastrÿ filius, multùm popularis, vulgo dictus, Comes Derbiꝰs, in familiari & priuato colloquio cum magistro equitum, in Regem fortè quædam liberiùs effudit. Hic, vt gratum Regi faceret in cœtu procerum patefecit omnẽ illam collocutionem, proditionis crimen alteri intentans, & simul monomachiam deferens. Ille vicißim proditionis notam regerere, & acceptare prouocationem pugnæ. Rex, cuius in aspectu dicebantur hæc omnia, mirabiliter incensus

census derelicto concessu, recipere se intus. Bona pars incusare illum & reprehẽdere, quòd rem ad manus venire permitteret (nam illi magnũ sumptum ad se comparandum faciebant) existimantes, ipsius esse proprium munus, in eiusmodi simultatibus, quæ maximas deinde turbas queant excitare, suam auctoritatem interponere. Quas voces vt Rex cognouit, iniecta quoque mentione, quàm indignè hoc ferrent omnes ob eximium amorem in eum, qui prouocatus esset: vt populum placaret atque nobiles, qui magistrum equitum habebant exosum, ita constituit, vt Lenclastrij filius ad annos decem, alter verò exul esset perpetuò. Comiti discessuro, quatuor annos Rex ipse remisit sua sponte. Et hic quidem patris consilium secutus, ad Galliæ Regem se contulit, à quo perquam humaniter acceptus est. Londinenses magno luctu & lacrymis abitionem illius prosequi: & iam inde ab eo tempore, spectabant ibi omnia ad cruentum & calamitosum exitum.

Postquàm à Turcarum potestate redempti Galliæ nobiles in patriam reuertissent, oratione Burgundionum Ducis filij, inflãmatus Rex, vt ecclesiæ concordia stabiliri posset, illico scripsit ad Cæsarem, vehementer orans, vt hic suũ munus faceret. Vtriusque voluntate dictus est

dies, quo conuenirentur apud Remos. Excogitatæ sunt aliæ caussæ, propter quas eò venisse dicerentur, vt ne vera comitiorum ratio, quam tacitam esse volebant aliquandiu, proderetur. Ibi post multam deliberationem placuit, Episcopum Cameracensem, ad Bonifacium Romæ commorantem proficisci, quem hortaretur, vt confirmandæ in ecclesia tranquillitatis gratia, munus & honorem Pontificium abdicaret, non quidem perpetuò, sed tantisper, donec Regum, & doctorum hominum sententia, quid sequendum esset, statueretur. Placidè respondit ille, se Cardinalium in ea re consilium adhibiturum. Interim populus Romanus, qui legationis caussam accepit, vidēs id luculento suo damno futurum, hortari illum, vt ne in vllius regis aut principis gratiam eò se dimitteret, sed ius suum potius defenderet. Proxima igitur cum legato collocutione, se quidem (inquit) non grauatè, quod vterque Rex peterēt facturum, modò idem faceret aduersarius. Regum hic erat animus, vt deposita, vel in hunc vel in illum inclinatione & studio, rem componerent. Legatus, Confluentiæ Cæsarem offendit: vbi cùm exposuisset mandata, in Gallias rediit. Theologi consulti, iudicabant idem esse denunciandum Benedicto, quod Bonifacio. Missus igitur A-

uenionem

ūenionem à Rege, idem Episcopus, quæ principum mens atque voluntas esset, Pontifici ostendit. Ille nihil horum se facturum respondit. Cõsultis tamen Cardinalibus, variabant sententiæ, ita vt quisque cupiditatem & affectum attulisset. Cúmque certi nihil propter studiorum diuersitatem statuerent, discessum est. Legatus ad Pontificem conuersus, vrgere, quod referret, certum aliquid. Ibi tum ille satis proteruè, se legitimè ad culmen illud sacrum, & ritè promotũ esse, quod minimè sit, quoad viuat, deserturus, nec vllum esse mortalem adcò sibi carum, in cuius gratiam, iure suo velit cedere, tantum abesse, vt potentiam & vim vllius hîc reformidet. Cùm aliud obtineri non posset, legatus inde profectus, in itinere diuertit ad magistrum equitum, vnà missum à Rege cum copiis: qui simulátque Pontificis obstinatam mẽtem audiuit, Auenionem properans, omnem vicinum agrum dépopulari, & militem huc illuc partiri, ne quis omnino commeatus adferretur. Vrbem obsidione cinxit, crudelia minitans oppidanis, ni deditionem facerent. Qui cùm & in Pontifice nihil præsidij positum viderent, & Regis potentiam non ignorarent, inito cũ quibusdam Gallis Cardinalibus consilio, patefecerunt vrbem. Benedictus obsideri se passus est in

curia, suppetias ab Arragoniæ Rege cognato suo sperans: verùm is prudentior erat, quàm qui tantum Regem offendere vellet in gratiam illius, à quo, rebus afflictis, parum esset habiturus præsidij. E Cardinalibus plurimi hortari, vt se gereret summißiùs: at ille tumoris atq; superbiæ plenus, in sententia perstabat immotus, ac velut securus, aut minimè sollicitus, quid tandē de se statueretur. Præterquam lignis, abūdabat rebus omnibus. hæc eum neceßitas, cùm à Cardinalibus, diu multùmque rogatus esset, vt deditionem loci faceret, impulit. Magister equitū, accepta fide, ne prius è curia discederet, quàm in quietem atque concordiam esset reducta ecclesia, illum obstrinxit: ac simul custodes adhibuit, & fideiussores, ne fucum faceret, exegit. Gallus ad Cæsarē re omni perscripta, sollicitabat Anglum, vt ad tempus, donec apponeretur remedium, factionem à se reiiceret. Facilè quidem ille, vt socero gratificaretur, impelli potuisset. Verùm, vt ad ordines relatum est, non solùm nihil impetrauit, sed grauiùs etiam omnes in se concitauit, indignißimè ferentes, illum sic addictum esse Gallis, vt in ipsorum gratiam quiduis etiam facturus videretur. Se nimirum etiamsi maximè voluissent deponere studium huius aut illius, tamen, quòd videant Gallum

id tantoperè affectare, minimè facturos, quod peteret: neque velle admittere, vt ille religionis atque fidei formulas in Anglia præscribat.

Mortem Ducis à Lenclastre, qui sub hoc tempus è viuorum contubernio migrauit, viri prudentißimi, Rex Anglus in Galliam satis hilariter, velut rem exoptatam, nunciabat. Filium autem illius, qui tunc apud Gallum subsistebat, vt antè diximus, non modò non reuocare ad succeßionem, sed hæreditatem etiam omnẽ ad se transferre, indicans eam ad se pertinere, totum illud tempus, quo filio ex neceßitate foris erat commorandum. Nec isto contentus, è bonis Lenclastrij, quædã distribuere in homines, præterquam sibi, nulli caros. Comitem Derbium, Gallus, ob generosam indolem, & animum honestum, amore non vulgari complectebatur. Et quoniam prædiues etiam erat, agitatum est de connubio inter ipsum, & Berriæ Ducis filiam, viduam. Quod vbi resciuit Anglus, misso repentè legato, qui rem cœptam impediret, nunciauit socero suo, & patruis, hunc, qui cum de nuptiis agerent, proditorem esse nefandum, & id genus plurima. Derbius, rerũ omnium ignarus, vt quid egisset legatus, cognosceret (nam suspicari malè, quòd se insalutato abiisset) repetere colloquium & mentionem matrimonij. Per

hanc occaſionem, cùm amici non putarent animum & cogitationem illius in dubio retinendam, quid de ſe narratum eſſet, intellexit. Ea res quantum illi attulerit moleſtiæ, & acris ſollicitudinis, è ſuo quiuis ingenio facilè reputauerit. Hanc ipſius indigniſsimam ſortem, & accuſationem, omnis penè Anglica nobilitas, & præter hanc, populus Londinenſis, implacatiſsimè ferebant, quòd ex militia profectam, & odio, compertum haberent. Anglus tum rurſus arma parabat in Hyberniam, *adiunctis, præter equites, decem ſagittariorũ millibus. Quo tempore, duos magni nominis principes viros, qui militiam detrectabant, exulare iuſsit. nam iſti quòd parum amicè & reuerenter eſſent quædam de Rege locuti, cùm id illi non ignotum eſſe per amicos accepiſſent, vim, & occaſionem periculi declinabant. Et vt paucis dicã, plurimæ ſimul cauſſæ in vnum tempus concurrere, quæ populi odium in Regem, mirificè exagitabant. Et hac ratione freti quidam impuri, cùm viderent illum & militiæ occupatum, & irreconciliabili plurimorum odio preſſum, deprædari colonos, exuere fortunis huc illuc commeantes mercatores, ac per omnem agrum finitimum graſſari, ita quidem, vt non pauci, quò rapacitatem ſceleratorum effugerent, Londinum, &*

in loca

in loca munitiora se conferrent.

In extremum odium adducto Rege, *Cantorbiensis Archiepiscopus ordinum voluntate missus est ad* Comitem Derbium, *vt iniecta spe certißima capessendi regni, in Angliam illum reuocaret. Legationem autem hanc adeo suscepit tacitè, & simul obibat, vt & abitionẽ illius nemo rescisceret, præter eos, quorum intererat, & cùm in Galliam venisset, nemo caussam aduentus diuinare posset. Derbius, rem omnem prudenter dißimulans, à Galliæ* Rege *petita discedendi copia, quasi in Britoniam esset oblectandi sui gratia profecturus, post aliquot dierum itinera, in Angliam peruenit.* Ob Ar*chiepiscopi præsentiam patebant omnes viæ. Cùm essent Londino iam vicinores, in vrbem misso nuncio, qui salua omnia diceret, oppidani summa repentè lætitia perfusi, & magno numero portis egreßi, venientem Comitem exceperunt, iam inde paciscentes cum eo de regni administratione. Post hæc placuit, vt instructi ad certum aliquem numerum,* Regem *comprehensum in custodiam abducerent. Id adeò factum est.* Regij *nonnulli, de Londinensium aduentu certiores facti, dominum illico mutarunt. Anglus principiò quidem vim atque defensionem parabat, sed ex consilio suorum, in arcem*

quandam profugit. Ad quam vbi Derbius peruenit, comitatus circiter ducentis, reliquo subsequente exercitu, cùm priuatim sibi loquendũ ad Regem diceret, intromissus est, & cum eo non plures duodecim. Vt Regem vidit, citra vllam honoris delationem, Opus, inquit est, vt hodie Londinum venias, flagitante id populo. Quid agat miser? Destitutus præsidio suorum, & hostiles copias ante oculos conspiciens, vt populi furorem effugeret, dedere se in fidẽ Comitis. Dum abduceretur Londinum, hoc vnum impensè deprecari, ne per vrbem iter esset. Impetrauit, multùm indignante populo. Cùm eò ventum, in carcerem deductus est. Reginæ dati sunt noui quæstores, officiarij & pedissequæ, Gallis omnibus loco summotis, & in patriam redire iussis. Ad hunc modũm peractis rebus, non multò pòst, Derbius ab exilio reuocauit Comitem à Beruico, & præter hũc alios quosdam relegatos. Deinde, ex captiui Regis familia, quatuor potiores, quorum consiliis inductum se ille fateri quiduis perpetrasse, capite puniuit ad arcem, vt Anglus omnino videret. Reliqua nobilium turba, qui cum illo, carcere continebãtur, deplorare infortunia sua. quin & ipse Rex, cogitatione rerum omnium, copiosam lacrymarum vim profundens, & alta suspiria

penitus

penitus educens, horam natalem execrari. Socij malorum suadebant, vt ad mitigandum aduersarij animum, quo suam, ipsorúmque vitam seruaret, regni moderationem, & potestatem omnẽ abdicaret. Petiit igitur Comitem ad colloquium. cui, vt sententiam suam aperuit, ille, propter admissa scelera, duriter incusare hominem, & simul generis turpitudinem obiicere. Nam bona pars illum è sacrifico natum affirmabant. Post aliquot inde dies, in conspectu omnis populi, ritibus ex more seruatis, & adhibitis, regni gubernaculum ad Comitem transtulit, in ordinem se redigens ipse, & vitæ dubius, cùm annos vigintiduos regnasset. Hic rerũ Anglicarum status, adeò commouit Gallum, vt in morbum relaberetur. Ad R*eginam illius filiam mittebãtur, qui de ipsius fortuna cognoscerẽt. In agrum Burdegalensem quoque missi legati, quam ditionem omnem, Galli, postquàm Richardus, quem iis locis mirè colebant, in hanc calamitatem incidisset, conabantur ad se reducere.* Sed *ciuitatum primores, vt ad populum retulerunt, nihil obtinere poterant. Extimescebant enim iamolim crebras illas exactiones. Angliæ nobiles aliquot minimè obscuri, aduersus nouum* Regem *Henricum tacitè conspirauerant. Inter hos erat quidam è familia*

1399.

Spensiorum. Detecta fraude, animaduersum est in omnes.

Galliæ Rex conscripto exercitu statuit impugnare Anglos. Euenit autem sub hoc tempus, vt Richardus Londini vitam finiret. Scribit auctor, de mortis genere sibi non constare, nisi quòd Henricus nuper factus Rex, non semel à populo fuerit interpellatus, vt illum è medio tolleret, alioqui non defuturam discordiarum materiam, atque bellorum. Sed addit, Regem, quòd fidem illi dedisset futuræ incolumitatis, non potuisse ad hoc impelli. Cùm igitur ad tristem exitum res inter Gallos & Anglos
1400. *viderentur spectare, bonorum hominum intercessione, transactum est de induciis. Vt autem huc inclinarent Galli, in caussa fuit Regis aduersa valetudo. Benedictus Pōtifex, quòd principum voluntati morem non gessisset, toties rogatus, honore & dignitate motus est.*

FINIS EORVM, QVAE sunt apud Frossardum, in toto opere memorabilia, & cognitione digna.

INDEX

INDEX EORVM, QVAE SVNT IN *Historia Frossardi memorabilia.*

A.

Angli maximo numero in Britoniam appellunt Fol. 8
Angli plurima recuperant in Aquitania 9
Angli Normanniam bello vexant 11
Angli, post repudiatas à Gallis cōditiones pacis, ingentem exercitum in Gallias adducunt 21
Angli casi à Scotis 42
Angli Britoniæ ducē iuuant contra Gallos. 56
Angli à Britoniæ Duce illusi 58
Angli in Lusitaniam appellunt 54
Angli à Rege Lusitano falsi 65
Angli obsessi à Gallis in quodam Flandriæ oppido 74
Angli Lusitano opem ferunt contra Hispanum 83
Angli Compostellam tenent 87
Angli morbis in Hispania vexati, coguntur in patriam redire 98
Aquitaniæ nobiles Anglo minus parent 32
Aquitania recuperatur à Gallis 42
Aquitani recusant ab Anglia separari 117

Armignaci Comes bellum mouet Mediolanum 111

B.

Bellum Britonicũ, Caroli Blesensis morte finitum 26
Bellum inter principes, propter Pontifices 74
Bellum Hispanicum & Lusitanicum 82
Bellum Pontificium 85
Bellum inter Brabantos & Iuliacos 101
Bella ferè desinunt in nuptias 112
Benedictus Pontifex creatus 117
Benedictus arroganter respondet principum legato 128
Benedictus obsidetur Auenione, & deditionẽ facit 128
Benedictus à munere Pontificio depellitur 132
Blesensis ditio vendita duci Aurelianensi 113
Bonifacius, Pontifex creatus 110
Britoniæ Ducatus, & in eo succedendi ius bellum mouet 6
Britoniæ domina, virilem animum præstat 7
Britonia, feudi ratione Galliæ subiecta 26
Britoniæ dux in Angliam profugit 40
Brito reuocatus à suis 51
Brito reconciliatus Galliæ Regi 58. 103
Britoniæ dux, Galliæ Regem iuuat contra Anglos 74

C.

C.

Cæsar & Galliæ Rex conueniunt Remis 127
Caletum deditione captum ab Anglis 15
Cameracum ab Anglis obsessum 2
Caritas omnium rerum in Gallia 20
Carolus Quintus, Philippum fratrem constituit Burgundiæ Ducem 25
Caroli Blesensis interitus 25
Carolus Quintus moritur ex veneficio 55
Caroli Quinti laus 54
Carolus Sextus, Bauariæ Ducis filiam vxorem ducit 77
Carolus Cæsar, Iuliæ Ducem bello petit 101
Carolus Rex Nauarræ, flãmis absumptus 102
Carolus Sextus, intelligendi vim perdit 115
Carolus Bohemiæ Rex, Cæsar factus aduersus Ludouicum Bauarum 120
Clemens, Pontifex creatus aduersus Vrbanum Sextum 47

D.

Dauid Scotiæ Rex, Lutetiam venit 2
Disceptatio & bellum propter Neapolim 65
Diuersa Regum studia propter Pontifices 46
Donatio facta à Regina Neapolitana 49
Don Pietro Hispaniæ tyrannus, è Regno fugatus 27
Don Pietro confossus à fratre illegitimo 32

Durenũ Angliæ oppidũ à Scotis direptũ 7[illegible]
Dux Andegauorum in Italiam profectus moritur 76

E.

Eduardus Geldriæ princips cæsus 101
Eduardus secundus Angliæ Rex, inutilis regno 1
Eduardus Tertius coronatus Rex 1
Eduardus Tertius insignia Galliæ & titulum sibi sumit 3
Eduardus Tertius moritur 41
Expeditio Gallica in Angliam suscepta differtur 88
& rursus à Britoniæ Duce impeditur 92
Expeditio Gallorum aduersus Turcam 119

F.

Flandri sui principis arcẽ quãdã exurunt 50
Flandri nobilium ædes demoliuntur 52
Flandri cæsi à suo principe 55
Flandri feliciter pugnant in Comitẽ suum 68
Flandriæ princeps à Galliæ Rege opem implorat 69
Flandri cæsi à Gallis 71
Flãdriæ Comitis exercitus cæsus ab Anglis. 74
Flandriæ Comes Ludouicus vitam finit 75
Fides militaris, auctore Pontifice violata 28
Fœdus inter Anglum & Flandros 3

Fœdus Brabantorũ & Flandrorũ inter ſe 4
Fœdus inter Gallum & Hiſpanum 38
Franciſcanus perturbationem eccleſiæ prædicit 21. 58
Froſſardus Regũ et Principũ aulas ſecutus. 79

G.

Galli, Carolo Bleſenſi, in recuperanda Britonia opem ferunt 7
Galli ex inopinato cæſi ab Anglis 10
Galliæ Rex Henrico Hiſpaniæ Regi opem fert aduerſus Anglos 29
Galli multa recuperant in Aquitania 33
Galli in Scotiam profecti, bellum mouent Anglis 77. 79
Galli Hiſpano ſubueniunt aduerſus Luſitanũ 83. & 91
Galli in Luſitania cæſi ab Anglis 84
Galli captiui, miſerè occiduntur 84
Galliæ Rex in Geldriã expeditionẽ facit. 106
Galliæ remotioris expilationes 109
Galli coniuncti Genuenſibus in Barbaria bellum gerunt 110
Galliæ rex laborat ꝑ trãquillitate eccleſiæ. 117
Galli feliciter pugnant in Turcas 119
Galli circumuenti à Turcis & cæſi 123
Gandauum obſeſſum à Flandro 56. 63
Geldriæ Ducum genealogia 99

T.

Geldriæ Dux bellum indicit Gallo 94. 99.
Geldriæ dux parua manu fūdit Brabātos. 106
Geldriæ Dux, Galliæ Regi reconciliatus 106
Gregorius vndecimus, Pontifex 37

H.

Hannoniæ Comes bellum mouet Gallo 4
Hannoniæ princeps, occumbit in Phrisia 11
Hannoniæ Comitum genealogia 76
Henricus Hispaniæ Rex moritur 45
Henricus, Hungariæ Rex factus per vim 78
Henricus Hispani filius, Lenclastrij Angli filiam vxorem ducit 108
Henricus Hispaniæ Rex factus 111
Hispani prælio victi ab Anglis 30
Hispanus à Lusitano deuictus prælio 84
Hybernorum feritas 118

I.

Iacobus Arteuillanus, homo obscurus, in summo precio habitus 3
Iacobus Arteuillanus Gandaui oppressus 10
Iacobꝰ Borboniꝰ, à milite prædone occisus 23
Illegitimus à Pontifice legitimatus & Hispaniarum Rex factus 27
Illegitimus quidam Lusitaniæ Rex factus 67
Induciæ inter Anglos & Scotos 8
Induciæ inter Anglum & Gallum, ex occasione calumniæ, non seruatæ 9

Induciæ inter Gallũ, Hiſpanũ, & Anglũ. 75
Induciæ inter aliquot Reges, & ipſorum confœderatos 108
Innocentius Sextus, Pontifex 17
Ioannes Galliæ Rex captus 18
Ioannes Rex in Anglia moritur 24
Ioannes Hiſpaniæ Rex creatus 45
Ioannes Hiſpaniæ Rex Luſitani filiam vxorem ducit 67

L.

Lemouicum ſolo æquatum 36
Lenclaſtrius in Luſitaniam nauigat 86
Lenclaſtrius Angli filius, tyranni Hiſpani filiam vxorem ducit 38
Leo Rex Armeniæ profug⁹ in Galliã venit. 89
Legatorum Galliæ & Angliæ cõuentus 113
Liberatio Regis Ioannis 22
Liſbona obſidetur ab Hiſpano 83
Liſbonenſium auctoritas in creando Rege 83
Ludouicus Bauarus, Anglum Imperij vicariũ conſtituit 2
Ludouicus Flandriæ Comes illudit Anglo in tractatione connubij 14
Lutetia muris cincta 20
Ludouicus Bauarus Cæſar, Romam deprædatur 119

M.

Maioricæ Rex ab Arragoniæ Rege pulsus 28
Maioricæ Rex moritur in Hispaniis 37
Matrimonia inter Flandros & Hănoniæ principes 76
Matrimonium per vim 78
Mediolani Ducum aliquot improbitas 120
Milites exauctorati Gallū & Pontificem turbant 23
Milites prædones in Hispaniā traducti 26
Monomachia propter stuprum 89
Mors repentina 119

N.

Nauarræ Rex à Ioăne Galliæ Rege captus 17
Nauarrij milites subducunt se hosti callidè 20
Naurrius toxicū adornat Carolo Quinto 41
Nauarrius opē ab Anglo petit cōtra Gallū 44
Nauarrius bello vexatur ab Hispano 44
Nauarrius filio venenum dat, vt patrem interimat 80

O.

Obsides à Ioanne Galliæ Rege dati 22
Obsides diuersis rationibus liberati 33
Occasio belli Flandrici 49
Occasio turbarū in Anglia, aduersus Regē 95
Occasio noui belli contra Britonem 115
Oratio Coroli Quinti ad fratres 54
Oratio nobilium quorundā Britonum ad principem

cipem ſuum 57

P.

Pariſienſes armati Regem *excipiunt* 72
Pariſienſes tumultuantur 64
Patris, ad filios, honeſtum præceptum 90
Pax à Gandauis violata 52. 63
Pax inter Flandros, ipſorúmque Comitem. 51
Pax inter Gandauos & Philippum Burgundiæ Ducem 79
Pax inter Gallos & Anglos 22
Pax minimè ſeruata 33
Permutatio Ducatuum in Gallia 114
Philippus Valeſius Rex *electus* 1
Põtifices parũ obſequẽtes Cæſari et Gallo 128
Prælium inter Gallos & Anglos in Picardiæ finibus 9
Præliũ nauale inter Anglos & Hiſpanos 38
Phriſones ab Hannoniæ Comite ſuperati 121

R.

Rex *Cypri in Galliam venit* 24
Richardus *Angliæ rex factus* 41
Richardus *è Germania vxorem ducit* 65
Richardꝰ *rex militẽ aduerſꝰ patruos educit.* 96
Richardus *Hyberniam ſubigit* 118
Richardꝰ *Galliæ* Regis *filiã vxorẽ ducit* 122
Richardus *in odiũ vocatus apud vulgus* 125
Richardus *in carcerem abductus* 130

INDEX.

Richardus, abdicato regno, vitam finit 131
Robertus *Siciliæ* Rex, *Gallum dehortatur à bello* 4
Romani *tumultuantur ob electionem Pontificis* 43
Rusticorum *tumultus in Anglia* 61
Rusticorum *tumultus in Gallia* 19

S.

Scotiæ Rex *in prælio captus ab Anglis* 13
Scotus, ab Anglis, pactione facta dimissus. 18
Scotorum in Gallos *inhumanitas* 78

T.

Tornacum obsessum ab Eduardo Tertio 5
Tristis & miserabilis euentus inter patrem, & filium 80

V.

Valētinæ Mediolanēsis ambitiosus anim⁹. 120
Vrbanus sextus, Pontifex electus, volente populo Romano 43
Vrbanus ad emungendam pecuniam, arte vitur 72
Vuenceslaus Brabantiæ Dux captus 101

Illustriores, & veluti communes aliquot loci, per totum opusculum sparsi.

Calumnia quid possit 9
Commiseratio in hoste 25

Cupiditatem

Cupiditatem nimiam esse odiosam 54
Crudelitas militaris 8.36
Delatoris improbitas punita 127
Fortunam dominari plurimum in bello 18
Gratitudo 74
Hostem aliquando nulla vi armorum superari 97. 110
Hostium calamitas in vsum nostrum est vertenda 32. 106
Hostem debilitatum atque nutantem esse persequendum 38
Humanitatis & clementiæ exemplum in hostem 98
Inclementiam erga miseros vix vnquam bene cedere 68
Incerti rerum humanarum euentus 68. 76
Imperitæ et timidæ superbiæ exemplũ 74. 97
Innocentiam nõ semper esse tutam 82
Impotentes principum affectus 85
Importuna grauitas 111
Laus ab hoste profecta 41
Militum crudelitas à Duce punita 8
Magnitudine exercitus non semper nitendũ. 18
Magistratus esse necessarios 19
Miseria vitæ humanæ 131
Pacta seruanda 23
Priuati cõmodi gratia violari amicitiã. 87. 108.

Proditionem interim dißimulandam 15
Quantum obsit è successu aliquo bono orta negligentia 14
Quàm sit periculosum de principibus malè loqui 17
Quanta sit virtus lenitas erga subiectos 35
Quàm non sit tutum fidere quibuslibet 44
Quæ soleant euenire incōmoda finito bello 23
Quid poßit inuidia 34.85.123
Quid mali afferat temeritas 56.84
Quid prosint moderata consilia 45
Rara fides 131
Rempub. administrare, sæpe periculosißimum 116
Seditiosus vnus, magnum in Rep. malũ 71
Seditiosorum exitus 11.19.51.63.71.96.126
Scelerum vltorem esse Deum 90.109
Tyrannorum exitus 32.102
Victorem decet clementia 14
Vulgi affectus immoderatißimi 59.69
Vulgo non esse fidendum 79

FINIS.

